

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ –
БЛАГОЕВГРАД**

Факултет „Педагогика“

Катедра „Управление на образованието и специална педагогика“

=====

ВЕСЕЛА ИВАНОВА БОЖКОВА

**ПЪРВИЧНА ПРЕВЕНЦИЯ НА АГРЕСИВНО ДЕТСКО
ПОВЕДЕНИЕ В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „Доктор“

Област на висше образование –1. Педагогически науки. Професионално
направление –1.2. Педагогика

Докторска програма – Теория на възпитанието и дидактика (Социална
педагогика)

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ
Доц. д-р Снежана Попова

Благоевград
2020

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Управление на образованието и специална педагогика“, протокол от КС № 1, при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград на 10 юни 2020 г.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография (196 литературни източника, от които 161 на кирилица, 21 на латиница и 14 интернет източника).

Основният текст на дисертационният труд е в обем от 562 страници (основен текст - 496 стр. и приложения - 49 стр.) в които са поместени 96 таблици, 25 фигури, 11 рисунки и 40 графики.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 30. 07. 2020 г. от 12 часа в зала 1412, I УК на ЮЗУ „Неофит Рилски“, бул. „Иван Михайлов“ № 66, Благоевград.

СЪДЪРЖАНИЕ

Актуалност на изследвания проблем/4

Научна новост и практическо значение на изследването/5

Постановка на изследването/9

Модел за анализ на резултатите/18

Изводи/110

Основни понятия/127

Препоръки/129

Основни научни приноси на дисертационият труд/130

Публикации по темата на дисертационият труд/131

Актуалност на изследвания проблем

Настоящото изследване е посветено на актуална и особено значима тема, свързана с агресивното детско поведение. В контекста на новите житейски реалности, в съвременното общество, е необходимо развитието на първичната превенция на агресията. Ефективността на първичната превенция е един от основните фактори, които допринасят за ползотворността на превантивният процес, за предохраняване и редуциране на агресивното, детско поведение.

Опитът във визираната проблематика показва, че разработването на научно обосновани подходи за превантивна дейност, при децата оказват първостепенно въздействие върху качеството на предохранителната дейност и постигането на успехи, в редуцирането на агресивното детско поведение. В този смисъл, постигането и поддържането на превантивни постижения, чрез активизиране на наличните ресурси и разработването на иновативни подходи, за предотвратяване и стопиране развитието у децата на агресивно поведение, би трябвало да бъде ключов компонент в структурата на първичната превенция.

В този смисъл, разработването на нови концептуални парадигми е основен момент в търсенето на адекватни стратегии, при конструирането на съвременната визия, за ефективността на първичната превенция, чрез която да се постигат добри резултати. Основният фокус в настоящето, дисертационно, изследване е върху теоретизирането на спецификата на ефективен, превантивен подход, за преход към модели на разработване на достъпна, и лесно приложима в практиката превенция, чрез водещи критерии за перспективността на първичната превенция на агресията, при децата.

Научна новост и практическо значение на изследването

Неизследван в превантивен аспект, досега е процесът на пречупването на обратната връзка, при протичането на когнитивните процеси (познавателните), реализирани в процеса на общуване (комуникация, интеракции, перцептивни нагласи, спрямо ретроспективни изводи от процеса на взаимодействие на личността с обкръжаващата го среда и пр.). При реализирането на интеракциите между хората се получава дисбаланс, в обработката на информацията, между комуникиращите помежду си личности. В процеса на общуване рефлексивно се получава синтез на информация у личността, не основно от момента на общуване, а произтичащите от миналият опит, връзки и взаимовръзки между перцептивните нагласи и потока на информация идващ към реципиента. В насока първична превенция на агресията, основно място заема ролята на когницията, която е основа на взаимодействието между нашето съзнание и външният свят, именно то поражда, този акт на познанието и представя, неговият процес с помощта, на който се обработва информацията.

Например, ролята на вниманието, значението на концентрацията, чрез влиянието на асоциацията в избирателната памет, значението на представата от миналият опит и възпитанието на личността. Представата и нейната връзка с реакцията на личността, основаваща се на модел (модерация) на разсъжденията и вземането на решения, експлицитно (съзнателно, рационално) и имплицитното (несъзнателно, интуитивно) вземане на решения. Елементите на представите и техните функции, при перцептивният цикъл на обработка на информация, предопределят, какво да се наблюдава на базата на възприятие – изследване т.е. личността

фиксира, какво да синтезира в момента на комуникация и понякога се получава отхвърляне на обекта, носещ нова информация. Причините за нарушаването на тази познавателна връзка, в процеса на общуване, се повлияват от емоционалното състояние на личността. Основната причина за дисхармонията във взаимоотношенията между децата се базира върху пречупването на обратната връзка, в реализирането на когнитивните процеси, посредством обработката на получената вербална и невербална информация от интеракциите между децата в процеса на общуване „когнитивно дисмодерационно общуване” (cognitive dismoderate intercourse). Необходим е акцент върху когнитивните умения – познавателните умения и взаимовръзките между възприятията на децата в процеса им на общуване с другите.

В превантивен аспект, можем да се фокусираме върху формирането на познанието от възприятието и ролята на нарушението дисбаланса (дис) между реалните факти и значението на модерацията (умерена, правилна мярка), посредством перцептивните нагласи у личността. Именно на тези връзки и зависимости, могат да се градят основите на първичната превенция на агресията при децата. На практика се осъществява когнитивно дисмодерационна връзка между протичането на перцептивният, психичен процес на осмисляне, на елементи от интеракциите, на децата и протичащите успоредно, анализаторни системи в обмена на комуникативни сигнали от средата на общуване. **Когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse)** е неизследван, досега, социален, комуникативен проблем в психологическият спектър на модерацията в човешкото съзнание, рефлектиращ, върху пречупването на обратната връзка в процеса на общуване, имплицитно (прикрито), когато личността се опитва, да запази, самоконтрол и експлицитно (ясно), изразява, перцептивните си

нагласи, влияещи и в момента на комуникация. Теоретичната основа на **когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse)** е отнесена към теорията за когнитивният дисонанс и тезите на Курт Левин, според когото когнитивният дисонанс е състояние, което протича, чрез сблъсък в съзнанието на индивида между неговите знания, убеждение, нагласи и новото на постъпилата от околната среда информация, която им противоречи.

В теоретичен и практико-приложен аспект, изследването се базира на системно-структурния, комплексно-интегративния, личностно-ориентирания подход и прочие. Научно-изследователските ни търсения са съобразени с концептуалната проблематика на съвременните експериментални подходи за диагностика, и оценяване на значението, на първичната превенция на агресията при децата. Въз основа на анализа на множество теоретични източници, свързани с изясняване същността и спецификата на визириания проблем, на проучване мнението на педагогическите специалисти у нас, в областта на първичната превенция се конструира и визията ни за основните компонентни приоритети към, които да се насочи предохранителната дейност. Определянето и обосновката на конкретния научен проблем, който трябва да се изясни, в контекста на настоящия дисертационния труд е свързан с недостатъчния обем на практико-приложни, превантивни подходи в областта на предохранителната дейност от агресия. В дисертационния труд се разработва и предлага за нуждите на превантивната практика, авторски чек лист за изследване нивото на ефективните превантивни дейности, след анализирането на, които са подбрани, основните, подходи, залегнали в изследователската част на експеримента. Предложеният модел за анализ на чек листа, позволява, той да бъде използван във всяка една научна област, като съответно се заменят, приложените критерии и

показатели със съответните, анализиращи, заложеният проблем в конкретната научна област. Приложената **методология** в научно-изследователските ни търсения се съсредоточава върху научното обосноваване и разработване на ефективни, превантивни подходи към децата, в изследваната възраст, които да дадат възможност за осъществяване, на практическото развитие, на предохранителната дейност. Методологията включва широк кръг от предохранителни похвати, които позволяват участието на повече специалисти в превантивният процес, като иновативно се включват и родителите в предохранителният процес, чрез участието им в проектния метод. Методологията на изследването се допълва от анализирането на трудовете и похватите, използвани от различните автори в частта от дисертационното изследване – „методологични техники и похвати за първична превенция на агресията, при децата от начална училищна възраст“.

Разликата между когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse) и проявлението на когнитивният дисонанс е в аспекта на аналитичното тълкуване на разсъжденията на личността, относно осъзнаването на подбудите, провокиращи индивида да действа асоциално, именно при когнитивният дисонанс се осъществява сблъсък между осмислянето на значението на чуждото (различното) мнение (гледна точка) и нашите собствени убеждения, на практика, това поражда негодувание срещу личността на човека, с различни възгледи, докато при когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse) се осъществява дисмодерационна връзка между перцептивните (възприятийни) нагласи на общуване и възприемане на света, тълкуваем (изграден у) от човека, посредством миналият опит и момента на общуване, в който постъпва,

нова информация от комуникацията към реципиента, при което практически, тази нова информация се пречупва т.е. не се усвоява правилно, а дисмодерационно, по начин, по-който човекът е свикнал да осмисля ситуациите и в стресиращи моменти, губи нормалното си поведение в идентифицираната от него – проблематична ситуация. Ролята в тази връзка на Егото е регулативна т.е. дали личността, ще балансира (усети) дисмодерационният си поток от емоции и ще успее да запази самоконтрол.

Постановка на изследването

Първа глава: *„Първичната превенция на агресията като актуален социално - педагогически проблем“* е структурирана в два параграфа. **В първият параграф** последователен ред са разгледани превантивните постановки на проблема за произхода на агресията, както и особеностите на психосоциалното развитие на децата от начална училищна възраст. Изяснени са същностните теоретични гледни точки, имащи отношение към произхода на агресията. Анализирани са характеристиките и особеностите на периодът на начална училищна възраст и връзката им с психосоциалното израстване на децата, като неразривно свързани със социалното учене, което от своя страна се явява ключът, към процеса на социализацията, в аспекта на първичната превенция на агресията.

Във вторият параграф: *„Функционално предназначение на първичната превенция, при агресивно детско поведение“* в последователен ред са разгледани, процесите на взаимодействие между субектите на превантивната дейност и влиянието им върху подрастващите. Изяснена е същността на превенцията и взаимодействието между субектите на превантивната дейност.

Разгледани са методологичните, практико-приложни похвати и техники за първична превенция на агресията, при децата от начална училищна възраст.

Втора глава: „Методология и методика на изследването“ е структурирана в два параграфа. Във първият параграф **методология** на изследването са описани обекта и предмета, целта и задачите, хипотезата и основните понятия. Във вторият параграф, **методика** на изследването са анализирани извадките и групите, критериите и показателите, методите и инструментите, показан е моделът за анализ на резултатите.

Методология и методи на изследването:

Обект на изследване са ученици от начална училищна възраст, родителите и педагогическите специалисти, имащи отношение към методологичните техники и похвати за реализирането на първичната превенция на агресията.

Предмет на изследване е първичната превенция на агресията, чрез анализирането на процесуалните и закономерности и характеристики.

Цел на изследването

Целта на изследването е да се проучи нивото на агресивност, при децата от начална училищна възраст и да се диференцират, конкретните методи и механизми, спомагащи за реализирането на първичната превенция на агресията.

Задачите на изследването са:

1. Да се анализират теоретичните отправни гледни точки, включващи проблематика, относно първичната превенция на агресията, при децата от начална училищна възраст.
2. Да се анализират практико-приложните, превантивни подходи.

3. Да се концептуализира основен подход за първична превенция на агресията.

1. **Констативен** етап, по време, на който се диагностицира, от една страна, степента на прояви на агресивното поведение на децата в различни ситуации, и от друга страна – изследване позицията на първичната превенция в лицето на учители, родители, педагогически съветници, социални работници.

2. **Формиращ и преобразуващ етап** – осъществяване на система от педагогически ситуации, даващи възможност на децата да осмислят причините за агресивното си поведение, и да се стимулира у тях мотивация за преодоляването на агресивните стереотипи, на ниво първична превенция (апробира инструментален модел на превантивна стратегия, под формата на **социално-педагогически тренинг**, реализиращ се, чрез метода на проектно базирано обучение в училище).

3. Етап на **оценяване** на резултатите от експеримента (контролен етап на експеримента) – сравняване на резултатите от изследването на децата, преди и след преобразувания експеримент.

3. **Хипотеза**

Хипотеза: Допускаме, че за предотвратяването на агресивното детско поведение е необходимо, правилното разчитане на поведенчески комуникативни сигнали, при интеракциите на децата в социалното им общуване, чрез акцент базиран върху различна теоретична основа, предопределяща пропуските, при интеракциите между децата: „когнитивно дисмодерационно общуване” (cognitive dismoderate intercourse).

4. Методи и инструменти

Формиращ, преобразуващ етап от изследването, чрез социално-педагогически експеримент.

1. Наименование на програмата на проектния метод: „Възпитателно формиране на поведенчески умения за предпазване от агресивно поведение“

2. Програмата е насочена към: учениците от начална училищна възраст.

3. Кратко описание на програмата

Проектният метод се реализира в едномесечен период, през края на 2018 година, месец ноември. Участниците в него са ученици, родители, учители. Програмата се осъществи в рамките на четири основни етапа.

Програма на проектния метод

- **Етап едно:** Тест „Несъществуващо животно“ с цел да се отдиференцира същината на проблема, по който да се работи на ниво първична превенция на агресията при децата. (Манчева, Русанка., 2017, стр. 206-210).**(Изследователят в урока)**
- **Етап две:** Превантивна работа на базата на рефлексия с подбрани приказки от учебното съдържание на децата за предотвратяване на комуникативните проблеми в общуването, подтикващи ги към агресивни изблици. **(Преподавателят в урока)**
- **Етап три:** Изследване и превантивно формиране на рефлексията, като диалог т.е. децата се поставят в игрова ситуация, при което подбирайки артистите се ориентират не от актьорските способности на своите другарчета, а от техните личностни качества, проявяващи се във всекидневното им поведение, получава се диалог-рефлексия, включващ смяна на позиции и

- размишления от гледна точка на другия, с цел правилно разчитане на обратната връзка, в процеса на комуникация (по А. В. Захарова, Т. Ю. Андрущенко, & М. Е. Боцманова). Подбраните приказки не са от учебното съдържание на децата. **Родителят** изнася урок, пред учениците с превантивен възпитателен характер, на базата на рефлексия. Родителят в урока, т.е. родителят застава пред учениците, и прочита непозната приказка, с превантивен характер. След прочита на приказката родителят и децата, заедно правят анализ на това, кои са героите в приказката, прави се характеристика на всеки герой. Колективно се избира дете-режисьор, със съдействието на което, децата избират за кой артист да предложат, свой връстник. В последствие от предложенията, децата имат правото да приемат или не предложената за тях роля, ако не са съгласни с ролята избират, сами коя роля да изиграят т.е. кой герой да представят лично. В превантивно отношение, подбирайки артистите, децата са се ориентирали не от актьорските особености на своите другарчета, а от техните личностни качества, по този начин техните разсъждения, аргументи, придобиват, характерът на диалог рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другият. След подбирането, на ролите се пристъпва към действие.
- **Етап четири:** Скала за измерване емоционалната реактивност на ученика (по Я. Стреляу, & Ролъ М., Темперамента в психическом развитии. 1982, стр. 157-160). Този етап включва, учителите в проектния метод, с цел да се отдиференцират, в същина, поведенческите реакции на децата, в различните дейности, които извършват, за да се акцентира върху педагогическо наблюдение от страна на учителят, обвързано с първичната превенция на

агресията (**учителят в социално-педагогическият превантивен процес**).

4. Цел на програмата

Целта на обучението е да се формират знания за разчитането на посланията от социалното общуване между децата.

За реализирането на поставената цел трябва да бъдат решени следните **задачи**:

1. Получаване на познания за същността, признаците и основните характеристики на индикаторите от **детската рисунка**, който дават сведения, при разчитането на посланията от рисунките за начинът, по които е изграден техният вътрешен свят, относно социалните интеракции и нагласи.
2. Изясняване на основните, превантивни възпитателни подходи и връзката между тях, реализирана, чрез подбрани **приказки** от учебното съдържание на децата, за предотвратяване на комуникативните им проблеми в общуването, подтикващи ги към агресивни изблици в някои ситуации.
3. Разпознаване и приемане на различните видове личностни качества, проявяващи се във всекидневното поведение на децата, чрез **диалог-рефлексия**, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия с цел правилно разчитане на обратната връзка в процеса на комуникация.

4. Формиране на умения за идентифициране, значението на различната реактивността при децата, която практически разкрива десет типа поведение, спомагащи за диагностициране на реакциите им, имаща отношение към поведенческите им нагласи.

4. Постигнати резултати

5.1. Постигнати резултати по първа задача: изследваните ученици, които разполагат изобразението на своето несъществуващо животно към лявата част, показват как, те се вписва в обкръжението си. Изображенията на несъществуващото животно в рисунките на децата в лявата част на листа символизират, една несигурна и раздвоена в емоционален план, семейна и близка среда на обкръжение. Разположението на рисунките в горната част на листа, реализирани от децата е на практика индикатор за висока самооценка, недоволство от своето положение, склонност към агресия, дистанция от реално случващото се, поради затвореност и концентрация, върху собствената гледна точка.

5.2. Постигнати резултати по втора задача:

Изследваните деца с помощта на преподавателят, след възпитателна дискусия, по проблематичните случки, които са описали, приемат в превантивно отношение, други начини, по които биха реагирали в бъдещи подобни проблематични ситуации, за да бъдат избегнати агресивните сблъсъци, по-между им. На децата се дават примерни превантивни реакции, които да избират, в бъдещи сходни проблематични ситуации, т.е. дава им се възможност да използват когнитивни превантивни принципи, за реакция в проблематична ситуация, които биха могли да стопират агресията им. В превантивен аспект се установи, посредством реалните проблематични ситуации,

които описват децата, макар и различни, проблематичните ситуации са породени от пропуски, в пречупването на обратната връзка, при протичането на когнитивните процеси (познавателните), реализирани в процеса на общуване (комуникация, интеракции, личностни изводи от социални взаимоотношения и пр.) предизвикали сблъсъци между децата.

В следствие от процеса на когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) децата се чувстват неразбрани от другите, изпитват гняв и други подобни, негативни чувства. На практика основните причини за дисхармонията във взаимоотношенията между децата се явяват пропуските, в личностният коректив за реакция на децата, при проблематични ситуации, основният момент на прояви на сблъсък в интеракциите, при децата е моментът, в който когницията, в процеса на общуване, придобие дисмодерационна обратна връзка, посредством обработката на получената информация от вербалните и невербалните интеракции, в комуникационните процеси, между децата. В предохранително отношение на тези връзки и зависимости, могат да се градят, основите на първичната превенция на агресията, при децата от начална училищна възраст. Именно неправилното разчитане на поведенчески сигнали в процеса на комуникация и интеракции между тях.

5.3. Постигнати резултати по трета задача:

Превантивната игрова ситуация, със сюжет от спектакъл-приказка, се осъществява, като след избирането на ролите, децата заедно четат приказката, по роли с артистичен акцент на гласа. Изследваните деца подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията по-между си подтикващи ги към агресия. На практика за това способства, когнитивният анализ на отрицателните и

положителните качества на героите, като децата диференцират значимостта на негативните и положителните постъпки на героите, определящи ги в обсега на герой с положителни качества и герой с негативни качества. Практически за това спомага когнитивното, превантивно взаимодействие между рефлексивното осъзнаване на гледната точка на събеседника, чрез обективен самоанализ на ролята, която е предложена да изиграе детето, на практика се осъществява, **превантивна модерация** на поведението на децата в проблематични ситуации. По отношение на реализирането на когнитивната, превантивна техника за ретроспективен анализ на поведенческите примери, за реакция, при междуличностен сблъсък, при децата се наблюдава анализ на влиянието на поведенческите проактивни примери, посредством аналитичното значение на подобрите роли.

5.4. Постигнати резултати по четвърта задача:

Скалата за измерване на реактивността при децата, практически разкрива десет типа поведение, спомагащи за диагностициране на реактивността при децата, имаща отношение към поведенческите им нагласи. Поведенческите аспекти, от настроението на момчетата, имащи отношение към действията им се обуславят с висока колебливост. Проявите на когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) при децата, зачестяват, когато има промени в емоционалното състояние на учениците. Нарушава се хармоничната връзка на личността, при реализирането на самоконтрола. Въпросът е в кой аспект от съзнанието на човека, когницията, прави дисмодерационна връзка с аналитичната памет и проекциите на опита, влиянието на егото, посредством перцепцията, обвързана с модерацията на личностните му възприятия. Момчетата имат проблеми със способността за работа в

неблагоприятна обстановка. При момчетата се наблюдават, пропуски с отстояването на целите, водещи ги до дисхармония в социалните им отношения. Относно поведенческите характеристики в определени моменти, момчетата показват, според оценката на учителите им добра, способност за самоконтрол. Но в някои, проблематични ситуации, в момента на комуникация, се прави дисмодерационна, обратна връзка, егото подтиква, личността към дисхармонични прояви. Когато когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse), стане стереотипно поведение се получават, отклонения в поведението. Чувството на отчуждение и неразбраност, водят децата, до затваряне в себе си, те започват да не анализират, адекватно ситуациите и натрупват в себе си негативни чувства.

5. Модел за анализ на резултатите

1. Теоретичен анализ и синтез на литературни източници, съдържателно съответстващи на предмета, целта и хипотезата на изследването.

2. Сравнителен анализ и синтез на данни от емпиричното изследване, експеримент, реализиран, чрез проектно базирано обучение, педагогическо наблюдение, анкетиране, интервюиране, качествен анализ на данните от проведеното изследване по критерии и показатели, дедукция (по общи признаци), проективни методики за изследване на детето.

3. Методи за математико-статистически анализ и сравнение на количествени данни от изследването: функционално – стойностен анализ, проверка на значимостта, чрез критерии и показатели.

4. Статистически методи – **дисперсионен анализ** за изследване и оценка на общото въздействие на един или няколко фактора, върху една резултативна променлива, наречена – следствие.

4. Статистически методи – **дисперсионен анализ** за изследване и оценка на общото въздействие на един или няколко фактора, върху една резултативна променлива, наречена – следствие. Дисперсионният анализ е **метод за проверка на хипотезата**, чрез изследване на статистическата значимост на връзката между, явлението, следствие (Y) и явленията фактори (X).

Трета глава: „Анализ на резултатите от социално-педагогическият експеримент“.

5.Анализ на резултатите от констатиращата част на експеримента

5.1. Анализ на резултатите от теста за изследване на агресивността на В. Durny на входно ниво

Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността на В. Durny вход на експеримента от град Кюстендил

Телесната агресия, при изследваните момчета е в пъти по-висока в сравнение с изследваните момичета. Агресивната раздразнителност и при момчетата и при момичетата е широко застъпена в поведението им, това е показателно за липсата на разбиране между тях, породено от различните им перцептивни нагласи. Най-разпространените агресивни прояви у момичетата и у момчетата, са основно, чрез вербална агресия, показваща наличие на отчуждение, допринасящо за липсата на емпатия между тях. При изследваните ученици, опозиционното поведение е част от всекидневното им общуване, то е показателно за наличието на непрекъснат сблъсък във взаимоотношенията по-между им

Изследваните момчета, по-често пристъпват към телесна агресия, докато момичетата използват вербална агресия или индиректна агресия в общуването си с другите. На практика, това показва от една страна, по-ниското ниво на самоконтрол при момчетата, в сравнение с момичетата, от друга сигнализира за наличието на липса на емпатия и при двата пола. Характерно за момичетата и момчетата от този клас е изпитването на недоверие един към друг, породено от дисбаланса във взаимоотношенията им. Едновременно с това, те изпитват силно чувство на вина, раздвоени от преценката си за социалните ситуации, в които попадат. Нивото на агресивна раздразнителност при тях е високо, тъй като огромна част от тях не се изслушват един друг, а действат импулсивно. Съпътстващите ги импулсивни чувства, на практика ги подтикват към неадекватно обмисляне на действията им, като в последствие, реагират прекалено емоционално. На когнитивно ниво, недоверието при взаимоотношенията им, ги капсулира в посока, разсъждения и мисли, базирани върху отбранителни позиции, в които не се взема под внимание, гледната точка на събеседника. Децата споделят, различни възгледи и нагласи, за това много по-трудно приемат различието в другия. Те много често се възмущават от поведението, както на своя, така и на срещуположният пол.

**Анализ на резултатите от въпросника за изследване на
агресивността на В. Durny вход на експеримента на децата от гр.
Благоевград.**

При изследваните момчета от двата класа IV „в“ и III „б“ нивото на телесна агресия е по-високо в сравнение с момичетата. Момичетата прибегват, по-често до вербална агресия в сравнение с момчетата. Като цяло и момчетата и момичетата, изпитват силно чувство на вина след

агресивни прояви, поради осъзнаването, в по-късен етап, на пропуските в общуването по между им. Обострянето на отчуждението, по между им, води до конфронтации и в момент на дисмодерационна обратна връзка се стига до агресивни изблици. Възприемайки клюките, подигравките, като част от всекидневното общуване по-между си, те започват да натрупват, гняв и обида в себе си. Момчетата, като цяло са по-агресивни от момичетата. Момичетата в повече ситуации, успяват да запазят самоконтрол, не поради уважение към опонента, а защото изпитват силно чувство на страх и моментно стопират, реакциите си.

5.2. Анализ на резултатите от анкетата с ученици **входно ниво**

Анализ на анкетни карти за установяване наличието на агресивност, при децата от начална училищна възраст (гр. Кюстендил, трети „а“ клас входно ниво)

Разработен е самостоятелен авторски модел на анкетна карта, като вид тест за диагностициране нивото на агресивност у децата, като са изведени основни критерии и показатели. **Очертаните, критерии и показатели се оценяват по тристепенна скала:** високо за отговор: да; ниско за отговор: не; средно за отговор: понякога; друго. На входа на експеримента резултатите по критерии: **отношение към околните**, показват проблематични аспекти от интеракциите на децата водещи до агресия, главно поради високото ниво на неудовлетвореност от взаимоотношенията им с околните. Основните **причини и фактори за агресия** се предопределят от непреодолимата, **раздразнителност** при взаимоотношенията между децата, породена от неефективните комуникативни процеси със социалното обкръжение около тях. Това на свой ред, поражда и фрустрираност у тях. **Поведенческите реакции в**

дискомфортни ситуации, водещи до агресивни прояви се пораждат от избухливост и прояви на неразбиране поведението на околните.

Има децата, у които се наблюдава неприемане личността на другия. Наблюдава се и неадекватно поведение на подрастващите в някои проблематични ситуации, реализирано на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse). В някои ситуации, децата се страхуват да разкрият истинските си емоции и нагласи към случващото се, в последствие, реконструират, в себе си, погрешни изводи, относно ситуации, в които попадат и приемат за проблематични. Опозиционното поведение и отстояването на позициите и нагласите по-между им, доказвайки се, както на себе си, така и на останалите, в някои ситуации, ги води до опозиционно поведение, поради различните им възгледи и нагласи.

Анализ на анкетни карти за установяване наличието на агресивност, при децата от начална училищна възраст (гр. Кюстендил, трети „б“ клас на входно ниво)

На входа на експеримента резултатите по критерии: **отношение към околните**, показват проблематични аспекти от интеракциите на децата водещи до агресия, главно поради нивото на неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните. Тази неудовлетвореност от взаимоотношенията между децата е не само, продиктувана от конфликтни взаимоотношения, но и от прояви на агресивност, породени от изтласкани преживявания. Когато децата натрупат в съзнанието си субективни, емоционални преценки за пропуските във взаимоотношенията им с връстниците, в резултат на когнитивен психологичен стрес, те започват да изтласкват, тези преживявания подсъзнателно и в конфликтен момент на провокация от външната среда

с която общуват, тези притъпени емоции у децата се отприщват. Основните **причини и фактори за агресия** се предопределят от фрустрираността при децата, породена от неефективни, комуникативни процеси по между им. При тези деца се наблюдава преобладаващ фактор на раздразненост, който допринася за агресивното им поведение. **Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации**, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат от прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия.

**Анализ на анкетни карти за установяване наличието на
агресивност, при децата от начална училищна възраст (гр.**

Кюстендил, IV „б“ клас на входно ниво)

На входа на експеримента резултатите по критерии: **отношение към околните**, показват агресивни намерения към околните, провокирани от проблематични аспекти в интеракциите между децата. Наблюдава се наличие на неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните. На преден план излизат непълноценните взаимоотношения по между им. Основните **причини и фактори за агресия** се предопределят от проявите на неуважение към околните при децата, породени от неефективните комуникативни процеси между тях. При тези деца се наблюдава преобладаващ фактор на фрустрираност, който допринася за агресивното им поведение.

Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат от прояви на неразбиране поведението на околните. При децата се наблюдава, неприемане личността на другия в следствие от различните възгледи и нагласи у децата.

Наблюдава се и избухливост в поведението на подрастващите, в някои проблематични ситуации, реализирано на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderat eintercourse). Различните перцептивни възприятия и разсъждения по между им, водят до дисхармония във взаимоотношенията им и в момент на дисмодерационна обратна връзка се стига до агресивни изблици. Липсата на аналитичен коректив, върху действията и постъпките на децата е показателно за наличието на конфликти във взаимоотношенията им, породени от пропуски във комуникативните им умения.

Анализ на анкетни карти за установяване наличието на агресивност, при децата от начална училищна възраст (гр. Кюстендил, IV „а“ клас входно ниво)

На входа на експеримента резултатите по критерии: **отношение към околните**, показват агресивни намерения към околните, провокирани, основно от прояви на агресивност, породени от изгласкани преживявания. Наблюдава се при учениците, наличие на неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните, основно, поради конфликтните взаимоотношения между тях.

Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат от прояви на неадекватно поведение. Продиктувано от неразбирането в някои ситуации на поведението на околните. Наблюдава се и преобладаване на избухливост в поведението на подрастващите, в някои проблематични ситуации, реализирано на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse).

**Анализ на анкетни карти за установяване наличието на
агресивност, при децата от начална училищна възраст (гр.
Благоевград трети „б“ клас, експериментална група вход на
експеримента)**

На входа на експеримента резултатите по критерии: **отношение към околните**, показват проблематични аспекти от интеракциите на децата водещи до агресия, главно, поради ниво на неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните. Когато децата натрупат в съзнанието си субективни, емоционални преценки за пропуските във взаимоотношенията им с връстниците, в резултат на дистанцирането, помежду си, те започват да изтласкват, тези преживявания подсъзнателно и в конфликтен момент на провокация от външната среда, с която общуват, тези притъпени емоции у децата се отрищват.

**Анализ на анкетни карти за установяване наличието на
агресивност, при децата от начална училищна възраст (гр.
Благоевград IV „в“ клас, контролна група вход на експеримента)**

Чувството за отчуждение от околните у самите деца се задълбочава, като те се капсулират в себе си, за да не бъдат наранени. Започват да не изясняват позициите си с връстниците и лицата, с които имат проблемни интеракции. По този начин, те реконструират в себе си субективни предположения за начините, по които да реагират в проблематични ситуации. Самовглъбяването при децата, провокира егото им, в някои ситуации, особено, когато те не комуникират, достатъчно помежду си, да реконструират в съзнанието си погрешни изводи за проблематичните, въпроси, които ги вълнуват.

5.3. Анализ на резултатите от интервюто с педагогическите съветници

Анализ на интервютата с педагогически съветници, относно превенция на агресията, при децата от начална училищна възраст, гр. Кюстендил

Навременната и адекватна превенцията на агресията, при децата от начална училищна възраст, **сътрудничество** заема основно място и за неговото реализиране е необходимо активно взаимодействие с институциите. **Превантивните подходи** на ниво първична превенция е важно да бъдат обосновани в конкретни предохранителни практики. За редуцирането на агресията в училище е необходимо **снижаване до минимум на тормоза**, основно, чрез създаване на безопасна среда. Основните **способи за първична превенция** са възпитанието и навременната комуникация с превантивна насоченост. Реализирането на активни възпитателни подходи, предполага организирана и поетапна превантивна дейност, насочена към активизирането у децата на вътрешните им ресурси за подход към затрудненията, пред които се изправят.

Анализ на интервютата с педагогически съветници, относно превенция на агресията, при децата от начална училищна възраст (гр. Благоевград)

Превантивните подходи на ниво първична превенция е важно да бъдат обосновани, според запитаните педагогически съветници, върху конкретни стратегии за преодоляването на агресията. За редуцирането на агресията в училище е необходимо **снижаване до минимум на тормоза в училище**, основно, чрез създаване на безопасна среда. Необходимо е разработването на нови **способи за първична превенция**.

5.4. Анализ на резултатите от интервюто със социалните работници, гр. Кюстендил.

За реализирането на **иновативните превантивни практики** е необходима мобилна дейност, съвместно с родителите. За подобряването на нивото на първичната превенция е необходимо да се засили, нейната **ефективност**, чрез навременна дейност в насока регламентиране на конкретни, работещи, методи и механизми за преодоляване на агресията. Необходимо е да се акцентира върху общ методологичен подход, за да се установи работещ **превантивен дейностен модел**. Този дейностен модел, може да обединява, подходящите **иновативни превантивни практики**.

Анализ на интервютата със социални работници относно превенция на агресията при децата от начална училищна възраст (гр. Благоевград)

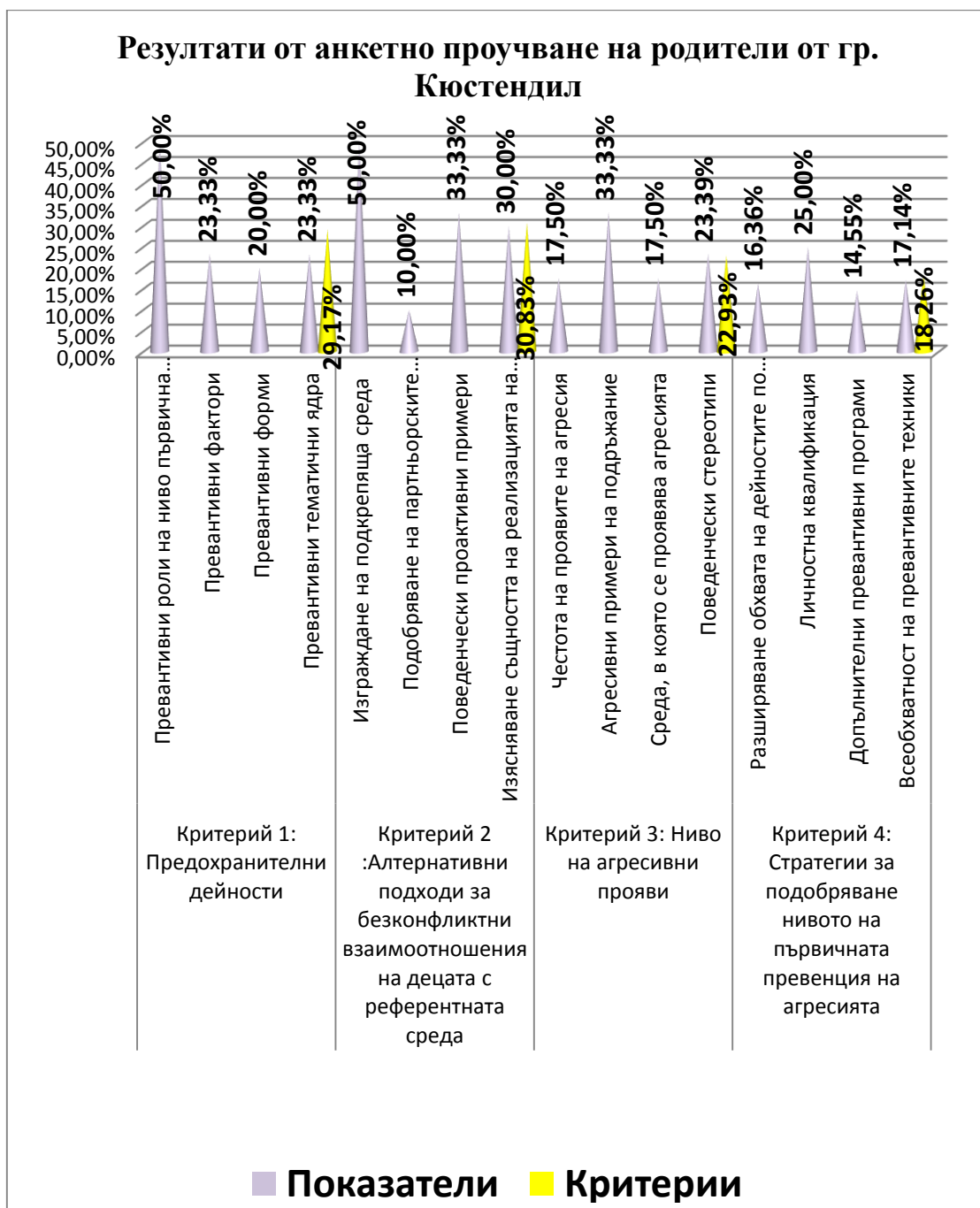
Ефективността на първичната превенция, зависи от реализирането на превантивни промени с резултатна насоченост, към практико-приложни подходи.

Реализирането на **иновативни превантивни практики** е от съществено значение за предхохраняването, от агресивно поведение, основно, чрез превантивен анализ на проблематичните ситуации в които, попадат децата.

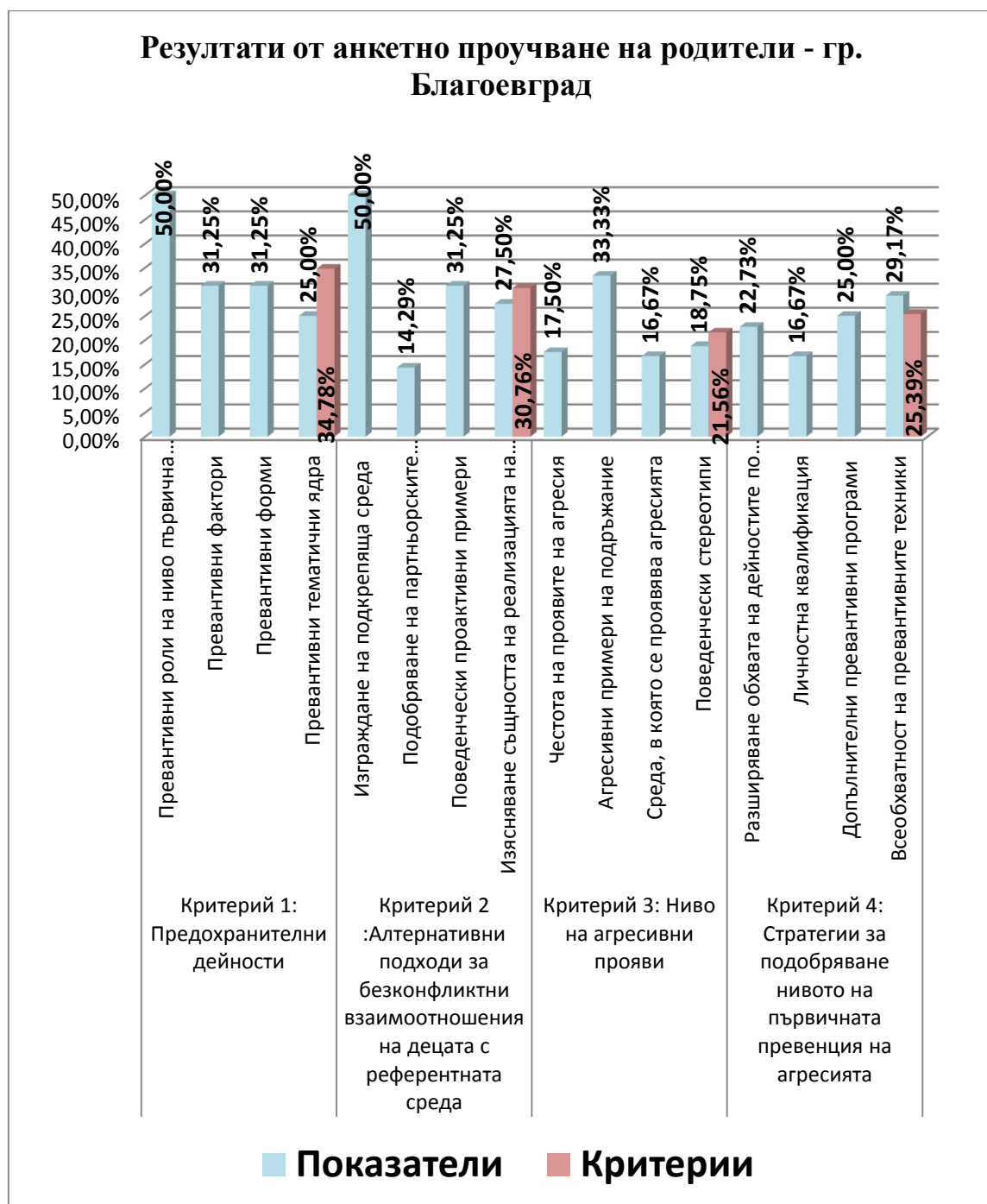
Разработването на нов превантивен дейностен модел, предполага, регламентирането на конкретни, работещи подходи. Ефективността на първичната превенция е на практика реализуема, ако се изгради координирана превантивна дейност, чрез нормативно и практико-приложно установени, превантивни промени с резултатна насоченост.

5.5. Анализ на резултатите от анкетата с родители

Графика №: 1

Графика №: 2

5.6. Анализ на резултатите от чек лист за учители **ВХОДНО НИВО**

Чек лист за изпълнение на препоръките, относно първичната превенция (за учители вход). Разработен е самостоятелен авторски модел на чек-лист за превенция на агресията, като са изведени основни критерии и показатели.

Забележка:

1. Формула за преминаване от точки в % (проценти): $\alpha = \beta \cdot \frac{100}{4}$
2. $\alpha = \%$ (проценти); $\beta =$ точки
4
3. Формула за преминаване от % (проценти) в точки
 $\beta = \frac{\alpha}{100} \cdot 4$
4. Максимален брой точки на критерий – 4 т.
5. Максимален % (процент) на критерий 100%

Максимален брой точки 4	ниско	средно	високо
%	0% - 33%	33,1% - 67%	67,1% - 100%
точки	0т. – 1,33 т	1,34 т – 2,67 т	2,68т – 4 т

**Анализ на чек листовете за изпълнение на препоръките
относно превенцията на агресия при децата от начална училищна
възраст (гр. Кюстендил) на входно ниво**

Критерии на входно ниво	Показатели по критерии	Ниско		Средно		Високо	
		%	точки	%	точки	%	точки
1. Разясняване спецификата на агресивното поведение	1.1.	25%	1				
	1.2.			50%	2		
	1.3.	15%	0,6				
	1.4.	10%	0,4				
2. Внедряване на превантивни образователни подходи	2.1.	5%	0,2				
	2.2.			55%	2,2		
	2.3.	20%	0,8				
	2.4.	20%	0,8				
3. Асертивни подходи	3.1.	30%	1,2				
	3.2.	5%	0,2				
	3.3.	15%	0,6				
	3.4.			50%	2		
4. Превантивно консултиране и подкрепа	4.1.			35%	1,4		
	4.2.	15%	0,6				
	4.3.	5%	0,2				
	4.4.			45%	1,8		
5. Обновление на програми в училище	5.1.					70%	2,8
	5.2.	5%	0,2				
	5.3.	5%	0,2				
	5.4.	20%	0,8				
6. Взаимодействие между семейството и училището	6.1.	12%	0,48				
	6.2.	23%	0,92				
	6.3.	25%	1				
	6.4.			40%	1,6		

От направеното изследване се установиха следните резултати за първичната превенция на агресията, при децата върху чек листовете на входно ниво

За всеки критерии се дават максимален брой точки четири, тъй като всеки критерии има, по четири показателя, резултатите се анализират, като се акцентира върху показателят дал най-висок процент към критерии.

Най-ползотворното протичане на първичната превенция на агресията, може да се реализира, чрез разясняване, спецификата на агресивното поведение, като се анализира честота на отклоненията във взаимоотношенията с околните. Внедряването на превантивни образователни подходи, може да се реализира, чрез мотивация за участие в предохранителни дейности, на всички страни, имащи отношение към превенцията на агресията. В превантивен аспект наборът от асертивни подходи трябва, да бъде, на базата тренинги за адекватно, разчитане на комуникативни сигнали. По отношение на превантивното консултиране и подкрепа, е необходима допълнителна, квалификация. В превантивно отношение, обновлението на програмите за работа с агресивни деца в училище, се нуждае от нови подходи. За превантивното изпълнение на препоръка шест по шест критерии 40% от учителите акцентират, върху ползотворното взаимодействие, между семейството и училището, чрез навременни, постоянни и целенасочени подходи по отношение първична превенция на агресията.

**Анализ на чек листовете за изпълнение на препоръките относно
превенцията на агресия при децата от начална училищна възраст**

(гр. Благоевград входно ниво)

Критерии на входно ниво	Показатели по критерии	Ниско		Средно		Високо	
		%	точки	%	точки	%	точки
1. Разясняване спецификата на агресивното поведение	1.1.			36,36%	1,45т.		
	1.2.	18,18%	0,73т.				
	1.3.	27,27%	1,09т.				
	1.4.	18,18%	0,73т.				
2. Внедряване на превантивни образователни подходи	2.1.	27,27%	1,09т.				
	2.2.			36,36%	1,45т.		
	2.3.	27,27%	1,09т.				
	2.4.	9,09%	0,36т.				
3. Асертивни подходи	3.1.			57,14%	2,29т.		
	3.2.	14,29%	0,57т.				
	3.3.	14,29%	0,57т.				
	3.4.	14,29%	0,57т.				
4.Превантивно консултиране и подкрепа	4.1.	30,77%	1,23т.				
	4.2.	30,77%	1,23т.				
	4.3.	23,08%	0,92т.				
	4.4.	15,38%	0,62т.				
5. Обновление на програми в училище	5.1.			33,33%	1,33т.		
	5.2.	25%	1т.				
	5.3.	25%	1т.				
	5.4.	16,67%	0,67т.				
6.Взаимодействие между семейството и училището	6.1.	30,77%	1,23т.				
	6.2.	7,69%	0,31т.				
	6.3.	30,77%	1,23т.				
	6.4.	30,77%	1,23т.				

Общи изводи върху чек листовете на входно ниво град Благоевград

За най-ползотворното протичане, на първичната превенция на агресията, е необходимо разясняването, на спецификата на агресивното поведение, да се реализира, чрез конкретно, описание на агресивните изблици, тук се дават най-много точки по показател - 1,45т. Внедряването на превантивни образователни подходи, може да се реализира най-ефективно, чрез мотивация за участие в предохранителни дейности - 1,45т. В превантивен аспект наборът от асертивни подходи, трябва да бъде базиран, върху разработването на работни теми, относно проблематични, поведенчески ситуации. Превантивното консултиране, може да стане, чрез партньорски интеракции и осъществяване на последователен превантивен процес. Обновлението на програмите за работа с агресивни деца в училище, се нуждае от нови подходи, които да акцентират върху насърчаващи стратегии за емоционална регулация на поведенчески дефицити.

Разясняването, спецификата на агресивното поведение, чрез конкретно описание на агресивните изблици на децата, ще допринесе за диференцирането на конкретните фактори, върху, които трябва да се наблегне в превантивно отношение. Анализирателното на честота на отклоненията във взаимоотношенията с околните, превантивно ще насочи към индикаторите, предопределящи сблъсъците между децата. Контекстуалните предпоставки за поведенчески дефицити показват, значителни, пропуски в пречупването на обратната връзка в процеса на комуникация между децата. Превантивното наблюдение върху общуването между децата, показва чувство на неразбраност между тях.

5. Анализ на резултатите от формиращата част на експеримента
(проектен метод)

6.1. Изследване и превантивна дейност, чрез тест „Несъществуващо животно” (етап едно)

Формиращ (преобразуващ) етап от експеримента, чрез проектен метод (изследователят в урока)

Етап едно: Тест „Несъществуващо животно” с цел да се диференцира същината на проблема, по който да се работи на ниво първична превенция на агресията, при децата. (Манчева, Русанка.,2017, стр. 206-210)

Рисунка „Несъществуващото животно” за изследване на агресията (за ученици III „а“ кла контролна група, гр. Кюстендил)

От проведеното изследване се установиха следните резултати за първична превенция на агресията:

По първи критерий - **превантивно символно значение на изобразените обекти**, при 32,27% от изследваните детски рисунки, посланията от рисунките, показват начинът, по които се чувстват и общуват децата, показва социални проблемни аспекти, при взаимоотношенията им, обвързани с начинът на разбиране на информацията у децата от външната среда. Превантивното символно значение на изобразените обекти, диференцира, че при 23,64% от учениците, **положението на рисунката на листа, относно разположението на изображението**, описва наличието на раздвоение в емоционалният свят на децата, при общуването им с другите.

Аналитично тълкувание, посредством наличието на фигури, форми върху изобразителната плоскост в по-голямата си част, показва, че децата се чувстват сигурни, приети от хората, с които общува, но не липсват и аспекти на проблематични моменти, в социалните им

интеракции, в следствие от когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse) при децата, именно неправилното разчитане на поведенчески сигнали.

По втори критерий - превантивно значение на цветовете, при 33,39% у децата, превантивно се откриха социалните интеракции и нагласи индикиращи и положителни и отрицателни моменти от общуването на децата с другите. При 26,14% от учениците се откри, **изявяване на неизказани емоции**, чрез цветовото нюансиране на изображенията, както и нежелание за споделяне на емоциите им. Превантивното значение на социалните интеракции и нагласи се откри, чрез наборът от тълкуванието на индикаторите от рисунката, обозначаващи, **поведенческите наклонности и енергиен заряд при децата**. Наблюдава се липса на положителен заряд, на емоционални, социални взаимоотношения у 40,64% от децата. По трети критерий - **степен на агресивност**, при 41,21% от децата се установи наличие на агресивност, рефлексивно, чрез **наличието на нокти, зъби, клон, човка и прочие** у 51,51% от детските рисунки от една страна.

По четвърти критерий - **наличие на украсяващи детайли**, при 31,8% от учениците се откриха, съответните детайли индикиращи, че при една част от децата има наличие на дискомфорт във взаимоотношенията им с другите. Породен от нарушения в комуникацията, т.е. липсва им когнитивна ориентация, при взаимоотношенията им с околните и непълноценни социални интеракции. Показателно в това отношение са **допълнителните части и елементи към рисунката** у 30,04% от детските рисунки, открояващи негативни аспекти, от социални интеракции. Относно превантивното значение на детайлите, при 31,76% от учениците се индикира символното

им значение, чрез **характеристиката на рисунката**. Това се реализира на базата на допълнителен въпрос към рисунката.

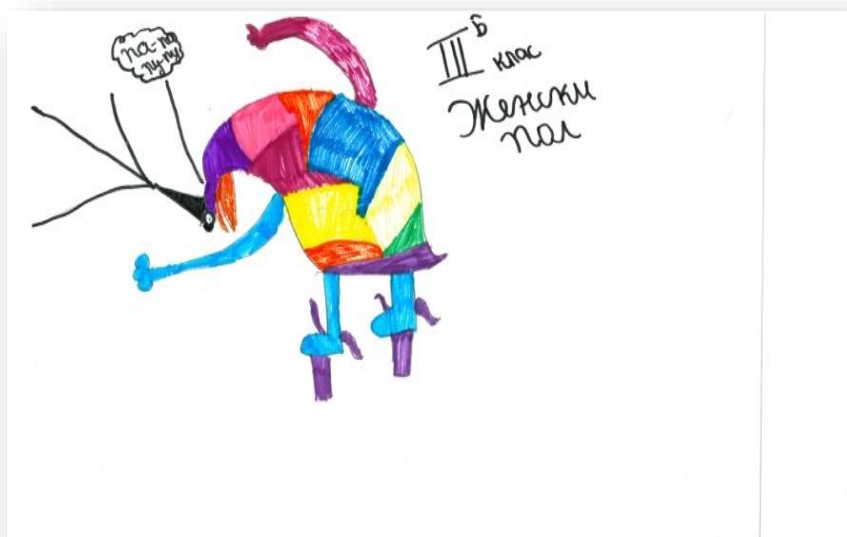
Рисунка „Несъществуващото животно” за изследване на агресията (за ученици III „б“ клас контролна група, гр. Кюстендил)

От направеното изследване се установиха следните резултати за първичната превенция на агресията:

По първи критерий - **превантивно символно значение на изобразените обекти**, при 37,5% от изследваните детски рисунки, посланията от рисунките показват, начинът, по които се чувстват и общуват децата, т.е. социални проблемни, аспекти, предизвикващи у децата предразположения за дефицити в поведението, подхранващи агресивни индикатори в процеса на общуване. Откриха се, като значими, превантивни фактори, децата да бъдат стимулирани да общуват, пълноценно помежду си. Необходимо е да бъдат развивани, социалните им умения в аспекта на когнитивно и емоционално, обособяване на личностни умения за комуникация. Превантивното символно значение на изобразените обекти, диференцира, че при учениците, **положението на рисунката на листа, относно разположението на изображението**; индикира за наличието на неувереност, колебливост, манипулативност, страх от неприемливост на вижданията им, ниска самооценка, трудна адаптивност, дискомфорт при социалните интеракции на децата, от една страна, от друга балансирали взаимоотношения със социума и ползотворни емоционални интеракции на децата със семейството и приятелите.

По втори критерий - **превантивно значение на цветовете**, у децата, се откриха социалните интеракции и нагласи индикиращи за разнообразният им емоционален свят. При 40% от учениците се откриха, **неизказани емоции**, чрез цветовото нюансиране на

изображенията. Превантивното значение на социалните интеракции и нагласи се открии, чрез наборът от тълкуванието на индикаторите от рисунката обозначаващи, **поведенческите наклонности и енергиен заряд при децата**, като у тях се наблюдава, от една страна готовност за приемане на другите и балансирани взаимоотношения с тях, от друга премерено желание за взаимодействие, поради колебливост в гледната им точка. По трети критерий - **степен на агресивност**, при децата се установи наличие на агресивност, рефлексивно, чрез **наличието на нокти, зъби, клон, човка и прочие** у детските рисунки, от една страна и от друга наличието на символно индикиращи **контури на фигурата** за агресия. По четвърти критерий - **наличие на украсяващи детайли**, при учениците се открииха, детайли, индикиращи, че при една част от децата има наличие на дефицит на ползотворно общуване, т.е. липсва им когнитивна ориентация при взаимоотношенията им с околните, от друга страна прекалено съсредоточаване в себе си (виж фигура 4).

Фигура 4

*Рисунка „Несъществуващото животно” за изследване на агресията
(за ученици IV „а“ клас експериментална група, гр. Кюстендил)*

**От направеното изследване се установиха следните резултати за
първичната превенция на агресията:**

По първи критерий - **превантивно символно значение на изобразените обекти**, при 34,5% от изследваните детски рисунки, посланията от рисунките сигнализират за начинът, по които се чувстват и общуват децата. Открояват се, социални проблемни аспекти, при общуването помежду им. Необходимо е децата да бъдат стимулирани, да изявяват себе си, по творчески начин, за да могат да усетят, ценностното във взаимоотношенията с околните. Трябва да се развиват, социални умения, в аспекта на когнитивното и емоционалното им облагородяване.

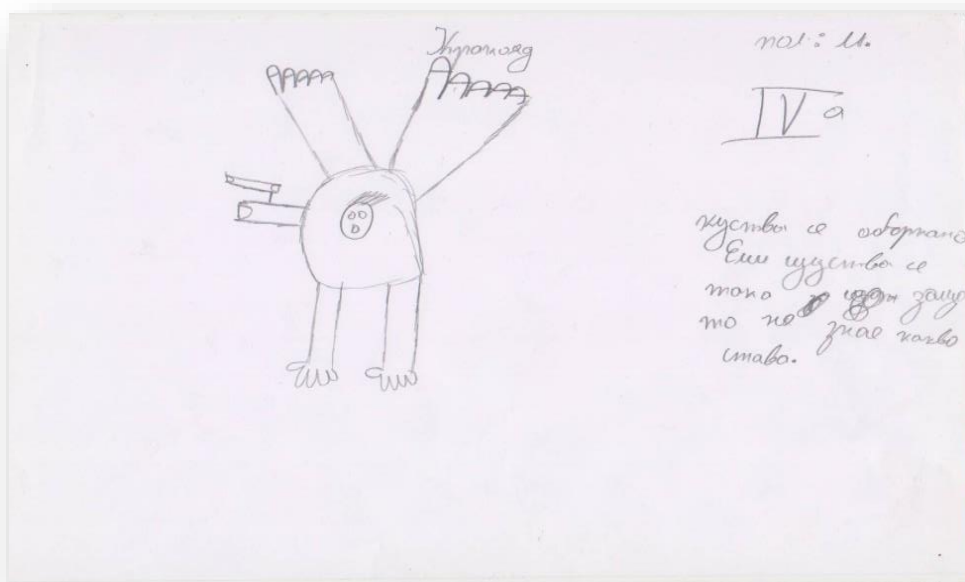
Превантивното символно, значение на изобразените обекти, диференцира, че при 34,88% от учениците, **положението на рисунката на листа, относно разположението на изображението**, индикира за наличието, при децата на чувство на несигурност, както в семейните взаимоотношения, така и в тези извън семейството – приятели, връстници и пр. Относно символно значение на изобразените обекти в детските рисунки, **аналитичното тълкувание, посредством наличието на фигури, форми върху изобразителната плоскост**, обозначи, при 35% от децата, аспекти на проблематични моменти в социалните им интеракции, в следствие от когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse), именно неправилното разчитане на поведенчески сигнали. По втори критерий - **превантивно значение на цветовете**, при 40% у децата, се откриха социални интеракции и нагласи индикиращи, разнообразен емоционален свят. При 30% от учениците се откри, **наличие на неизказани емоции**, чрез цветовото

нюансиране на изображенията. Превантивното значение на **поведенческите наклонности и енергиен заряд при 50%** от децата се наблюдава наличие на положителна нагласа към хората с които общуват. Учениците не са настроени антихуманно един към друг, техните проблеми се появяват в процеса на общуване, когато когницията в ролята на катализатор, регулиращ поведението им, бъде неправилно декодирана.

По трети критерий - **степен на агресивност**, при децата се установи наличие на агресивност, чрез изображението в детските, **рисунки на нокти, зъби, клюн, човка и прочие** у 45% от тях

По четвърти критерий - **наличие на украсяващи детайли**, при 26,19% от учениците се открояха, детайли индикиращи, отговорно отношение към собствените действия. В много ситуации, децата игнорират критиката или прекалено акцентират върху нея, чрез прилагането на различни маниери в общуването си с другите. Показателно в това отношение са **допълнителните части и елементи към рисунката** у 18,5% от тях. Превантивното значение на детайлите, при 34% от учениците се индикира, чрез символната, **характеристика на рисунката**.

В конкретните случаи, допълнителните фигури са: автомат и пистолет, показващи нагласи за решаване на конфликти, по дисхармоничен начин в следствие от когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse), при децата, те неправилно разбират ситуацията, мислейки си, че могат да реагират, по този начин в проблематични моменти. (виж фигура 2). Тези деца, биха могли и да са жертви, на вид малтретиране и тормоз.

Фигура 2

*Рисунка „Несъществуващото животно” за изследване на агресията
(за ученици IV „б“ клас експериментална група, гр. Кюстендил)*

От направеното изследване се установиха следните резултати за
първичната превенция на агресията:

По първи критерий – **превантивно символно значение на изобразените обекти**, при 49,86% от изследваните, детски рисунки, посланията от рисунките символизират, начинът, по които се чувстват и общуват децата, разкриват социални проблемни, аспекти, индикиращи, когнитивни пропуски в общуването им. Превантивното символно значение на изобразените обекти, диференцира, че при 40% от учениците, **положението на рисунката на листа, относно разположението на изображението**, индикира за наличието на неувереност, колебливост, манипулативност, страх от неприемливост на вижданията у децата, ниска самооценка, трудна адаптивност, дискомфорт при социалните им интеракции.

По втори критерий – **превантивно значение на цветовете**, при 28,70% от децата, се откриха социални, интеракции и нагласи, индикиращи разнообразен емоционален свят. При 18,52% от учениците се откриха **неизказани емоции**, чрез цветовото нюансиране на изображенията.

По трети критерий - **степен на агресивност**, при 49,29% от децата се установи, наличие на агресивност, рефлексивно, чрез **наличието на нокти, зъби, клон, човка и прочие** у 51,85% от детските рисунки, от една страна и от друга, наличието на символно индикиращи **контури на фигурата**, за агресия, при 46,72% от изследваните ученици.

По четвърти критерий - **наличие на украсяващи детайли**, при 36,73% от учениците се откриха, детайлите индикиращи, че при една част от децата, има дефицит на емпатия, липсва им когнитивна ориентация, при взаимоотношенията им с околните, от друга страна, при тях има прекалено съсредоточаване в себе си. Показателно в това отношение са **допълнителните части и елементи към рисунките** у 38,89% от децата. Тези допълнителни елементи към рисунките, насочват към дисхармоничните взаимоотношения на децата (пистолет, сабя и пр.). Относно превантивното значение на детайлите, при 34,57% от учениците се индикира, чрез **характеристика на рисунката**. Значението на пространственото отношение на детайлите в рисунките, показва, дистанция в много ситуации у подрастващите.

*Рисунка „Несъществуващото животно” за изследване на агресията
(за ученици III „б“ клас експериментална група, гр. Благоевград)*

**От направеното изследване се установиха следните резултати за
първичната превенция на агресията:**

По първи критерий - **превантивно символно значение на изобразените обекти**, при 36,59% от изследваните детски рисунки, посланията от рисунките показват, начинът, по които се чувстват и общуват децата. Показват, социални проблемни аспекти, базирани върху наличие на чувство на несигурност у децата. Превантивното символно значение на изобразените обекти, диференцира, че при 25% от учениците, **положението на рисунката на листа, относно разположението на изображението**, индикира за наличието, при децата, на свой ред, на неувереност, страх от вземане на конкретно решение за действия в проблематични моменти, поради дисхармонични чувства у децата и др. При 33,33% от учениците се открии, **изявяване на неизказани емоции**, чрез цветовото нюансиране на изображенията. Неизказаните емоции, символизират наличието на дистанция у децата. Превантивното значение на социалните интеракции и нагласи се открии, чрез наборът от тълкуванието на индикаторите от рисунката обозначаващи, **поведенческите наклонности и енергиен заряд, при децата**, като у 43% от тях се наблюдава, от една страна готовност за приемане на другите и балансирани взаимоотношения с тях, от друга премерено желание за взаимодействие, поради колебливост в гледната им точка. По трети критерий - **степен на агресивност**, при 36,68% от децата се установи, наличие на агресивност, рефлексивно, чрез **наличието на нокти, зъби, клюн, човка и прочие** у 43,36% от детските рисунки, от една страна и от друга, чрез символната индикация на **контурите на фигурите**, за наличието на агресия, при 30% от

изследваните ученици. По четвърти критерий - **наличие на украсяващи детайли**, при 29,28% от учениците се откриха, съответните детайли индикиращи, че при една част от децата, има наличие на дефицити на ползотворно общуване, т.е. липсва им когнитивна ориентация, при взаимоотношенията им с околните, от друга страна прекаленото, съсредоточаване към критиките на околните, подтиква, децата към невъзможността, да коригират, собствените си постъпки и действия.

Рисунка „Несъществуващото животно” за изследване на агресията (за ученици IV „в” клас контролна група, гр. Благоевград)

От изследването се направиха следните заключения за първичната превенция на агресията:

По първи критерий (**превантивно символно значение на изображените обекти**) – превантивно се включват, индикаторите от детската рисунка, който дават сведения, при разчитането на посланията от рисунките за начинът, по които се чувстват и общуват децата т.е. социални, проблемни аспекти и пр. По първи показател към критерият (**положение на рисунката на листа, относно разположението на изображението**) – 15% от изследваните ученици, разполагат изображението, на своето несъществуващо животно, към лявата част на рисунката, именно това ситуиране на рисунката върху листа, показва, как детето се вписва в обкръжението си. Рисунките разположени в тази част на листа са с бледи цветове, допълнителните елементи към тях са цветя, дървета, облаци и пр. Характерно за облаците е затъмнението, това е индикатор за проблематични взаимоотношения (виж фигура 1). Короните на дърветата не са с разклонения, което говори за перцептивни затруднения, при общуването на децата.

Фигура 1

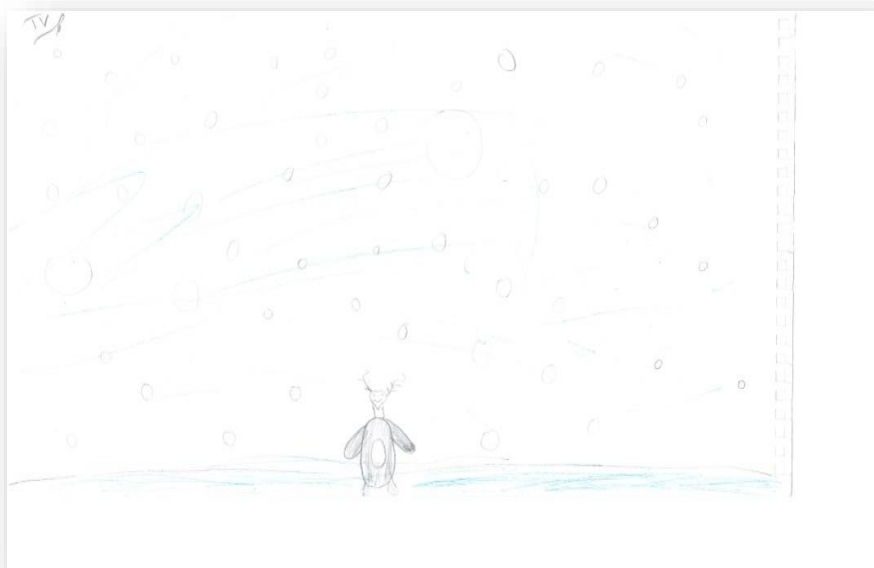
По втори показател към критерия (**аналитично тълкуване, посредством наличието на фигури, форми върху изобразителната плоскост**) – 35% от децата, използват най-разнообразни фигури в своите рисунки, което говори за деца с много качества, въображение, но и разнородни характери. При 60% от децата, съсредоточават вниманието си проблематични взаимоотношения, поради липсата на когнитивна нагласа за адекватност на постъпките и действията им. От децата 35% изобразяват, допълнителни фигури към основната на несъществуващото животно. Това е показателно за желанието на децата да споделят, допълнителна информация, относно моментите им на социално общуване, както и аспекти от него, които са ключови (виж фигура 2). В конкретните случаи, допълнителните фигури са на елементи от социалното обкръжение на децата с двузначен характер, има и агресивни фигури, но и такива с добронамерен външен вид т.е. без остри зъби и пр.

Фигура 2

По втори критерий (**превантивно значение на цветовете**) – превантивно се тълкуват индикаторите от детската рисунка, които дават сведения, при разчитането, на посланията от рисунките за начинът, по който е изграден техният вътрешен свят, относно социалните интеракции и нагласи, това се отчита, чрез предпочитанията към цветовете, които правят учениците. По първи показател към критерият (**изявяване на неизказани емоции**), 45% от учениците, оцветяват, наполовина изображението на своето несъществуващо животно. Това изображение от една страна може да е индикатор за обърканост и неяснота във взаимоотношенията с околните, от друга балансирано его, което може да съпътства желание у децата да общуват пълноценно с хората. Това от своя страна е индикатор за неизказани емоции, поради, различни причини. Например, децата се чувстват несигурни и плахи да споделят, нещата, които ги тревожат.

По втори показател към критерият (**поведенчески наклонности и енергиен заряд при децата**), 5% от децата в рисунките си използват ярки цветове, като зелено, черно, синьо тъмно и светло, жълто, оранжево, лилаво, розово, кафяво и пр. Колкото повече цветове, използва детето, при рисуване, толкова, по-пълноценен е начинът му на живот. По-широката цветова гама, говори за богат емоционален свят. Бледи цветове или липса на цвят, прилагат в рисунките си 85% от децата. Това от една страна може да е индикатор за липса на положителен заряд, на социалните взаимоотношения на децата, от друга, прецизност на характера за концентрация в една гледна точка, или недостатъчен акцент върху личностното им саморазвитие и др. (виж фигура 3)

Фигура 3

По трети критерий (**степен на агресивност**) – превантивно се тълкуват, индикатори от детската рисунка, които дават сведения, при разчитането на посланията от рисунките за начинът, по които се

реализират интеракциите между децата, тяхното ниво и рефлексия във взаимоотношенията им, съпътствани от дискомфорт и агресия.

По първи показател към критерия (**наличие на нокти, зъби, клюн, човка и пр.**), при 10% от учениците в изображението на несъществуващото животно, присъстват, остри зъби и остри носове, човки, клюнове, големи пръсти, остри нокти и др. т.е. символи на агресивни предразположения. Големи очи рисуват 10% от децата, което показва и насочват към страховете на детето. Малки очи, при изображението на рисунката се откриват в 85% от децата, което сигнализира за дистанцирането на децата един от друг, именно в следствие на това, те реконструират в съзнанието си, погрешни изводи от социалното си общуване.

По втори показател към критерият (**контури на фигурата**), 20% от децата, при изображението на несъществуващото животно, използват изострени, нахъсани линии, което е индикатор за повишена мнителност, отбранително поведение, затруднения в общуването, нерешителност и др. Наличие на затруднения и подозрителност се наблюдава, при интеракциите на 20% от децата, които използват удвоени линии в рисунките си. При 30% от децата се наблюдават странични контури, това е показателно за недиференциране на опасността и готовност към самозащита на всяка цена и в различни ситуации. Хоризонтални линии се наблюдават, при 10% от децата, което е индикатор за копнеж към повече внимание и желание за освобождение от обременяващи обстоятелства. Затъмнени линии и странични контури има, при 15% от децата, което символизира за търсене на варианти, за защита, или замаскиране на реално случващото се. Символното образуване на ъгли, във фигурите има, при 65% от децата, което показва наличие на опасност от агресивно поведение т.е. крайност на действията, враждебност в

общуването, недообмисленост на действията и пр. Вертикални линии има, при 10% от рисунките на децата, това индикира за желание за освобождаване от обременяващи обстоятелства и пр. Тънки линии има, при 60% от децата, което говори за срамежливи деца, от една страна, от друга, това е индикатор за примиреност, относно постъпките и действията на другите, хора с които общуват децата. Плътни линии има, при 10% от децата, това говори за увереност, реализъм, сила на характера. Накъсани линии има, при 30% от децата, това говори за нерешителност, липса на собствено мнение и пр.

По четвърти критерий (**наличие на украсяващи детайли**) – превантивно се тълкуват индикаторите от детската рисунка, който дават сведения, при разчитането на посланията от рисунките, за акцентите на децата в общуването им с другите. По първи показател към критерия (**допълнителни части и елементи към рисунката**), при 45% от децата се наблюдават украсяващи детайли, върху самото несъществуващо животно, което символизира, от една страна показност на характерните особености на децата, от друга акцент върху собственото Аз. Украсяващите детайли извън несъществуващото животно, има при 20% от детските рисунки, това е индикатор за особености от социалните взаимоотношения на децата, една част от тези елементи са цветя, слънца, рибки и прочие т.е. символизират, топлите социални взаимоотношения на децата. Опашки се наблюдават, при 25% от детските рисунки, това изразява отношение към собствените действия. Разположение на опашката на дясно има, при 20% от децата, това показва отношение към своите действия и поведение с вътрешен коректив и отговорност. При 5% от децата опашката е наляво, което показва, прекалено вглъбяване в себе си. Големи уши има, при 10% от детските рисунки, това е показателно,

че децата са свикнали да ги критикуват, те приемат, критиката за нещо нормално и не се повлияват от нея.

6.2 Превантивна дейност с подбрани приказки от учебното съдържание, на базата на рефлексия, за предотвратяване на комуникативните проблеми в общуването, подтикващи децата към агресивни изблици (етап две).(Преподавателят в урока)

Етап две: Превантивна работа на базата на рефлексия с подбрани приказки от учебното съдържание.

***Превантивна комуникативна работа с приказката „Ветрове”
(за ученици IV „а“ клас гр. Кюстендил, експериментална група)
Приказка от учебното съдържание***

Проблематичният контекст на творбата „Ветрове” е обвързан със социални аспекти, от взаимоотношенията между героите, показани като проблематични, чрез поведенческите характеристики на четири вятъра. В следствие от превантивната комуникативна работа с творбата „Ветрове” спрямо критерият **отношение към околните на базата на рефлексия** 80% от изследваните деца, подобряват своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията, по между си подтикващи ги към агресия. На практика, за това способства, когнитивният анализ на отрицателните и положителните качества на героите, т.е. 60% от децата диференцират значимостта на негативните и положителните постъпки на героите, определящи ги в обсега на герои с положителни качества и герои с негативни качества. След отдиференцирането на сходни качества, и поведенчески характеристики у героите близки до реалните лица, с който общуват децата, 100% от тях рефлексивно се подготвят, в превантивно отношение, за анализ на проблематичните ситуации, в които са попадали в следствие от взаимоотношения в общуването на героите в

приказката, близки в контекстуален аспект на интеракциите, между децата и реалните лица със сходни поведенчески качества и черти.

По отношение на критерият - **анализиране на различните, поведенчески реакции в сходен контекст на интеракции** 50% от учениците в начална училищна възраст, правят рефлексивен превантивен, анализ на проблематични комуникативни аспекти, на вербално и невербално ниво, на взаимоотношенията примерни (от контекста на приказката) и реални от ежедневието им. По отношение на взаимоотношенията в общуването, между героите в приказката, близки в контекстуален аспект, на интеракциите между децата и реалните лица със сходни, поведенчески качества и черти, 74% от децата правят разказ на реална проблематична случка, от тяхното ежедневие, довела до агресивни постъпки. В превантивен аспект, когнитивният анализ на проблематичната ситуация се диференцира от 26% от изследваните деца.

В резултат на разясняването спецификата на адекватното поведение у 32% от учениците в начална училищна възраст, правят с помощта на преподавателят, преценки и изводи за изход от проблематични ситуации. Превантивен показател за това е високият процент- 40% от учениците посочили, как биха се почувствали, ако постъпят, положително или отрицателно в дадена ситуация. В практическото, приложение на разясняването, спецификата на адекватното поведение, 24% от децата, осъществяват познавателен процес на анализиране на постъпките и действията, на реалните лица, с който са достигали до агресивни прояви.

За правилното разчитане на обратната връзка в процеса на общуване 50% от децата, показват наличие на рефлексивни нагласи за преодоляването на агресията. На практика, за това способства, процеса на когнитивно превантивно взаимодействие, между осъзнаването на

проблематичната ситуация, водеща до агресия, чрез обективен анализ на реалната ситуация. В превантивен аспект, за да бъдат избегнати, агресивните сблъсъци 75% от децата избират в примерни, сходни проблематични ситуации да използват когнитивни превантивни, принципи за реакция в проблематична ситуация, които биха могли да стопират агресията. В превантивен аспект, посредством реалните проблематични ситуации, които описват децата, макар и различни, проблематичните ситуации са породени от пропуските в пречупването на обратната връзка, при протичането на когнитивните процеси (познавателните), реализирани в процеса на общуване (комуникация, интеракции, личностни изводи от социалните взаимоотношения и пр.). В следствие от процеса на когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) у децата се появяват чувства на неразбраност, гняв и др.

Превантивна комуникативна работа с приказката „Бялото гълъбче” (за ученици IV „б“ клас гр. Кюстендил, експериментална група) Приказка от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „Бялото гълъбче” е обвързан със социални аспекти от взаимоотношенията на героите, показани, като проблематични, чрез различното гълъбче. В следствие от превантивната комуникативна, работа с творбата „Бялото гълъбче” спрямо критерият **отношение към околните на базата на рефлексия** 87,5% от изследваните деца, подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията помежду си, подтикващи ги към агресия. На практика, за това способства, когнитивният анализ на отрицателните и положителните качества на героите, т.е. 90% от децата, диференцират, значимостта на негативните и положителните постъпки

на героите, определящи ги в обсега на герой с положителни качества, и герой с негативни качества.

По отношение на критерият **анализиране на различни, поведенчески реакции в сходен контекст на интеракции** 50% от учениците в начална училищна възраст правят, рефлексивен, превантивен анализ на проблематични, комуникативни аспекти, на вербално и невербално ниво, на взаимоотношения примерни (от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие.

По отношение на взаимоотношения, в общуването на героите, в приказката близки в контекстуален аспект на интеракциите между децата и реалните лица със сходни, поведенчески качества и черти, 61,11% от децата разказват, реална проблематична, случка от тяхното ежедневие, довела до агресивни постъпки. **В резултат на разясняването, спецификата на адекватното поведение**, 55,56% от учениците, в начална училищна възраст, правят с помощта на преподавателят, преценки и изводи, за изход от проблематичните ситуации. Превантивен, показател за това е високият процент - 83,33% от учениците посочили, как биха се почувствали, ако постъпят, положително или отрицателно в дадена ситуация. В практическото приложение, на разясняването спецификата на адекватното поведение, 27,78% от децата, осъществяват познавателният процес на анализиране на постъпките и действията, на реалните лица, с който са достигали, до конфликтни прояви.

За правилното разчитане на обратната връзка в процеса на общуване, 41,67% от децата, показват наличие на рефлексивни нагласи, за преодоляването на агресивни сблъсъци. На практика, за това способства, процеса на когнитивно превантивно взаимодействие, между осъзнаването на проблематичната ситуация, водеща до агресия, чрез обективен анализ на реалната ситуация - 44,44% от изследваните деца и

с помощта на преподавателят, след дискусия, по проблематичните случаи, който са описали, приемат в превантивно отношение други начини, по които биха реагирали в бъдещи подобни, проблематични ситуации, за да бъдат избегнати агресивните сблъсъци.

Превантивна комуникативна работа с приказката „Трици и халва”

(за ученици IV „в“ клас контролна група, гр. Благоевград)

Приказка от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „Трици и халва” е обвързан със социалните, аспекти от взаимоотношенията на хората (героите), показани, като проблематични, чрез поведенческите интеракции между чирак и майстор. В следствие, от превантивната комуникативна работа с творбата „Трици и халва”, спрямо критерият **отношение към околните на базата на рефлексия**, изследваните деца, подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията, по между си, подтикващи ги към агресия. След диференцирането на сходните качества и поведенчески характеристики у героите, близки до реалните лица, с който общуват децата, те рефлексивно се подготвят, в превантивно отношение, за анализ на проблематичните ситуации, в които са попадали, в следствие от взаимоотношения в общуването на героите, в приказката, близки в контекстуален аспект, на интеракциите между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти (инат, лекомислие, злонамереност и пр.). По отношение на критерият, **анализиране на различните, поведенчески реакции, в сходен контекст на интеракции**, 45% от учениците, в начална училищна възраст, правят рефлексивен, превантивен анализ на проблематични, комуникативни

аспекти на вербално и невербално ниво, на взаимоотношения примерни, (от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие.

В резултат на разясняването, спецификата на адекватното поведение, учениците, правят с помощта на преподавателят, преценки и изводи за изход от проблематични ситуации. Превантивен показател за това е, че учениците посочват, начинът, по-който биха се почувствали, ако постъпят положително или отрицателно в дадена ситуация. В практическото приложение на разясняването, спецификата на адекватното поведение, децата осъществяват, познавателен процес, на анализиране, на действията на реалните лица, с които са достигали, до агресивни сблъсъци. **За правилното разчитане на обратната връзка в процеса на общуване,** децата показват наличие на рефлексивни нагласи, за преодоляването на агресивните им прояви. На практика за това способства процеса на когнитивно, превантивно взаимодействие между, осъзнаването на проблематичната ситуация, водеща до агресия, чрез обективен анализ на реалната ситуация. В превантивен аспект, изследваните деца с помощта на преподавателят, след дискусия, по проблематичните случки, които описват, приемат други начини, по които, биха реагирали в бъдещи, подобни ситуации. Децата избират, в сходни проблематични ситуации, да използват когнитивни превантивни, принципи за реакция, които биха могли да стопират агресията.

Превантивна комуникативна работа с приказката „Кристалната топка” (за ученици III „а“ клас контролна група, гр. Кюстендил)

Приказка от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „Кристалната топка” е обвързан, със социалните аспекти от взаимоотношенията, между героите, показани, като проблематични, чрез поведенческите, интеракции между

магьосница с трима синове. В следствие от превантивната, комуникативна работа с творбата „Кристалната топка” , спрямо критерият, **отношение към околните на базата на рефлексия**, изследваните деца подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията, по между си, подтикващи ги към агресия.

По отношение на критерият, **анализиране на различни, поведенчески реакции, в сходен контекст на интеракции**, учениците, в начална училищна възраст, правят рефлексивен, превантивен анализ на проблематични, комуникативни аспекти, на вербално и невербално ниво, на взаимоотношенията, примерни (от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие. **В резултат на разясняването, спецификата на адекватното поведение**, учениците, правят с помощта на преподавателят, преценки и изводи, за изход от проблематични ситуации. **За правилното разчитане на обратната връзка в процеса на общуване**, децата, показват наличие на рефлексивни нагласи, за преодоляването на агресивните им сблъсъци. На практика, за това способства процеса на когнитивно, превантивно взаимодействие, между осъзнаването на проблематичната ситуация, водеща до агресия, чрез обективен анализ, на реалната ситуация.

Превантивна комуникативна работа с приказката „Мечката и лошата дума” (за ученици III „б“ клас експериментална група, гр.

Благоевград)

Приказка от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „**Мечката и лошата дума**” е обвързан, със социалните аспекти от взаимоотношенията с героите, показани, като проблематични, чрез поведенческите интеракции, между дървар и мечка. В следствие от превантивната,

комуникативна работа с творбата „Мечката и лошата дума”, спрямо критерият **отношение към околните на базата на рефлексия**, 72,73% от изследваните деца, подобряват своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията, по между си подтикващи ги към агресия. По отношение на критерият, **анализиране на различните, поведенчески реакции, в сходен контекст на интеракции**, 50% от учениците, в начална училищна възраст, правят рефлексивен, превантивен анализ, на проблематични комуникативни аспекти, на вербално и невербално ниво, на взаимоотношения примерни, (от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие. По отношение на взаимоотношения в общуването, на героите в приказката, близки в контекстуален аспект на интеракциите, между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти, 86,36% от децата, правят разказ на реална, проблематична случка, от тяхното ежедневие, довела до агресивни постъпки. В превантивно отношение когнитивният, анализ на проблематичната ситуация се диференцира от изследваните деца.

В резултат на разясняването, спецификата на адекватното поведение, учениците, правят с помощта на преподавателят, преценки и изводи за изход, от проблематични ситуации. Превантивен, показател за това е, че при 59,09% от тях е налице, осъзнаване, на факта, как биха се почувствали, ако постъпят, положително или отрицателно, в дадена ситуация. В практическото разясняване на адекватното поведение, децата, осъществяват познавателен процес, на анализиране на постъпките и действията, на реалните лица, с които са достигнали, до агресивни сблъсъци. между осъзнаването на проблематичната ситуация, водеща до агресия, чрез обективен анализ на реалната ситуация, с помощта на преподавателят, след дискусия, по проблематичните случки, които са описали.

Превантивна комуникативна работа с приказката „При месеците”

(за ученици III „б“ клас контролна група, гр. Кюстендил)

Приказка от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „При месеците” е обвързан със социалните аспекти от взаимоотношенията, между героите, показани, като проблематични, чрез поведенческите интеракции между една жена с две дъщери, доведена и заварена. В следствие от превантивната комуникативна работа с творбата: „При месеците”, спрямо критерият **отношение към околните на базата на рефлексия**, 80% от изследваните деца, подобряват своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията ,по между си, подтикващи ги към междуличностни сблъсъци. На практика за това способства, когнитивният анализ на отрицателните и положителните качества на героите, т.е. 93,33% от децата диференцират, значимостта на негативните и положителните постъпки на героите. След диференцирането на сходни качества и поведенчески характеристики, у героите, близки до реалните лица, с които общуват децата, 66,67% от учениците рефлексивно се подготвят, в превантивно отношение, за анализ на проблематичните ситуации, в които са попадали в следствие от взаимоотношения в общуването на героите в приказката, близки в контекстуален, аспект на интеракциите между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти (негативни характереологични, особености).

По отношение на критерият, **анализиране на различните поведенчески, реакции в сходен контекст на интеракции**, 36,67% от учениците, в начална училищна възраст, правят рефлексивен, превантивен анализ на проблематичните, комуникативни аспекти на вербално и невербално ниво, на взаимоотношенията им, примерни (от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие.

6.3. Изследване и превантивна дейност, чрез игрови методики (етап три) (Родителят изнася урок, пред учениците с превантивен, възпитателен характер) Етап три (от проектният метод): Изследване и превантивно формиране на рефлексията, като диалог, т.е. децата се поставят в игрова ситуация, при което подбирайки артистите, се ориентират не от актьорските способности, на своите другарчета, а от техните личностни качества, проявяващи се във всекидневното им поведение, получава се диалог-рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия с цел правилно, разчитане на обратната връзка в процеса на комуникация (по А. В. Захарова, Т. Ю. Андрущенко, М. Е. Боцманова). Родителят изнася урок, пред учениците с превантивен, възпитателен характер на базата на рефлексия. (методиката се реализира с експерименталните групи т.е. IV „а“ и IV „б“ клас град Кюстендил, III „б“ клас Благоевград).

Анализ на изследването, от превантивно формиране на рефлексията, като диалог, именно децата се поставят в игрова ситуация, при което подбирайки артистите, се ориентират не от актьорските, способности на своите другарчета, а от техните, личностни качества, проявяващи се в всекидневното им поведение, получава се диалог-рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия, с цел правилно разчитане на обратната връзка, в процеса на комуникация и междуличностни интеракции.

Превантивна изрова ситуация със сюжет от спектакъл-приказка „Цар Дроздобрад” (за ученици на базата на методика за изследване и формиране на рефлексията като диалог на А. В. Захарова, Т. Ю.

Андрущенко и М. Е. Боцманова) III „б“ клас Благоевград експериментална група

Приказка, която не е от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „Цар Дроздобрад” е обвързан със социалните аспекти от взаимоотношенията, между героите, показани, като проблематични, чрез поведенческите взаимоотношения между царя, царската дъщеря и Дроздобрад. В следствие от превантивната комуникативна работа с творбата: „Цар Дроздобрад”, спрямо критерият **отношение към околните на базата на рефлексия**, 57% от изследваните деца, подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията по между си, подтикващи ги към агресия.

На практика за това способства когнитивният анализ на отрицателните и положителните качества на героите, при което 86,36% от децата отдиференцират, значимостта на негативните и положителните постъпки на героите, определящи ги в обсега на герои с положителни качества, и герои с негативни качества. След диференцирането на сходни качества и поведенчески характеристики, у героите, близки до реалните лица, с който общуват децата, учениците, рефлексивно се подготвят за анализ на проблематичните ситуации, в които са попадали, в следствие от взаимоотношения в общуването, близки в контекстуален аспект, на интеракциите между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти.

По отношение на критерият, **анализиране на различните поведенчески реакции в сходен контекст на интеракции**, учениците в начална училищна възраст, правят рефлексивен, превантивен анализ на проблематични комуникативни аспекти, на вербално и невербално ниво, на взаимоотношенията примерни, (от проблематични от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие. По отношение на взаимоотношения в общуването на героите в приказката, близки в контекстуален аспект, на интеракциите между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти, 45,45% от децата, правят разказ на реална проблематична случка, от тяхното ежедневие, довела до агресивни постъпки. В превантивно отношение когнитивният анализ на проблематичната ситуация се диференцира от изследваните деца.

По отношение на критерият: **разясняване спецификата на реалната преценка за себе си, на базата на рефлексия , в погледа на събеседника, чрез смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия, при 40%** от учениците се наблюдава, осъществяване на когнитивна рефлексия. В превантивно отношение, размишленията от гледна точка на другия се установяват, при 45,36% от изследваните деца. Когнитивната смяна на позиции, по отношение на очевидните характеристики на персонажа (героя) се реализират от децата участващи в превантивната игрова ситуация. По отношение на критерият: **правилно разчитане на обратната връзка в процеса на общуване, при 47%** от децата се наблюдава, осъществяване на когнитивна рефлексия, по отношение на анализиране на интеракциите, по между им. Практически за това спомага, **когнитивното превантивно взаимодействие**, между рефлексивното осъзнаване на гледната точка на събеседника, чрез обективен самоанализ на ролята, която е предложена да изиграе детето. По отношение на реализирането на когнитивната превантивна техника,

за ретроспективен анализ, на поведенчески примери, при децата се наблюдава осъзнаване, влиянието на поведенческите стереотипи, посредством аналитичното, значение на подобрите роли.

***Превантивна изгова ситуация със сюжет от спектакъл-приказка
„Еленът и сърненцето” (за ученици на базата на методика за
изследване и формиране на рефлексията като диалог на А. В.
Захарова, Т. Ю. Андрущенко и М. Е. Боцманова) IV „б“ клас
експериментална група, гр. Кюстендил***

Приказка която не е от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата „Еленът и сърненцето” е обвързан със социалните аспекти, от взаимоотношенията между героите, показани, като проблематични, чрез поведенческите интеракции между стадото на старият елен и малкото сърненце. В следствие от превантивната комуникативна работа с творбата „Еленът и сърненцето”, **отношението към околните на базата на рефлексия**, при изследваните деца се подобрява. Децата развиват своите когнитивни способности, за анализ на взаимоотношенията, по между си, подтикващи ги към агресия.

По отношение на критерият, **анализиране на различните поведенчески реакции в сходен контекст на интеракции**, учениците правят рефлексивен, превантивен анализ на проблематични, комуникативни аспекти на вербално и невербално ниво, на взаимоотношенията, примерни (от контекста на приказката) и реални от тяхното ежедневие. По отношение на дискутирането на примерните, проблематични въпроси, децата правят, разказ на реална случка, от тяхното ежедневие, довела до агресивни постъпки. В превантивно отношение, когнитивният анализ на проблематичната ситуация се диференцира от изследваните деца.

Разясняването на спецификата на реалната преценка за себе си, на базата на рефлексия, в погледа на събеседника, чрез смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия, помага на учениците, да осъществяват, когнитивна рефлексия. Размишленията от гледна точка на другия, реализират в превантивно отношение, когнитивна смяна на позиции, по отношение на модерацията в процеса на интеракции между децата. Реализира се **правилно разчитане на обратната връзка в процеса на общуване между децата**, чрез осъществяването на когнитивна рефлексия, по отношение на анализиране на интеракциите по между им. Практически, за това спомага, когнитивното, превантивно взаимодействие между рефлексивното осъзнаване на гледната точка на събеседника, чрез обективен самоанализ на ролята, която е предложена да изиграят децата.

Превантивна игрова ситуация със сюжет от спектакъл-приказка „Шестима тръгват по широкия свят”(за ученици на базата на методика за изследване и формиране на рефлексията като диалог на А. В. Захарова, Т. Ю. Андрущенко и М. Е. Боцманова) IV „а“ клас експериментална група, гр. Кюстендил
Приказка която не е от учебното съдържание

Проблематичният контекст на творбата **„Шестима тръгват по широкия свят”** е обвързан със социалните аспекти от взаимоотношенията между героите, показани, като проблематични, чрез поведенческите, интеракции между войникът и неговите приятели, царят и царската дъщеря. В следствие от превантивната комуникативна работа, **отношението към околните на базата на рефлексия**, при изследваните деца се подобрява. Децата, развиват своите когнитивни,

способности за анализ на взаимоотношенията, по между си, подтикващи ги към агресия. На практика за това способства, когнитивният анализ на отрицателните и положителните качества на героите, разграничени от децата. След диференцирането на сходни качества и поведенчески характеристики, у героите, близки до реалните лица, с които общуват децата, те **рефлексивно**, започват да анализират проблематичните ситуации, в които са попадали в следствие от взаимоотношения, в общуването на героите, в приказката, близки в контекстуален аспект на интеракциите между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти.

По отношение на взаимоотношения, в общуването на героите, в приказката, близки в контекстуален аспект на интеракциите между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти, децата правят разказ, на реална проблематична случка, от тяхното ежедневие, довела до агресивни постъпки. В превантивно отношение когнитивният анализ на проблематичната ситуация се отдиференцира от изследваните деца. **Разясняването на спецификата на реалната преценка за себе си на, базата на рефлексия, в погледа на събеседника, чрез смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия, помага на учениците да осъществяват, когнитивна рефлексия.** Размишленията от гледна точка на другия, установяват, в превантивно отношение, когнитивна смяна на позиции, по отношение на модерацията в общуването между тях. Реализирането на когнитивната превантивна, техника за ретроспективен анализ на поведенчески примери, помага на децата да развият вътрешният си коректив. В превантивно отношение, по този начин, техните разсъждения, аргументи, придобиват, характерът на диалог рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другият.. Реализира се

превантивна **модерация** за начинът, по-който децата да приемат информацията, без да се достига до неправилно разчитане на поведенчески сигнали в процеса на комуникация и интеракции между тях.

6.4. Изследване и превантивна дейност чрез Скала за измерване емоционалната реактивност на ученика (етап четири)

Етап четири: Скала за измерване емоционалната реактивност на ученика, учителят в социално-педагогическият превантивен процес (по Я. Стреляу, Роль темперамента в психическом развитии. М., 1982, стр. 157-160). Този етап **включва учителите** в проектният метод с цел да се диференцират, в същина, поведенческите реакции на децата в различните дейности, които извършват, за да се акцентира върху педагогическо наблюдение от страна на учителят, обвързано с първичната превенция на агресията. **Десетте скали, дават отговорите на следните въпроси, обуславящи моменти на поведението на децата в училище:** **първи** въпрос – „Способен ли е наблюдаваният ученик да учи продължително време без прекъсване (например в продължение на няколко часа)?”; **втори** въпрос – „Способен ли е (ученикът) към устойчива, концентрация на вниманието?”; **трети** – „Проявява ли устойчивост в случаи на неуспехи?”; **четвърти** въпрос – „С желание ли изпълнява отговорна, работа?”; **пети** въпрос – „Способен ли е да работи в неблагоприятна обстановка?”; **шести** – „Отказва ли се от своите цели, при повята на препятствия?”; **седми** – „Държи ли се, както обикновено в присъствието на своите учители?”; **осми** – „Нервничи ли, преди изпълнението на важни задачи?”; **девети** – „С желание ли изпълнява действия, изискващи, големи усилия?”; **десети** – „Лесно ли преодолява, депресията и колебанията в своето настроение?”.

От направеното изследване се установиха следните резултати за измерване реактивността на ученика по Я. Стреляу на децата от град Кюстендил III а, б клас

Клас	Бр. Уч.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Обща реактивност
III а	Мом.8	3	4	4	4	4	3	4	3	4	4	37
	Моми.14	4	4	4	5	4	3	4	2	4	4	38
	Общо 22-ма ученика	4	4	4	5	4	3	4	3	3	3	39
III б	Мом. 8	3	3	4	3	3	3	4	4	3	4	34
	Моми. 7	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	49
	Общо 15 ученика	4	4	5	4	4	4	5	4	4	5	43
III а,б	Мом. 16	3	4	4	4	4	3	4	4	4	4	38
	Моми.21	5	5	5	5	5	4	5	3	5	5	47
	Общо 37 ученика	4	4	5	5	4	4	5	4	4	5	44

От направеното изследване се установиха следните резултати:

Проявите на когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) при децата, зачестяват, когато имат промени в емоционалното им състояние. Нарушава се хармоничната връзка на личността, при реализирането на себе контрола.

От направеното изследване се установиха следните резултати за първичната превенция на агресията от измерване реактивността на ученика по Я. Стреляу на децата от град Кюстендил IV а, б клас

Клас	Бр. Уч.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Обща реактивност
IV а	Мом. 11	4	4	4	3	3	4	4	4	4	3	37
	Моми. 9	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40
	Общо 20 ученика	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40
IVб	Мом. 9	4	4	4	4	3	4	4	3	4	4	38
	Моми. 9	4	4	4	4	4	5	5	4	5	5	44
	Общо 18 ученика	4	4	4	4	4	5	5	4	5	5	44
IV а,б	Мом.20	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	39
	Моми.18	4	4	4	4	4	5	5	4	5	5	44
	Общо 38 ученика	4	4	4	4	4	5	5	4	5	5	44

От направеното изследване произтичат следните изводи

При изследваните момичета от IV „а“ клас се наблюдава, умерена реактивност за продължително учене. Момичетата, показват добра устойчива концентрация на вниманието. Имат балансирана устойчивост, в ситуации на успехи, и кризисни моменти. Имат ползотворни, нагласи за работа в неблагоприятна обстановка. При момичетата се наблюдава, балансирано отстояване на целите. Относно, поведенческите характеристики в определени моменти, момичетата показват, според оценката на учителите им, наличие на самоконтрол, при проблематични ситуации. Реакциите на момичетата, преди изпълнението на важни дейности са адекватни и целенасочени.

Отношението на момичетата, към големите усилия е устойчиво. Поведенческите аспекти от настроението на момичетата, имащи отношение към действията им, в стресиращи моменти се обуславят с усилия за възстановяване на поведенческото им равновесие. В процеса на когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) между децата, фокусът на концентрацията на им пада, върху определена тематика, в страни от конкретният комуникативен момент, на практика се получава, дисбаланс между възприятието и вербалните сигнали, изпращани от опонента.

От направеното изследване се установиха следните резултати от скала за измерване реактивността на ученика по Я. Стреляу на децата от Благоевград IVв, III б клас

Клас	Бр. Уч.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Обща реактивност
III б	Мом. 10	3	3	3	3	3	3	4	4	3	3	32
	Моми.12	3	4	3	4	3	4	4	3	3	3	34
	Общо 22 – ма ученика	3	4	3	4	3	4	4	4	3	3	35
IVв	Мом. 10	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	38
	Моми.10	4	3	3	3	3	3	4	4	3	3	33
	Общо 20 ученика	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	38
IVв, III б	Мом. 20	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	38
	Моми. 22	4	4	3	4	3	4	4	4	3	3	36
	Общо 42 ученика	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	38

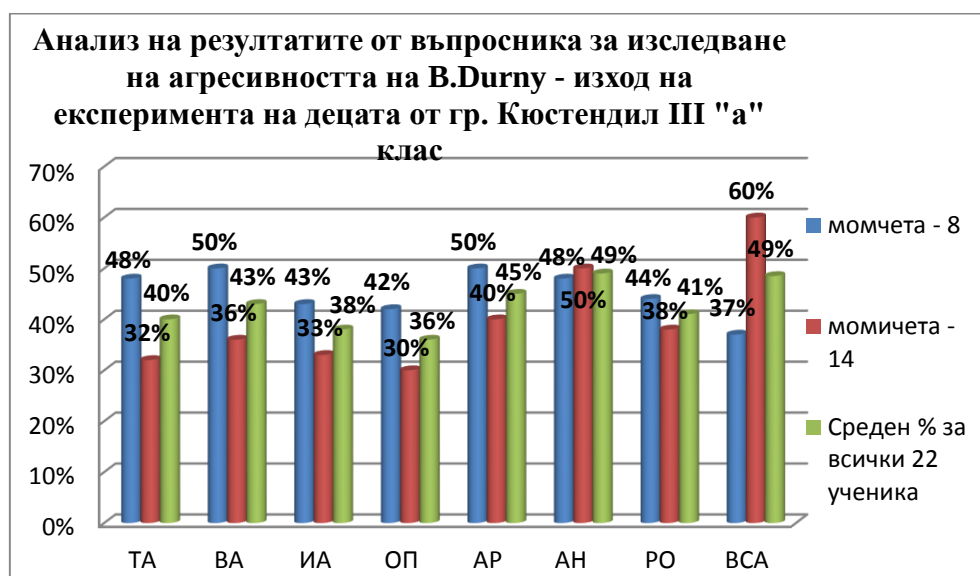
**От направеното изследване се установиха следните резултати за
първичната превенция на агресията при децата**

Момчетата, показват ниска устойчива концентрация на вниманието. Те имат неефективна устойчивост, в ситуации на успехи, лесно се разколебават. Имат неефективна, способност за работа в неблагоприятна обстановка. При момчетата се наблюдават пропуски, с отстояването на целите им. Относно, поведенческите им характеристики в определени моменти, те показват, според оценката на учителите им, пропуски в интеракциите, по-между им, поради, прекалената концентрация върху, значението на собствените си нагласи.

Анализ на резултатите от контролната част на експеримента

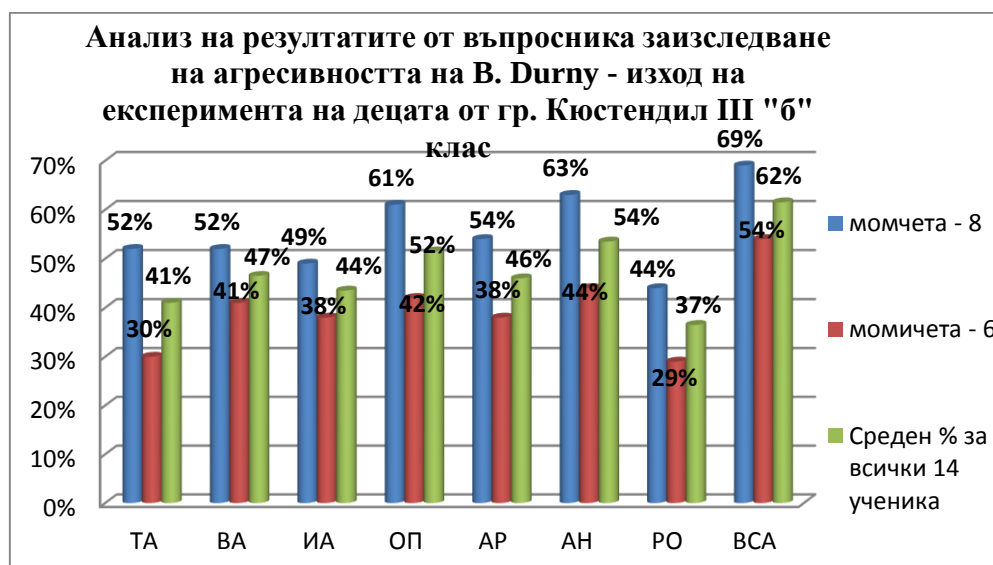
6.5. Анализ на резултатите от теста за изследване на агресивността на B. Durny на изходно ниво. Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността, град Кюстендил III а, б клас

**Графика № 4: Анализ на резултатите от въпросника за
изследване на агресивността**

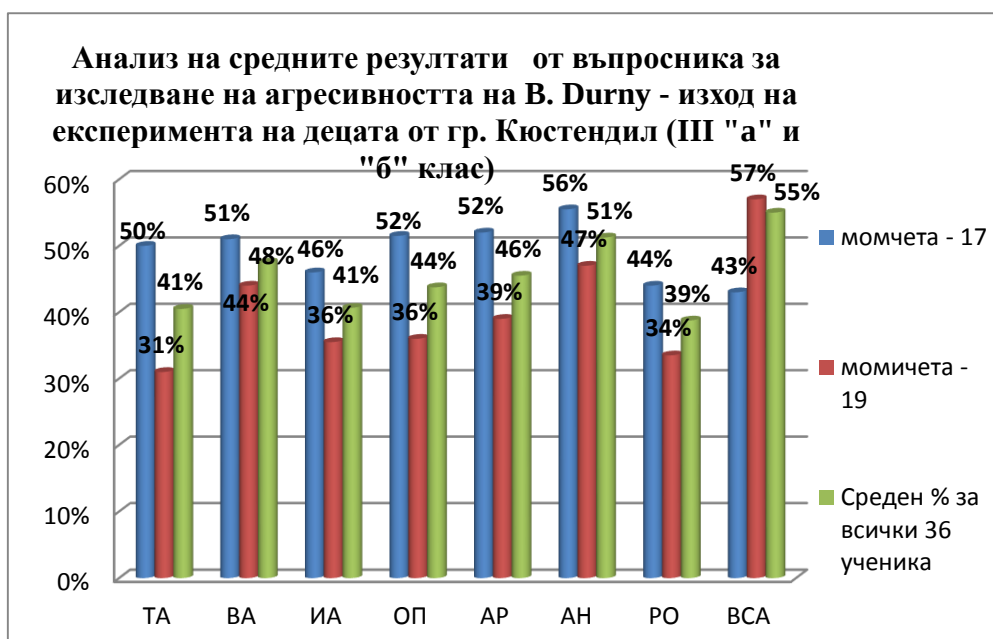
На изхода на изследването, нивото на телесна агресия, при момчетата значително намалява. Докато, при момичетата, значително намаляват проявите на вербална агресия. Процентът на вината след агресивни прояви, при момичетата остава висок, това е показателно за аспекти от поведението на момичетата, насочени към осмислянето на проблематичните ситуации, в които попадат.

Графика № 5: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

При изследваните ученици от III „б“ клас, значително се занижават проявите на омраза и недоверие в процеса на комуникация между тях. Учениците, започват да комуникират по-ползотворно един с друг, поради по-рядкото проявление на дисмодерационната обратна връзка, при интеракциите им. Нивото на телесна и вербална агресия, остава по-високо, при момчетата, поради по-ниското им ниво на самоконтрол в някои ситуации. При момичетата значително намалява, нивото на телесна агресия и проявите на ревност и омраза в поведението им.

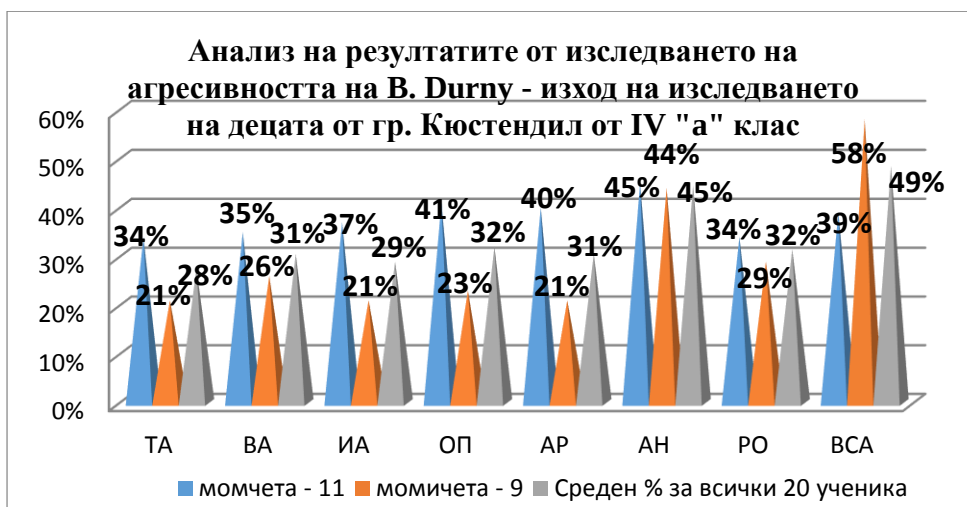
Графика № 6: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

Цялостно при изследваните ученици от двата класа намалява опозиционното поведение, което подтиква към конфронтации децата. Превантивните подходи, помогнаха на децата да контролират емоциите си, които ги подтикват към агресия и когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse), при тях да не се превърне в стереотип. В превантивно отношение разсъжденията им придобиват, характерът на диалог рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия

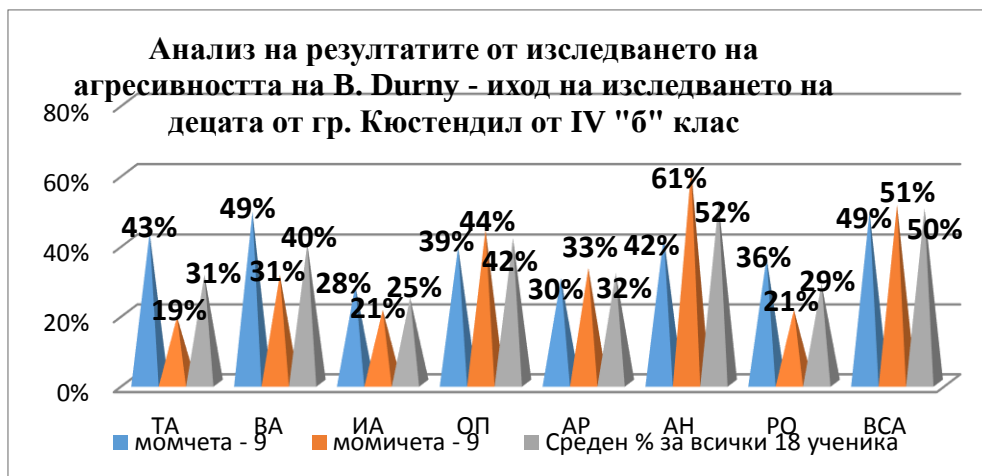
Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността на B. Durny изход на експеримента на децата от град Кюстендил IV а, б клас, експериментални групи.

Графика № 10: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

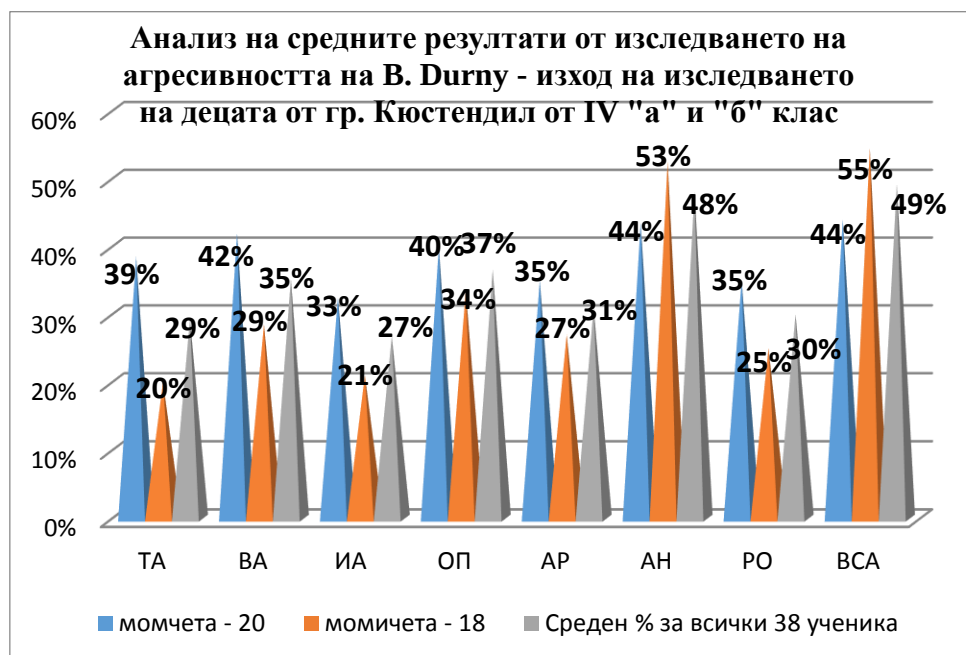
При учениците от IV „а“ клас, на изход на изследването, значително се редуцират, агресивните сблъсъци помежду им. Започват да имат повече доверие, помежду си и да комуникират, ползотворно един с друг, изяснявайки, позициите и гледните точки, помежду си, относно проблематичните въпроси, които ги вълнуват.

Графика № 11: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

При изследваните ученици от IV „б“ клас, на изход на емпиричното проучване, значително намаляват проявите на агресия и опозиционно поведение. Нивото на агресивна раздразнителност, осезаемо намалява, наблюдава се едва при 32% от учениците. Чрез реализирането на превантивната дейност, основната причина за конфронтацията между подрастващите, пречупването от обратната връзка в реализирането на когнитивните процеси, посредством, обработката на получената информация от вербалните и невербалните, интеракции между децата се разрушава. Реализира се превантивна **модерация** за начинът, по-който децата да приемат информацията, без да се достига до поведенчески отклонения.

Графика № 12: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

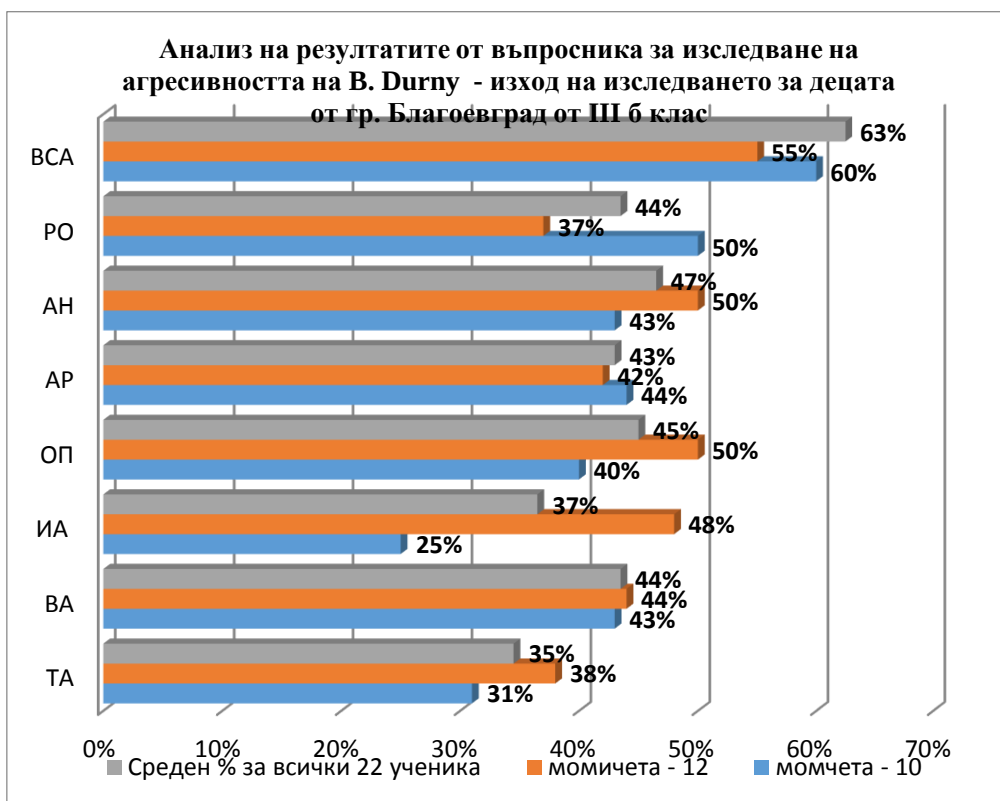

При проучените ученици от IV „а“ и „б“ клас значително, намалява нивото на агресивна раздразнителност и опозиционното

поведение. У децата се изгражда вътрешен коректив, който да направлява действията и постъпките им. В следствие от превантивната дейност с изследваните ученици подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията по между им, подтикващи ги към конфронтации. Анализирането на отношението към околните на базата на рефлексия, при деца води до подобряването на когнитивните им способности, за анализ на взаимоотношенията по между им, подтикващи ги към междуличностни проблеми.

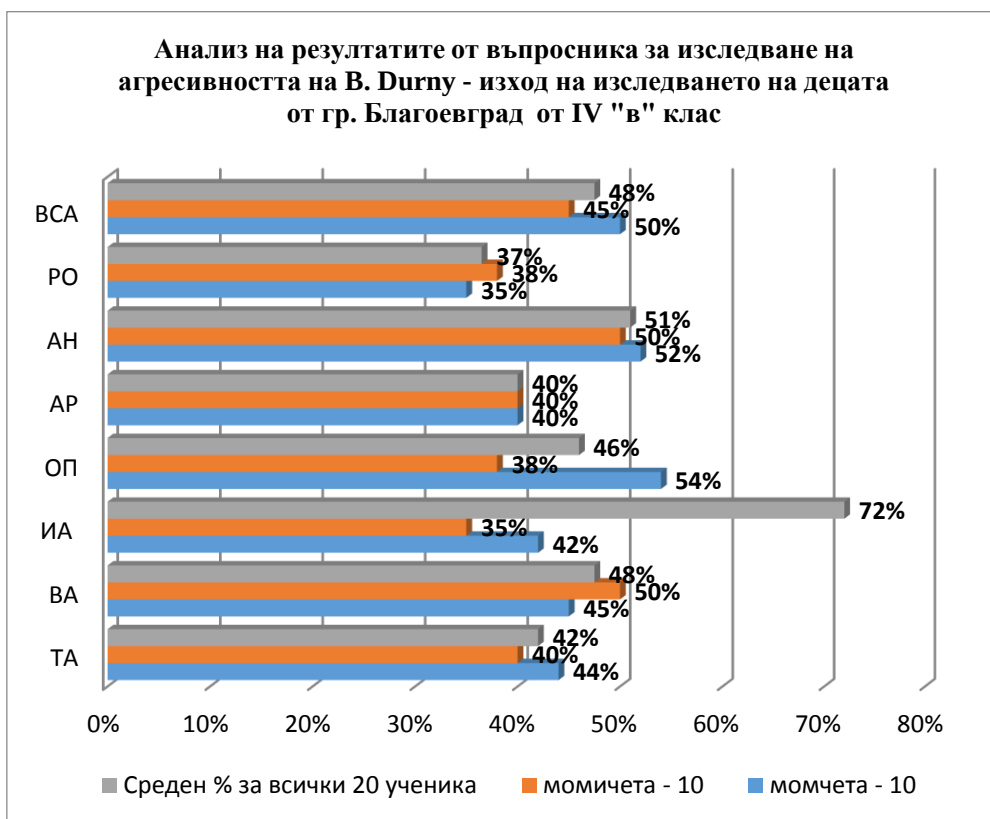
**Анализ на резултатите от въпросника за изследване на
агресивността на В. Durny изход на експеримента на децата от гр.
Благоевград IVв, III б клас**

Графика № 16: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

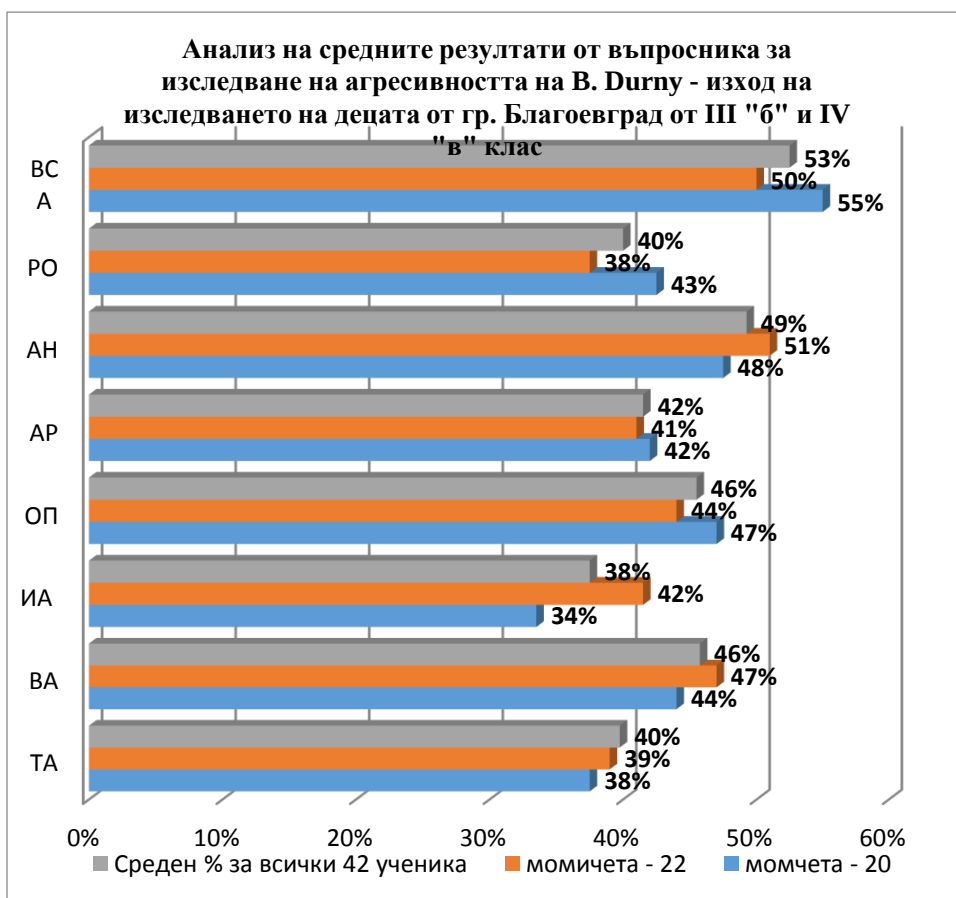
При анализиранияте ученици от III „б“ на изход на изследването, значително намаляват проявите на агресия. При изследваните момчета, значително намалява опозиционното поведение. Чрез превантивната дейност, пречупването от обратната връзка с дисмодерационен характер в реализирането на когнитивните процеси, посредством, обработката на получената информация от вербалните и невербалните, интеракции между децата се разрушава. Реализира се познавателна **модерация** за начинът, по-който децата да приемат информацията, без да се достига до неправилно разчитане на поведенчески сигнали в процеса на комуникация и интеракции по-между си.

Графика № 17: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

Анализираните ученици от IV „в“ клас показват, занижаване нивото на опозиционното поведение. Нивото на индиректна агресия, при учениците е най-високо в сравнение с телесната и вербалната им проява на агресия. В следствие от превантивната работа, те подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията, подтикващи ги към междуличностни сблъсъци.

Графика № 18: Анализ на резултатите от въпросника за изследване на агресивността

При изследваните момчета от двата класа IV „в“, III „б“ се наблюдава, понижаване, нивото на вербална, телесна и индиректна

агресия. При изследваните момичета, намаляват проявите на индиректна агресия, защото те започват да споделят, по-често, възгледите си и успяват да намерят баланс във взаимоотношенията по между си.

7.2 Анализ на резултатите от анкетата с ученици изходно ниво

От направеното изследване се установи на изходно ниво от експеримента III „а“ клас, гр. Кюстендил

Резултатите показват, рязък спад на проявите на агресивност, породени от изтласкани преживявания, и снижаване до минимум, нивото на конфликтни взаимоотношения, между децата. Основните **причини и фактори за агресия** се предопределят, от отношението на неуважение към околните. Наблюдава се намаляване на раздразнителността, при децата, породена от неефективни комуникативни процеси, които децата, практикуват със социалното им обкръжение. Значително се намалява, нивото на фрустрираност у тях. **Редуцират се** физическата саморазправа и агресивните изблици, между децата.

От направеното изследване се установи на изходно ниво от експеримента III „б“ клас, гр. Кюстендил

Основните **причини и фактори за агресия**, се предопределят от нивото на раздразнителност у децата. Наблюдава се намаляване на фрустрираността, при децата, породена от неефективните комуникативни процеси, които децата практикуват, със социалното им обкръжение. **Значително намалява нивото на** отношение на неуважение между децата. **Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации**, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат от избухливостта на децата, която не се овладява напълно. Намалява се процентът на децата, у които се наблюдават, прояви на неразбиране поведението на околните, водещи до сблъсъци във взаимоотношенията

между децата. Намалява процент на децата, у които се наблюдава, неадекватно поведение, но в някои проблематични ситуации, продължава да се реализира на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderat eintercourse) между подрастващите. Основните **поведенчески дефицити** при децата, отключващи агресивното поведение у децата, като обратна реакция на дразнител се реализират, чрез непреодоляното, напълно, отчуждение от околните. Намалява значително броят на децата, проявяващи негативност към околните.

От направеното изследване се установиха следните резултати за изходно ниво от експеримента IV „б“ клас, гр. Кюстендил

Значително намаляват физическата саморазправа и агресивните изблици между децата. **Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации**, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат, от неприемане личността на другия. Намалява се процентът на децата, у които се наблюдава неадекватно поведение.

Намалява процент на децата, у които се наблюдава избухливост, но в някои проблематични ситуации, продължава да се реализира на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderat eintercourse) между подрастващите. Основните **поведенчески дефицити**, при децата, отключващи агресивното поведение у тях, като обратна реакция на дразнител се реализират, чрез непреодоляното, напълно, негативно отношение към околните. Намалява значително броят на децата, проявяващи отклонения от нормалните взаимоотношения.

**От направеното изследване се установиха следните резултати за
изход на експеримента IV „а“ клас, гр. Кюстендил**

Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат от избухливост. Намалява се процентът на децата, у които се наблюдават, прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия. Намалява процент на децата, у които се наблюдава неприемане личността на другия, но в някои проблематични ситуации, продължава да се реализира, на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse) между подрастващите. Основни **поведенчески дефицити**, при децата, спомагащи за отключването на агресивното им поведение, като обратна реакция на дразнител се реализират, чрез непреодоляното напълно, негативно отношение към околните. Намалява значително броят на децата, проявяващи, липса на уважение към себе си и околните.

**От направеното изследване се установиха следните резултати за
изход на експеримента гр. Благоевград „а“ трети клас,
експериментална група**

Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации, водещи до агресивни прояви, като цяло се пораждат от неприемането личността на другия при децата. Намалява се процентът на децата у които се наблюдават, прояви на неразбиране поведението на околните, водещи до агресия. Намалява процент на децата, у които се наблюдава, неадекватно поведение, но в някои проблематични ситуации, продължава да се реализира, на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse) между подрастващите.

Основните **поведенчески дефицити**, при децата, спомагащи за отключването на агресивното им поведение, като обратна реакция на дразнител се реализират, чрез непреодоляното, напълно отчуждение от околните. Намалява значително броят на децата, проявяващи негативност към околните. В следствие от превантивната работа учениците подобряват, своите когнитивни способности за анализ на взаимоотношенията по между си подтикващи ги към междуличностни сблъсъци. Анализирането на отношението към околните на базата на рефлексия, при деца води до подобряването на когнитивните им способности, за анализ на взаимоотношенията по между им, подтикващи ги към междуличностни сблъсъци. Поведенческите дефицити на децата, при формите ми на интеракции с околните, значително се редуцират.

От направеното изследване се установиха следните резултати за изход на експеримента гр. Благоевград

IV „в“ клас, контролна група

Нивото на неудовлетвореността от взаимоотношенията с околните, при изследваните ученици намалява. Учениците, започват да изясняват позициите и взаимоотношенията си, с връстниците, и лицата, с които имат проблемни интеракции. По този начин, те реконструират, в себе си, реални и обективни, предположения за дразнителите, провокиращи агресивни сблъсъци. Агресивните намерения към околните, при изследваните ученици се редуцират. Поведенческите дефицити на децата, при формите ми на интеракции с околните, значително намаляват. На практика се преодолява, частично неправилното пречупване на обратната връзка, в процеса на комуникация, между децата и на преден план излиза, фокусът, не само върху собствените перцептивни нагласи, а и тези на събеседника. Намалява процент на децата, у които се наблюдава неадекватно

поведение, но в някои проблематични ситуации, продължава да се реализира на базата на когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderat intercourse) между подрастващите. Децата в много ситуации, реагират импулсивно, защото приемат личностните позиции на връстниците си, като дразнеци, защото те подхождат недоверчиво към разрешаването на спорните въпроси един с друг.

7.3 Анализ на резултатите от чек лист за учители **изход на експеримента**

Анализ на чек листовите за изпълнение на препоръките относно превенцията на агресия при децата от начална училищна възраст (гр. Кюстендил) на изходно ниво

За всеки критерий се дават максимален брой точки четири, тъй като всеки критерий има по четири показатели, резултатите се анализират, като се акцентира, върху показателят дал, най-висок процент към критерий. За най-ползотворното, протичане на първичната превенция на агресията е необходимо разясняването на спецификата на агресивното поведение, да се реализира, чрез наблюдение. Според изследваните учители, внедряването на превантивни образователни подходи, може да се реализира, чрез обмяна на опит. В превантивен аспект, наборът от асертивни подходи, трябва да бъде, на базата тренинги за емпатия. По отношение на превантивното консултиране и подкрепа е необходима, допълнителна квалификация т.е. 45% от учителите са на това мнение. В превантивно отношение, обновлението на програмите за работа с агресивни деца в училище, се нуждае от нови подходи. За превантивното изпълнение на препоръка шест по шести критерий учителите акцентират, върху ползотворното взаимодействие, между семейството и училището, чрез навременни, постоянни и целенасочени,

подходи, по отношение на първична превенция на агресията, именно по отношение на този показател се дават 1,44.

Критерий	Чек лист за изпълнение на препоръките относно превенцията на агресията при децата от начална училищна възраст за учители гр. Кюстендил		
	Показатели	вход	изход
1. Разясняване спецификата на агресивното поведение	1.1.конкретно описание на агресивните изблици	25%	10%
	1.2. честота на отклоненията във взаимоотношенията с околните	50%	5%
	1.3. контекстуални предпоставки за поведенчески дефицити	15%	20%
	1.4. наблюдение	10%	65%
2. Внедряване на превантивни образователни подходи	2.1. правилници за предпазване от агресивни стереотипи	5%	5%
	2.2. мотивация за участие в предпазвателни дейности	55%	25%
	2.3. обмяна на опит	20%	50%
	2.4. технологична модификация на образователната среда	20%	20%
3. Асертивни подходи	3.1.разработване на работни теми относно проблематични поведенчески ситуации	30%	10%
	3.2.доброволчество	5%	5%
	3.3.емпатия	15%	60%
	3.4.адекватно разчитане на комуникативни сигнали	50%	25%
4. Превантивно консултиране и подкрепа	4.1. партньорски интеракции	35%	15%
	4.2. осъществяване на последователен превантивен процес	15%	35%
	4.3.обмен на информация	5%	5%
	4.4.допълнителна квалификация	45%	45%
5. Обновление на програми в училище	5.1. нови подходи	70%	71%
	5.2. проучващи анкети	5%	13%
	5.3.мотиторинг на дейността	5%	6%
	5.4.реален набор от предпазвателни индикатори	20%	10%

6.Взаимодействие между семейството и училището	6.1.насърчаващи стратегии за емоционална регулация на поведенчески дефицити	12%	17%
	6.2. превантивни форми и подходи	23%	20%
	6.3. подпомагане от страна на институциите имащи отношение върху проблема с агресията	25%	27%
	6.4. навременни, постоянни и целенасочени подходи по отношение първична превенция на агресията	40%	36%

Анализ на чек листовете за изпълнение на препоръките относно превенцията на агресия при децата от начална училищна възраст (гр. Благоевград изходно ниво)

За всеки критерий се дават максимален брой точки четири, тъй като всеки критерий има по четири показатели, резултатите се анализират, като се акцентира върху показателят, дал най-висок процент към критерии. Според изследваните учители за най-ползотворното, протичане на първичната превенция на агресията е необходимо, разясняването на спецификата на агресивното поведение, да се реализира, чрез наблюдение, за което се дават 2 точки. Внедряването на превантивните, образователни подходи, може да се реализира, чрез технологична модификация на образователната среда. В превантивен аспект наборът от асертивни подходи, трябва да бъде, на базата тренинги за адекватно разчитане на комуникативни сигнали, именно 42,86% от учителите са на това мнение, дават се в превантивен аспект 1,71т. По отношение на превантивното консултиране и подкрепа е необходимо, осъществяване на последователен превантивен процес т.е. 42,86% от учителите са на това мнение. В превантивно отношение, обновлението на програмите за работа с агресивни деца в училище, се нуждае от проучващи анкети. За превантивното изпълнение на препоръка шест по

шести критерий учителите акцентират, върху ползотворното взаимодействие между семейството и училището, чрез превантивни форми и подходи, както и навременни, постоянни и целенасочени подходи, по отношение първична превенция на агресията.

Обновлението на програми в училище се нуждае от нови подходи, обособяването на които, може да се отдиференцира, чрез проучващи анкети. Реализирането на превантивен мониторинг на дейността, ще придобие практико-приложен характер, чрез реален набор от предохранителни индикатори.

Взаимодействието между семейството и училището се нуждае от насърчаващи стратегии за емоционална регулация на поведенчески дефицити. Необходимо е проучването на нови, работещи превантивни форми и подходи. Това може да се реализира, чрез подпомагане от страна на институциите, имащи отношение върху проблема с агресията за разработването на навременни, постоянни и целенасочени подходи, по отношение на първична превенция.

<i>Критерий</i>	<i>Чек лист за изпълнение на препоръките относно превенцията на агресията при децата от начална училищна възраст за учители гр. Благоевград</i>		
	Показатели	вход	изход
1. Разясняване спецификата на агресивното поведение	1.1.конкретно описание на агресивните изблици;	36,36%	12,5%
	1.2. честота на отклоненията във взаимоотношенията с околните ;	18,18%	12,5%
	1.3. контекстуални предпоставки за поведенчески дефицити ;	27,27%	25%
	1.4. наблюдение.	18,18%	50%
2. Внедряване на превантивни образователни подходи	2.1. правилници за предохраняване от агресивни стереотипи;	27,27%	9,09%
	2.2. мотивация за участие в предохранителни дейности;	36,36%	27,27%

	2.3. обмяна на опит;	27,27%	18,18%
	2.4. технологична модификация на образователната среда.	9,09%	45,45%
3. Асертивни подходи	3.1. разработване на работни теми относно проблематични поведенчески ситуации;	57,14%	28,57%
	3.2. доброволчество;	14,29%	14,29%
	3.3. емпатия;	14,29%	42,86%
	3.4. адекватно разчитане на комуникативни сигнали.	14,29%	14,29%
4. Превантивно консултиране и подкрепа	4.1. партньорски интеракции;	30,77%	14,29%
	4.2. осъществяване на последователен превантивен процес;	30,77%	42,86%
	4.3. обмен на информация;	23,08%	28,57%
	4.4. допълнителна квалификация.	15,38%	14,29%
5. Обновление на програми в училище	5.1. нови подходи;	33,33%	14,29%
	5.2. проучващи анкети;	25%	42,86%
	5.3. мотиторинг на дейността;	25%	28,57%
	5.4. реален набор от предохранителни индикатори.	16,67%	14,29%
6. Взаимодействие между семейството и училището	6.1. насърчаващи стратегии за емоционална регулация на поведенчески дефицити;	30,77%	16,67%
	6.2. превантивни форми и подходи;	7,69%	33,33%
	6.3. подпомагане от страна на институциите имащи отношение върху проблема с агресията;	30,77%	16,67%
	6.4. навременни, постоянни и целенасочени подходи по отношение първична превенция на агресията.	30,77%	33,33%

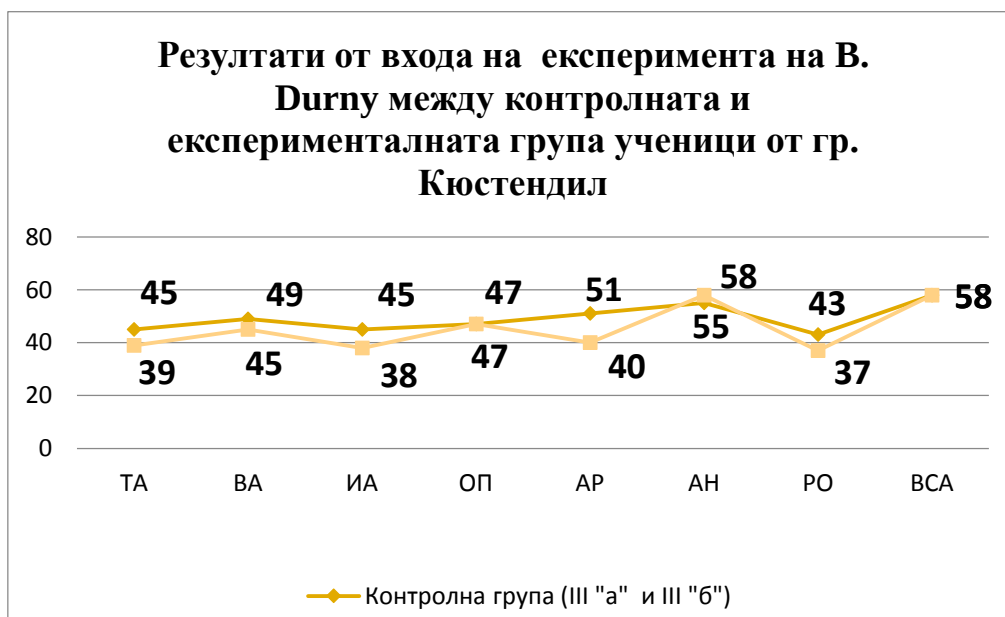
Анализирането на честота на отклоненията във взаимоотношенията с околните, превантивно ще насочи към индикаторите, предопределящи сблъсъците между децата. Контекстуалните предпоставки за поведенчески дефицити показват, значителни, пропуски в пречупването на обратната връзка в процеса на комуникация между децата. Превантивното наблюдение върху общуването между децата, показва чувство на неразбраност между тях.

7. Сравнителен анализ на резултатите в контролните и експерименталните групи от тест за изследване на агресивността на В. Durny

Оценъчен етап (контролен) на експеримента

Сравнителен анализ между констативен (диагностичен) етап на експеримента и преобразуващият (променящ) етап на експеримента: как се е променило нивото на агресивност, при контролната и експерименталната група от ученици на базата, на анализ, на диагностични методики на входно и изходно ниво на тест за изследване на агресивността на В. Durny.

Графика № 1: Анализ на резултатите от тест за изследване на агресивността на В. Durny.

Като цяло и двете групи показват, високо ниво на агресия. Най-широко застъпената агресия, при децата е вербалната и индиректната агресия.

Проявите на чувство на вина, след агресивен изблик, са на едно и също ниво и при експерименталната и при контролната група. Учениците много често се измъчват, и се чувстват виновни, когато се стигне до агресивни действия. В превантивно отношение е необходимо, разширяването на доброволчеството, при осъществяването на превантивната дейност. Развитието на емпатията у децата, ще допринесе за адекватното разчитане на комуникативни сигнали по-между им. Когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) при изследваните ученици засилва, опозиционното им поведение, поради натрупването у децата на чувство на гняв, от усещанията им, за неразбраност от околните.

Получава се радикално различие между обмислянето на проблематичните въпроси, като санкциониращи личността и обмислянето, при което първостепенното им решение касае вида дейност, с която да се подходи, за да се разрешат. Агресивното недоверие у децата се обостря от изводите, които те осъществяват, посредством, натрупването на желанието да протестират, когато, приемат ситуацията по-различен начин от другите.

Учениците и от двете групи, показват силна агресивна раздразнителност, не проявяват достатъчно търпение и разбиране към постъпките и действията на своите връстници и хора, с които комуникират. Нивото им на агресивно недоверие е твърде високо, недоизказвайки своите емоции и нагласи помежду си, децата се дистанцират един от друг.

Графика № 2: Анализ на резултатите от тест за изследване на агресивността на В. Durny.

На изхода на експеримента, нивото на телесна агресия намалява и при двете групи, но при експерименталната са значително по-добри. Вербалната агресия, значително намалява, при експерименталната група. Нивото на индиректната агресия, значително намалява и при двете групи деца. Нивото на опозиционно поведение, при контролната група намалява с малка степен, докато, при експерименталната група резултатите са по-добри.

**Сравнителен анализ на резултатите от тест за изследване на
агресивността на В. Durny на входа и изхода на експеримента
между контролна и експериментална група.**

Група	ТА	ВА	ИА	ОП	АР	АН	РО	ВС А
вход	-6%	-4%	-7%	0%	-11%	+3%	-6%	0%
изход	- 11,25 %	- 12,25 %	- 13,9 %	- 7,15 %	- 14,5 %	- 3,25 %	- 8,75 %	- 5,8 %

(+ експериментална група IVa, б клас; - контролна група III а, б клас)

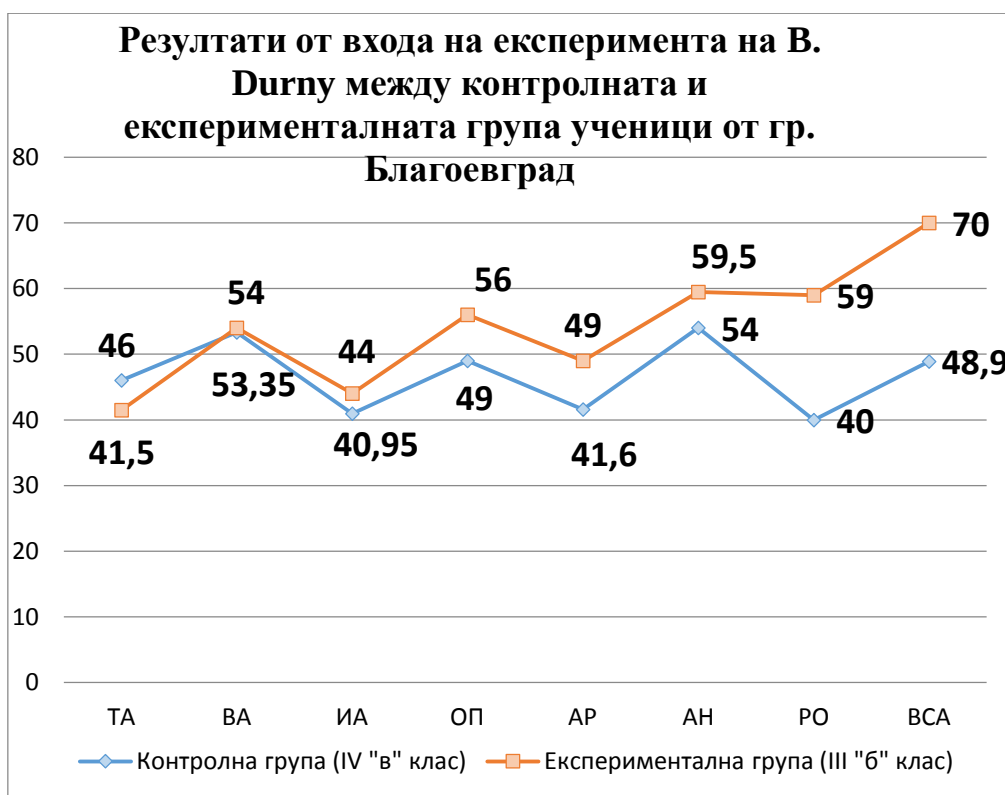
Експерименталната група, на входа на експеримента, показва с 3% по-високо ниво на агресивно недоверие, опозиционното поведение и вината след агресия са на еднакво ниво и при двете групи.

На изхода на експеримента, нивото на телесна агресия, при контролната група е с 11,25% по-високо в сравнение с експерименталната.

Нивото на вербална агресия, при контролната група на изхода на експеримента е по-високо с 12,25% в сравнение с експерименталната група.

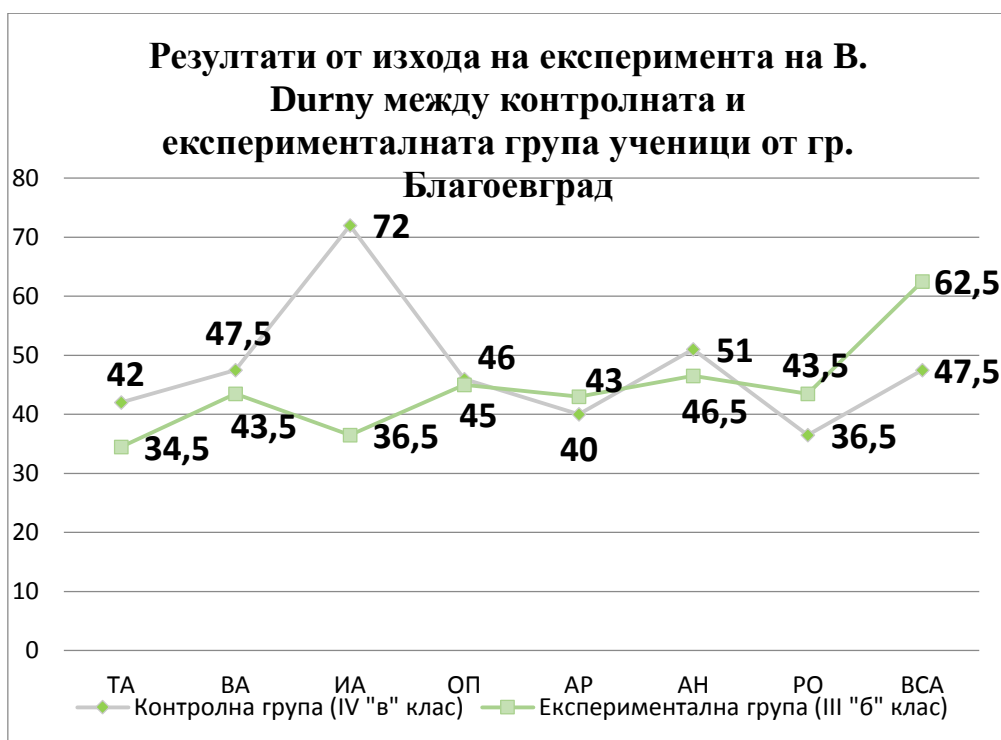
Но нивото на вина след агресивна постъпка е по-високо, при контролната група с 5,8%.

Графика № 3: Анализ на резултатите от тест за изследване на агресивността на В. Durny.

На входа на изследването, нивото на телесна агресия е по-високо, при контролната група. Нивото на вербална и индиректна агресия е по-високо, при експерименталната група. Проявите на ревност и омраза и агресивно недоверие са значително, по-високи, при експерименталната група. В поведението на учениците от експерименталната група се наблюдава, засилено чувство на вина, след агресивна постъпка, от една страна това е добре, когато учениците, чувствайки се виновни, анализират проблематичните ситуации, довели до агресивен сблъсък, за да открият своите грешни подходи в тях. От друга страна, има деца, които се самоизмъчват и се капсулират в себе си, мислейки основно, върху чувствата, които предизвикват болка у тях.

Графика № 4: Анализ на резултатите от тест за изследване на агресивността на В. Durny.

На изхода на изследването нивото на агресия, значително намалява, при експерименталната група, докато, при контролната група се понижава, но с по-малки проценти в сравнение с резултатите от входа на изследването.

Сравнителен анализ на резултатите от тест за изследване на агресивността на В. Durny на входа и изхода на експеримента между контролна и експериментална група.

Група	ТА	ВА	ИА	ОП	АР	АН	РО	ВСА
вход	-4,5%	+3,65%	+3,05%	+7%	+7,4%	+55%	+19%	+21%
изход	-7%	-4%	-35,5%	-1%	-7%	-4,5%	+7%	+15%

(+ експериментална група IIIб клас; - контролна група IVв клас)

На входа на експеримента нивото на телесната агресия е било, по-висока в контролната група с 4,5% в сравнение с експерименталната група. На изхода на изследването и при контролната, и при експерименталната група, намалява нивото на телесна агресия, но в експерименталната група намалява с по-висока интензивност. По всички показатели, експерименталната група, показва по-добри резултати, единствен резултат, положителен в полза на контролната група има по отношение на нивото на ревност и омраза, което е по-високо, при експерименталната група на изхода на изследването с 7%. Нивото на вина след агресия, също е по-високо, при експерименталната група в сравнение с контролната.

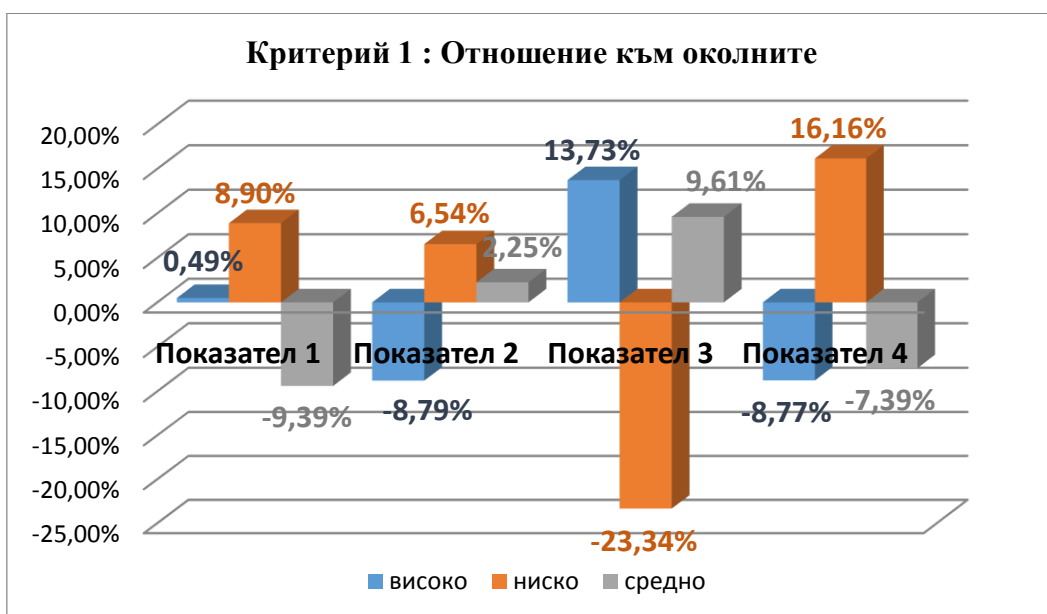
8. Сравнителен анализ на резултатите в контролните и експерименталните групи от анкетата с ученици

Контролен етап от експеримента. Сравнителен анализ на количествени и качествените данните от емпиричното изследване между контролните и експерименталните групи деца: как са се променили първоначалните критерии и показатели за агресивност между **контролни и експериментални групи деца**, чрез анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст вход и изход на експеримента (анкетна карта за ученици).

Анализ на резултатите от анкетно проучване за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст (за ученици, гр. Кюстендил между контролни и експериментални групи на входа на експеримента)

(+ експериментална група IV а, б клас; - контролна група III а, б клас)

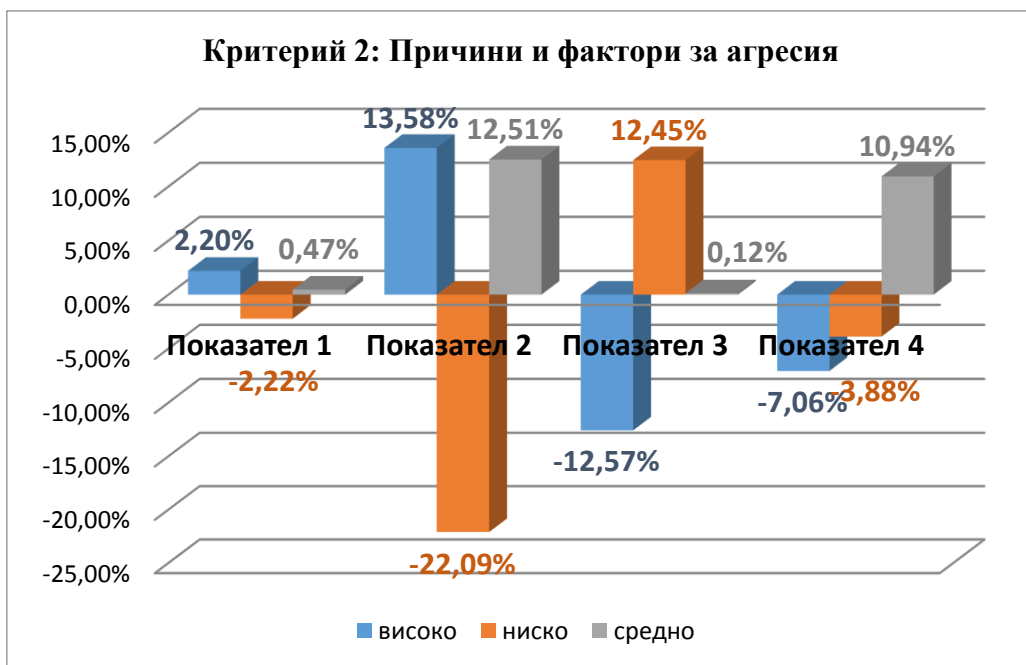
Графика № 1: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

Изследваните ученици, като цяло имат **агресивни намерения към околните**, но само в определени ситуации, в които се чувстват застрашени. По отношение на втори показател, **неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните**, учениците от контролната група, имат повече проблеми с общуването. По отношение на трети показател, **прояви на агресивност, породени от изгласкани преживявания**, учениците от контролната група споделят, много-рядко емоциите и преживяванията си с хората, с които общуват.

Учениците от експерименталната група, конкретизират, в повече ситуации, чувствата, които изпитват. По отношение на четвърти показател, **конфликтни взаимоотношения**, контролната група деца, много-често има проблеми с общуването. Експерименталната група, рядко попада в конфликтни взаимоотношения, поради установените, рефлексивни, превантивни, принципи на реакция в проблематични моменти.

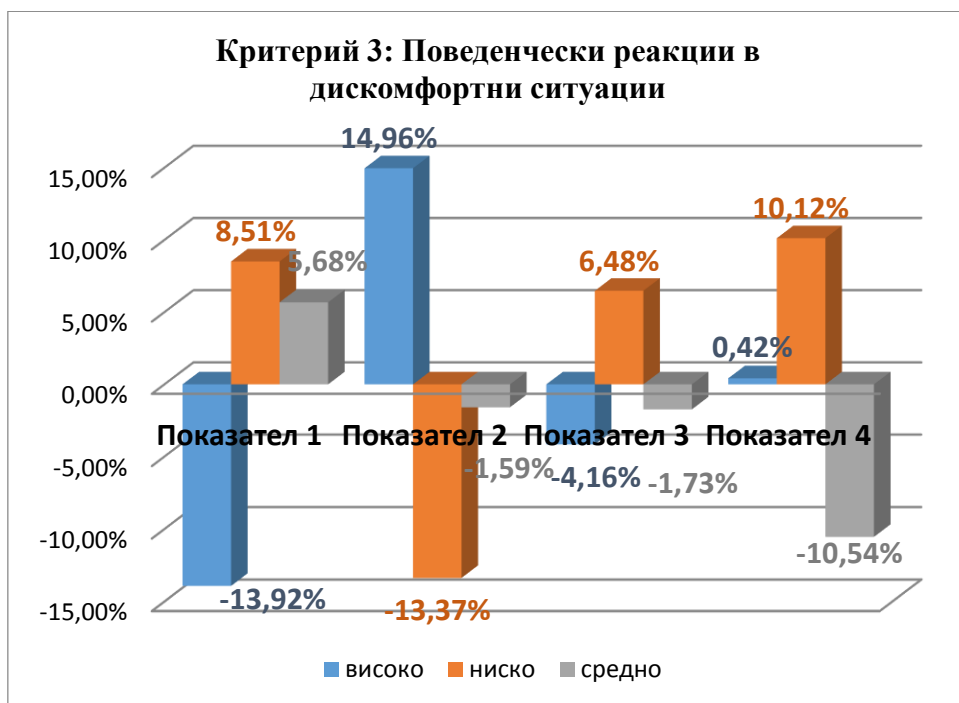
Графика № 2: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

По отношение на първи показател, **фрустрираност**, изследваните ученици от експерименталната група се чувстват, в по-висока степен подтиснати и неразбрани в сравнение с учениците от контролната група. Резултатите на втори показател, **отношение на неуважение към околните**, показват, че контролната група деца, не проявяват уважение в повечето ситуации, в които общуват с хората.

Експерименталната група ученици, по-често проявяват уважение към събеседника си, поради, развитието на вътрешен коректив у тях. По отношение на трети показател, **раздразненост**, експерименталната група деца, проявява, по-рядко раздразнителност от комуникацията си с хората, защото, учениците, вече анализират, по-адекватно, комуникативните интеракции, по между си. По отношение на четвърти показател, **физическа саморазправа, агресивни изблици**, контролната група деца, много по-често прибягва до агресивни постъпки.

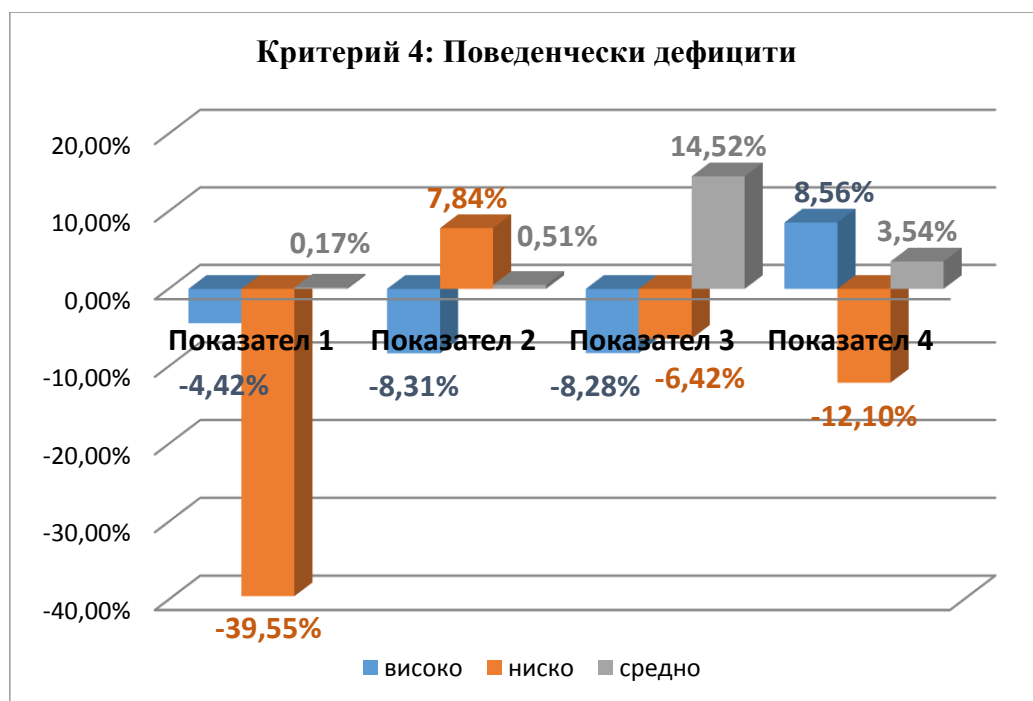
Графика № 3: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

По отношение на първи показател, **прояви на неразбиране, поведението на околните, водещо до агресия**, при контролната група деца се наблюдават, повече ситуации, в които децата не разбират, защо

съучениците им постъпват, по един или друг начин и това води до проблематични взаимоотношения. Резултатите на втори показател, **неприемане личността на другия**, показват, че децата от контролната група, са по толерантни с хората, с които общуват в сравнение с експерименталната група деца, при която се наблюдава високо ниво на неприемане личността на другия, т.е. липса на толерантно отношение към различните хора. По отношение на трети показател, **избухливост**, при децата от контролната група се наблюдават ситуации, в които децата са по-избухливи в сравнение с децата от експерименталната група. По отношение на четвърти показател, неадекватно поведение, децата от експерименталната група в по-малко ситуации показват, неадекватност на поведението си, относно реално случващото се.

Графика № 4: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

По отношение на първи показател, **отклонения от нормалните взаимоотношения**, при експерименталната група деца се наблюдават отклонения, но само в определени моменти на общуване в които, децата правят дисмодерационна, обратна връзка. При контролната група деца, много-рядко се проявяват отклонения от нормалните взаимоотношения. Резултатите на втори показател, **негативност**, акцентират върху, почестите ситуации, в които контролната група деца, проявяват негативност, при общуването си с другите. По отношение на трети показател, **отчуждение от околните**, експерименталната група деца, по-често се чувстват отчуждени от хората, с които комуникират. По отношение на четвърти показател, липса на уважение към себе си и околните, децата от контролната група, показват повече уважение към себе си и хората, с които общуват. В някои ситуации, децата се страхуват да разкрият истинските си емоции и нагласи към случващото се, в последствие, реконструират, в себе си, погрешни изводи, относно ситуации, в които попадат и приемат за проблематични.

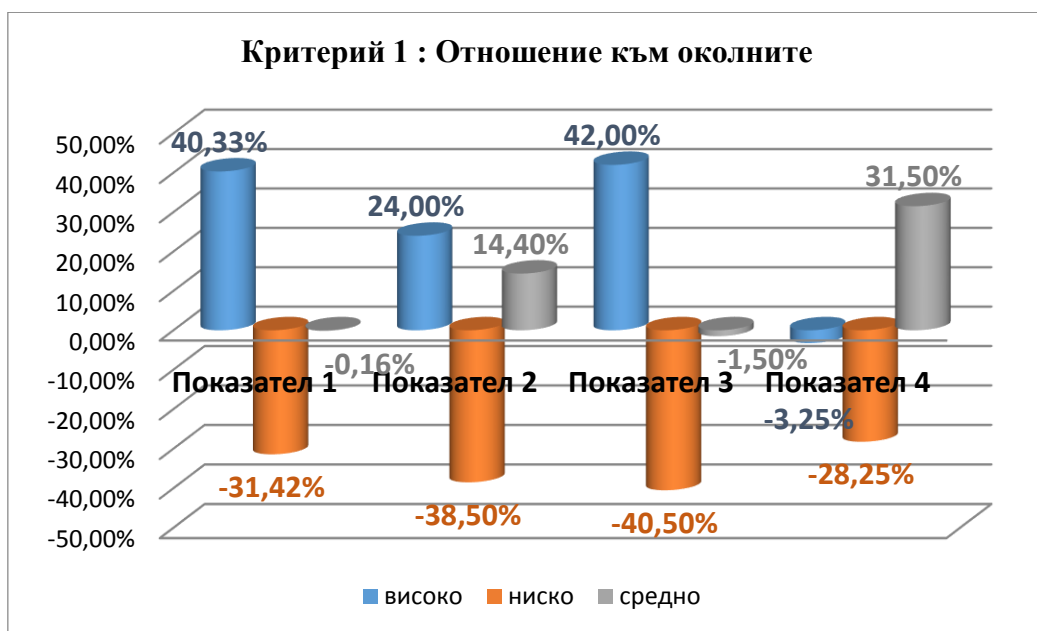
Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при децата от начална училищна възраст (за ученици, гр. Кюстендил между контролни и експериментални групи на изхода на експеримента).

(+ експериментална група IV а, б клас; - контролна група III а, б клас)

На изхода на експеримента **отношението към околните** на децата от експерименталната група се подобрява. Агресивните намерения, към околните, намаляват и в двете групи. **Неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните**, при експерименталната група преминава на средно ниво т.е. значително се редуцират, проблемите в комуникацията между децата. **Причини и фактори за агресия** у децата намаляват, основно поради проявите на уважение на децата, един към

друг, и намаляване нивото на раздразнителност, при тях. **Поведенческите реакции в дискомфортни ситуации**, придобиват адекватна посока, като значително се редуцират, проявите на неразбиране, поведението на околните, водещо до агресия. **Поведенческите дефицити**, при формите на общуване, между децата, придобиват положителен характер, основно, поради намаляване на негативните взаимоотношения между децата.

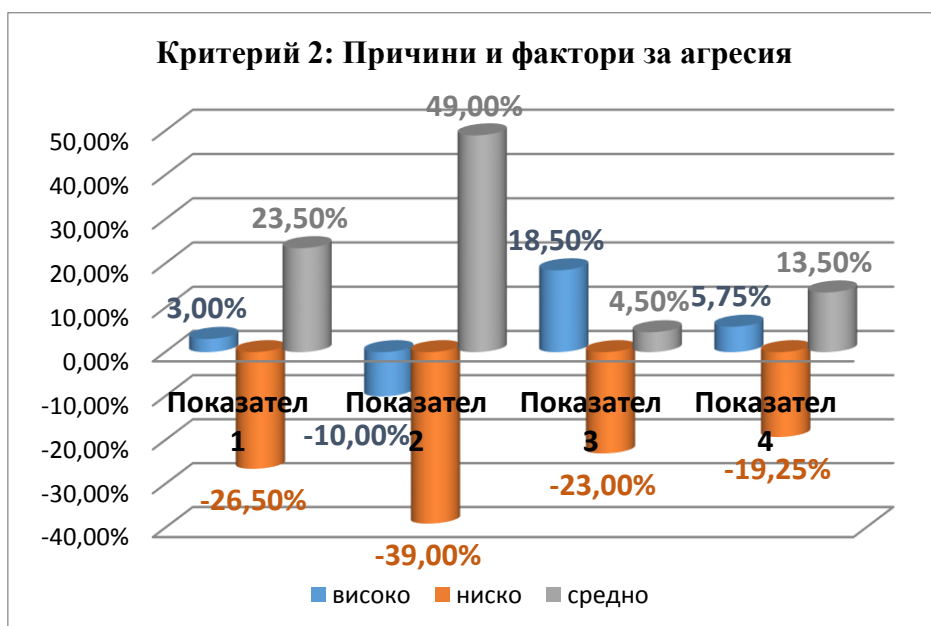
Графика № 5: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло намаляват **агресивните си намерения към околните**. По отношение на втори показател, **неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните**, учениците от контролната група, показват значително подобряване на комуникацията с връстниците си. При експерименталната група неудовлетвореността от взаимоотношенията с

околните, намалява, като отива в средното ниво, именно децата много по рядко се чувстват неудовлетворени. По отношение на трети показател, **прояви на агресивност, породени от изгласкани преживявания**, учениците от контролната група, започват да споделят, много по-често емоциите и преживяванията си с хората, с които общуват. Докато, при експерименталната група деца, комуникацията се подобрява, но с по-бавни темпове. По отношение на четвърти показател, **конфликтни взаимоотношения**, контролната група деца, показва редуциране на проблемите с общуването. Експерименталната група, показва намаляване на конфликтните взаимоотношения т.е. по-рядко попадат в конфликтни взаимоотношения.

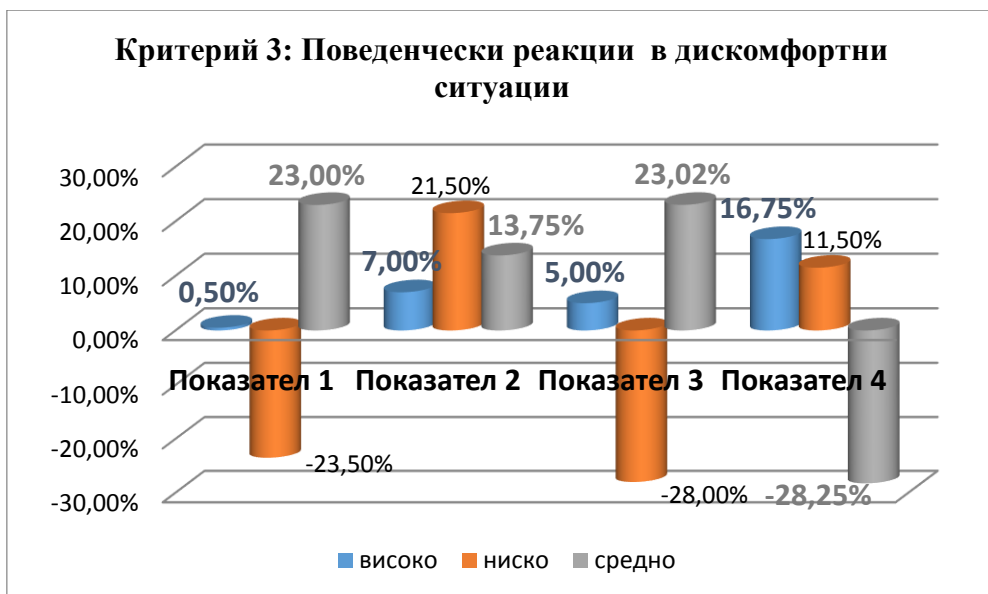
Графика № 6: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло, по отношение на първи показател, **фрустрираност**, показват, че децата от експерименталната група, много по-рядко се чувстват подтиснати и

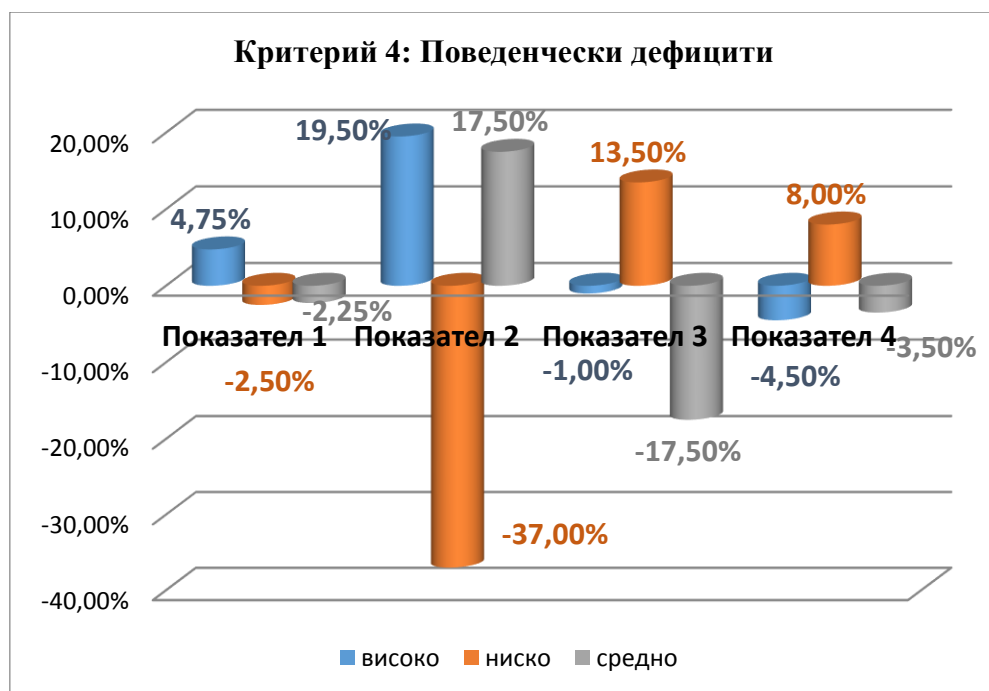
неразбрани, в сравнение с началото на изследването. При учениците от контролната група се наблюдава, намаляване на чувството на фрустрираност. Резултатите на втори показател, **отношение на неуважение към околните**, показват, че контролната група деца, започват да проявяват уважение, в повечето ситуации, в които общуват с хората. Експерименталната група деца показва, много добри резултати, учениците започват, значително да се уважават един друг. По отношение на трети показател, **раздразненост**, експерименталната група деца, започва да проявява, по-рядко раздразнителност в комуникацията си с хората. По отношение на четвърти показател, **физическа саморазправа, агресивни изблици**, експерименталната група деца, много по-рядко прибегва до агресивни постъпки.

Графика № 7: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло, по отношение на първи показател, **прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия**, се наблюдава, при контролната група деца, редуциране на ситуациите, в които децата неразбират, защо съучениците им постъпват, по един или друг начин, и това води до проблематични взаимоотношения. При експерименталната група, значително се подобряват междуличностните взаимоотношения, учениците започват да се разбират адекватно по между си. Резултатите на втори показател, **неприемане личността на другия**, показват, че децата от експерименталната и контролната група са по толерантни с хората, с които общуват, в сравнение с началото на изследването.

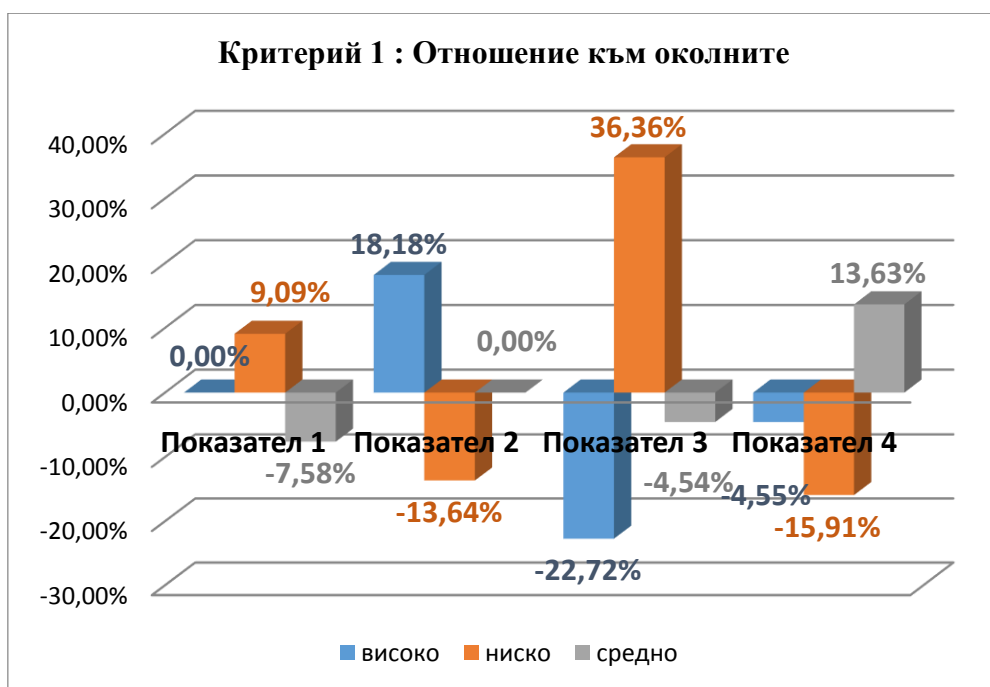
Графика № 8: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло, по отношение на първи показател, **отклонения от нормалните взаимоотношения**, се наблюдава, при експерименталната група деца, подобряване нивото на общуването.

Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при децата от начална училищна възраст (за ученици, гр. Благоевград между контролни и експериментални групи на входа на експеримента).

Графика № 9: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

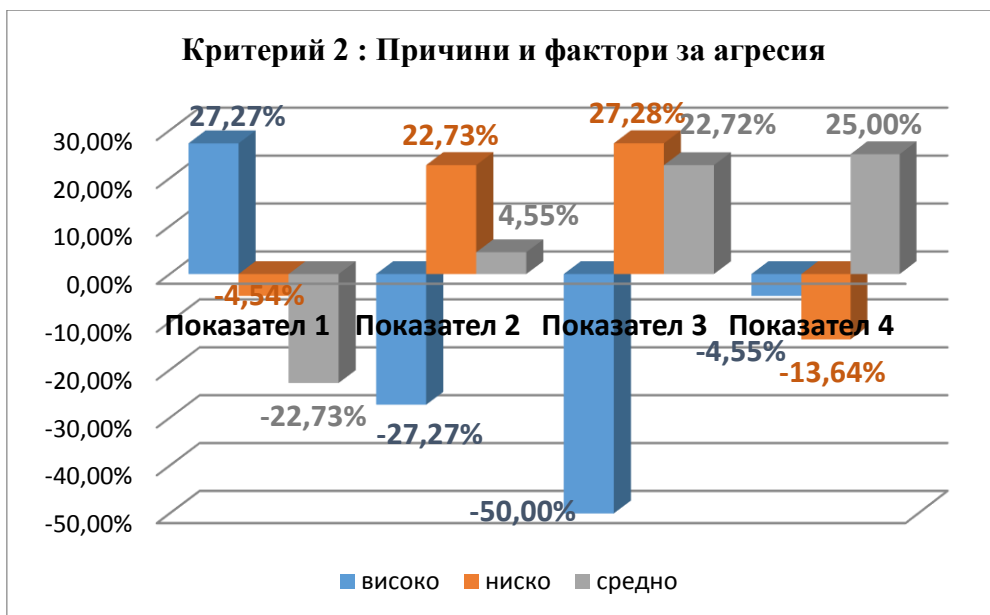
(+ експериментална група III „б“ клас; - контролна група IV „в“ клас)

Изследваните ученици, като цяло имат **агресивни намерения към околните**, но само в определени ситуации. По отношение на втори

показател, **неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните**, учениците от експерименталната група имат повече проблеми с общуването, докато при контролната група ученици се наблюдават, по-ползотворни комуникативни процеси между тях.

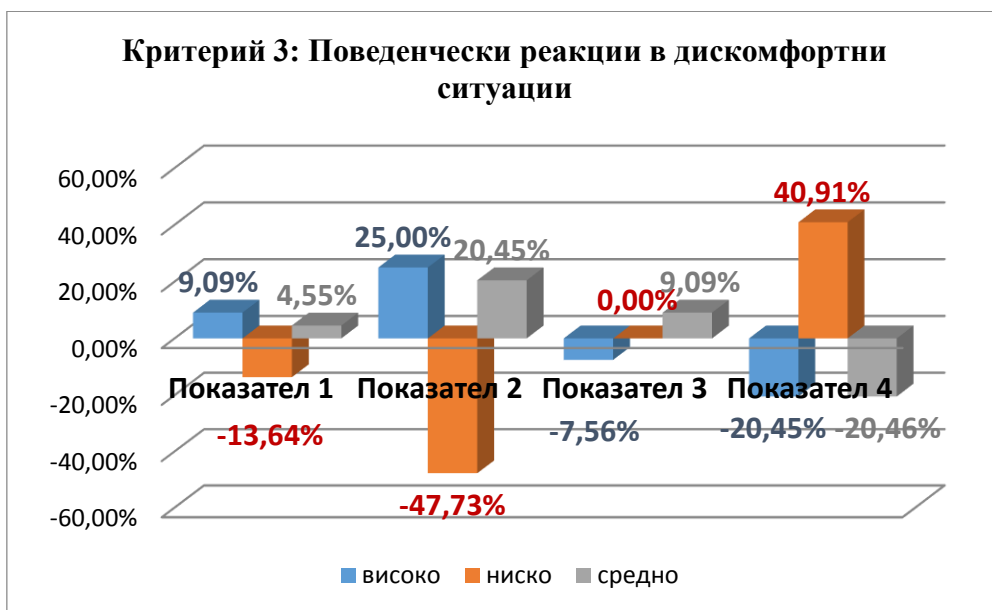
По отношение на трети показател, **прояви на агресивност, породени от изтласкани преживявания**, учениците от контролната група споделят, много-рядко емоциите и преживяванията си с хората, с които общуват. Учениците от експерименталната група, конкретизират в повече ситуации, чувствата, които изпитват. По отношение на четвърти показател, **конфликтни взаимоотношения**, контролната група деца, много по-рядко има проблеми с общуването. Експерименталната група ученици, по-често попада в конфликтни взаимоотношения.

Графика № 10: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

По отношение на трети показател, **раздразненост**, експерименталната група деца, проявява, по-рядко раздразнителност от комуникацията си с хората. При контролната група ученици се наблюдава, високо ниво на раздразнителност от комуникацията им с хората. По отношение на четвърти показател, **физическа саморазправа, агресивни изблици**, контролната група деца, много по-рядко прибегва до агресивни постъпки. Докато експерименталната група ученици, много по-често изпада в ситуации на агресия.

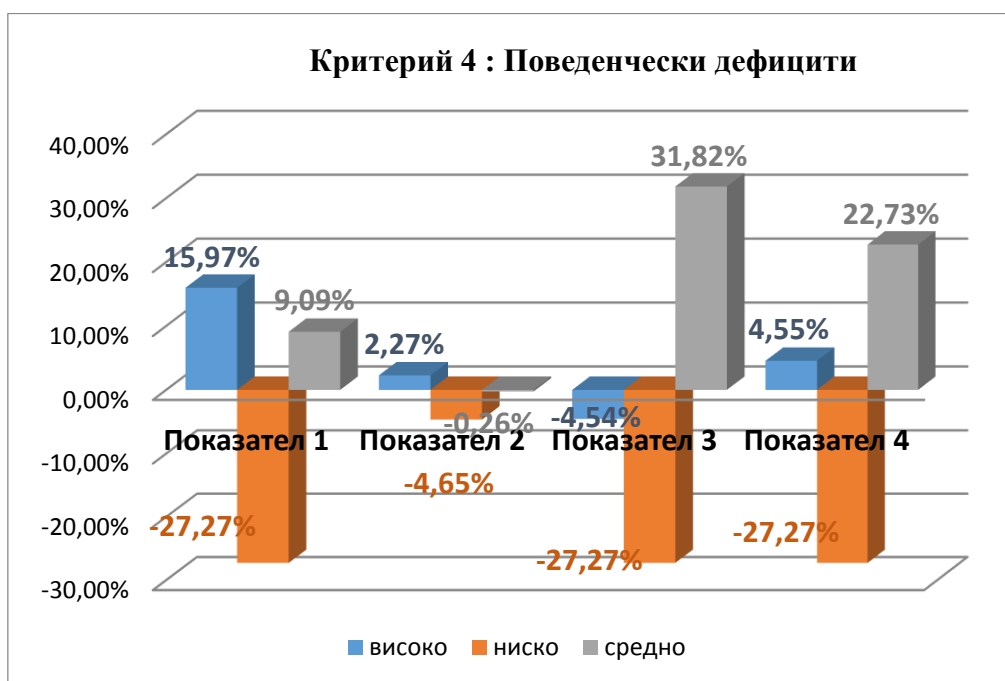
Графика № 11: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

По отношение на първи показател, **прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия**, при експерименталната група деца се наблюдават повече ситуации в които децата неразбират, защо съучениците им постъпват, по един или друг начин и това, води до проблематични взаимоотношения. Резултатите на втори показател,

неприемане личността на другия, показват, че децата от контролната група са по толерантни с хората, с които общуват, в сравнение с експерименталната група деца, при която се наблюдава, високо ниво на неприемане личността на другия т.е. липса на толерантно отношение към различните хора.

Графика № 12: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на входа на експеримента

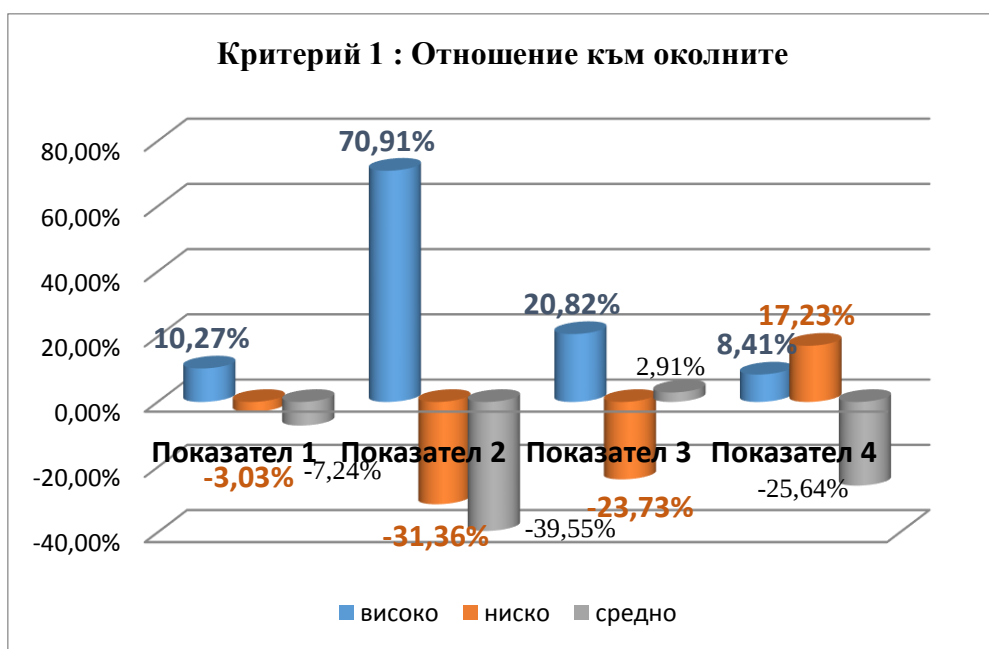
По отношение на първи показател, **отклонения от нормалните взаимоотношения**, при експерименталната група деца се наблюдават отклонения, в много по-висока степен, в сравнение с контролната група ученици. При контролната група деца, много-рядко се проявяват отклонения от нормалните взаимоотношения. Резултатите на втори показател, **негативност**, акцентират върху, по-честите ситуации, в които експерименталната група деца, проявяват негативност, при общуването си с другите. По отношение на трети показател, **отчуждение от**

околните, експерименталната група деца, по-често се чувстват отчуждени от хората, с които комуникират.

Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при децата от начална училищна възраст (за ученици, гр. Благоевград между контролни и експериментални групи на изхода на експеримента).

(+ експериментална група III б клас ; - контролна група IVв клас)

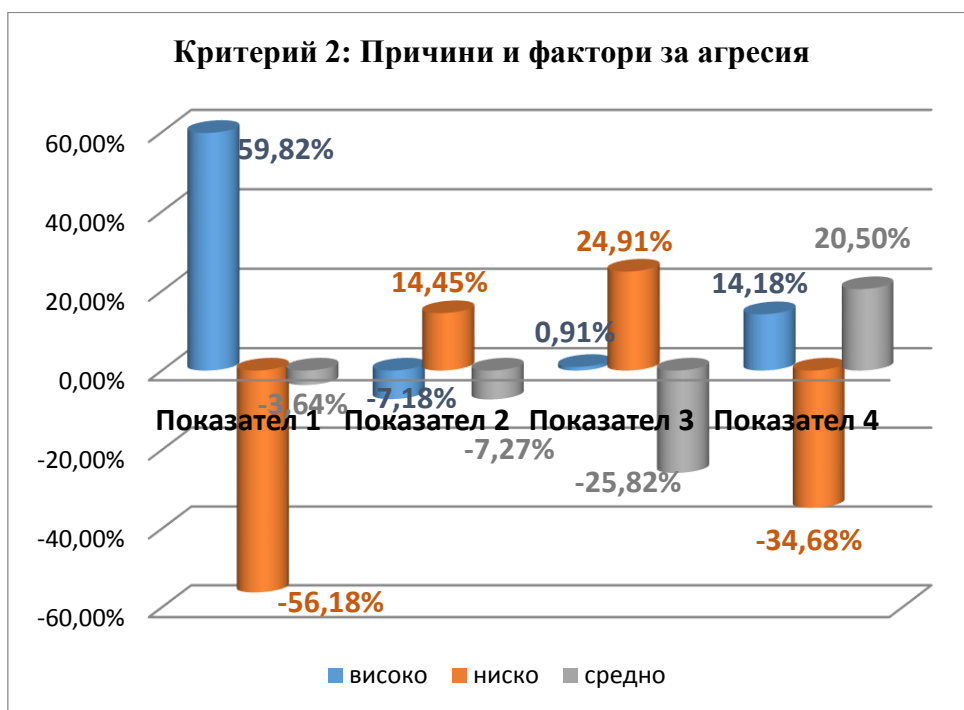
Графика № 13: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло намаляват **агресивните си намерения към околните**. По отношение на втори показател, **неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните**, учениците от контролната група показват, значително подобряване на комуникацията с връстниците си. При

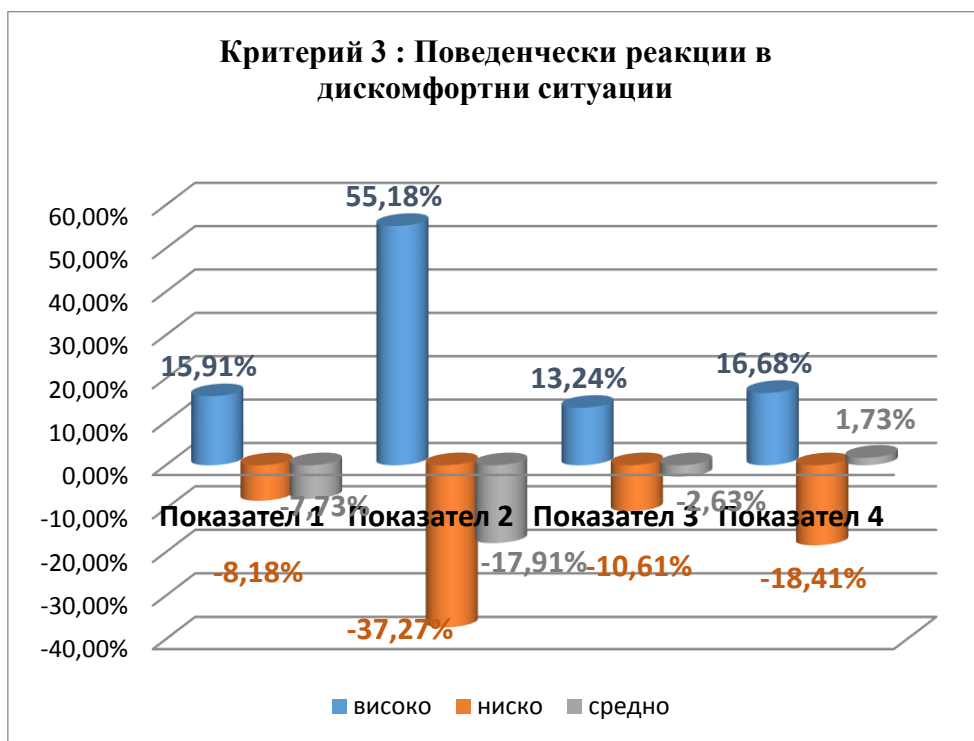
експерименталната група, неудовлетвореността от взаимоотношенията с околните не се понижава.

Графика № 14: Анализ на резултатите от анкетното проучване за установяване наличието на агресивност, при изследваните деца на изхода на експеримента

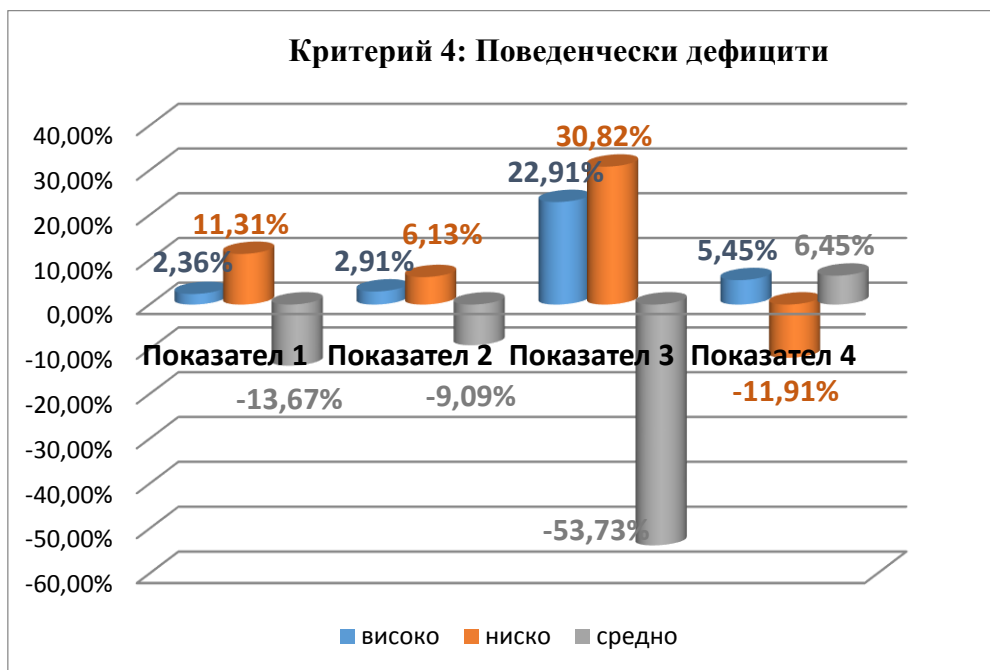
Изследваните ученици на изхода на експеримента, по отношение на първи показател, **фрустрираност** показват, че контролната група, много по-рядко се чувства подтисната и неразбрана. Резултатите на втори показател, **отношение на неуважение към околните**, показват, че контролната група деца, започват да проявяват уважение в повечето ситуации, в които общуват с хората. Експерименталната група деца показва, много добри резултати, при тях се наблюдава, подобряване на обратната връзка в процеса на комуникация.

Графика № 15: Анализ на резултатите от анкетно проучване за установяване наличието на агресивност при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло, по отношение на първи показател, **прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия**, при контролната група деца се наблюдава редуциране на ситуациите, в които децата неразбират, защо съучениците им постъпват, по един или друг начин, и това води до проблематични взаимоотношения. При експерименталната група, значително се подобряват междуличностните взаимоотношения, учениците започват да се разбират по-добре по между си.

Графика № 16: Анализ на резултатите от анкетно проучване за установяване наличието на агресивност при изследваните деца на изхода на експеримента

Изследваните ученици на изхода на експеримента, като цяло по отношение на първи показател, **отклонения от нормалните взаимоотношения**, при експерименталната група деца се наблюдава, подобряване нивото на общуването по между им. При контролната група деца, много-рядко се проявяват отклонения от нормалните взаимоотношения, в сравнение с началото на изследването. Резултатите на втори показател, **негативност**, акцентират върху много, по-редките ситуации, в които контролната група деца, проявяват негативност, при общуването си с другите.

**От направеното изследване се установиха следните резултати
за първичната превенция на агресията, при децата от начална
училищна възраст**

В следствие от есперименталното изследване се установи, че когнитивното дисмодерационно общуване (общуване, при което отсъства адекватност на разбирането за случващата се ситуация, поради неправилното пречупване на „когницията” в комуникационният процес между подрастващите), се предопределя от когнитивните пропуски между, комуникиращите помежду си личности, продиктувани от различните перцептивни нагласи у тях. На практика, това води до, дисхармония във взаимоотношенията им, която освен, че ги отчуждава един от друг, но и стопаира адекватността на реакциите им в проблематични ситуации.

Критерии и показатели за първична превенция на агресията, обвързани с теоретичната основа за „когнитивно дисмодерационното общуване” вход на експеримента		% по показател	Подходи чрез които се установява нивото на първична превенция
Първи критерии: отношение към околните	1.1.агресивни намерения към околните;	26,67%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст вход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	1.2.неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните;	56,46%	
	1.3.прояви на агресивност, породени от изтласкани преживявания;	26,35%	
	1.4.комфликтни взаимоотношения.	27,26%	
Втори критерии:	2.1. фрустрираност;	43,56%	

причини и фактори за агресия	2.2. отношение на неуважение към околните;	29,38%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст вход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	2.3. раздразненост поради липса на правилно разчитане на поведенческите комуникативни сигнали, получени при обратната връзка в процеса на интеракциите на децата с околните;	24,45%	
	2.4. физическа саморазправа, агресивни изблици.	17,95%	
Трети критерии: поведенчески реакции в дискомфортни ситуации	3.1. прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия;	43,1%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст вход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	3.2. неприемане личността на другия;	28,65%	
	3.3. избухливост;	33,75%	
	3.4. неадекватно поведение.	24,21%	
Четвърти критерии: поведенчески дефицити	4.1. отклонения от нормалните взаимоотношения;	25,59%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст вход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	4.2. негативност;	30,42%	
	4.3. отчуждение от околните;	37,89%	
	4.4. липса на уважение към себе си и околните.	14,83%	

Пети критерии: разясняване спецификата на агресивното поведение	5.1. конкретно описание на агресивните изблици;	30,68%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители вход на експеримента)
	5.2. честота на отклонения във взаимоотношенията с околните;	34,09%	
	5.3. контекстуални предпоставки за поведенчески дефицити;	21,14%	
	5.4. наблюдение.	14,09%	
Шести критерии: внедряване на превантивни образователни подходи	6.1. правилници за предохраняване от агресивни стереотипи	16,14%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители вход на експеримента)
	6.2. мотивация за участие в предохранителни дейности	47,18%	
	6.3. обмяна на опит	23,64%	
	6.4. технологична модификация на образователната среда	14,55%	
Седми критерии: асертивни подходи	7.1. разработване на работни теми относно проблематични поведенчески ситуации;	43,57%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители вход на експеримента)
	7.2. доброволчество;	9,65%	
	7.3. емпатия;	14,65%	
	7.4. адекватно разчитане на комуникативни сигнали.	32,15%	
Осми критерии: превантивно консултиране и подкрепа	8.1. партньорски интеракции;	33%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители вход на експеримента)
	8.2. осъществяване на последователен превантивен процес;	23%	
	8.3. обмен на информация;	14,04%	
	8.4. допълнителна квалификация.	30,19%	
Девети критерии: обновление на дейността по първична	9.1. нови подходи;	42,69%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно
	9.2. проучващи анкети;	15%	
	9.3. мониторинг на дейността;	15%	

превенция на агресията в училище	9.4. реален набор от предохранителни индикатори.	18,34%	първичната превенция (за учители вход на експеримента)
Десети критерии: взаимодействие между субектите имащи отношение към процеса на първична превенция на агресията в училище	10.1. насърчаващи стратегии за емоционална регулация на поведенчески дефицити;	21,39%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители вход на експеримента)
	10.2. превантивни форми и подходи;	15,35%	
	10.3. подпомагане от страна на институциите имащи отношение върху проблема с агресията;	28%	
	10.4. навременни, постоянни и целенасочени подходи по отношение първична превенция на агресията.	35,39%	

От направеното изследване на входа на експеримента се установиха следните резултати, по **първи критерии: отношение към околните**, изследваните ученици, показват, основно неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните, това се дължи на неправилното пречупване на обратната връзка в процеса на общуване между тях, те се чувстват неразбрани. Когато им зададеш въпроса: Защо се чувствате неразбрани? Децата, основно посочват факта, че не са отхвърлени от съучениците им, но някак си, те са дистанцирани от нагласата да разберат тяхната гледна точка.

Втори критерии: причини и фактори за агресия, при децата се откроява чувството на фрустрираност от взаимоотношенията им с околните, на базата на сблъсъкът между различните възгледи, и нагласи у децата. На практика децата, стават раздразнителни в следствие на

неправилното разчитане на поведенческите комуникативни сигнали, получени, при обратната връзка в процеса на интеракциите им с околните „когнитивно дисмодерационно общуване” (cognitive dismoderate intercourse).

Трети критерии: поведенчески реакции в дискомфортни ситуации, основно, при децата се открояват – избухливостта и проявите на неразбиране поведението на околните.

Четвърти критерии: поведенчески дефицити, основно, при децата се наблюдава отчуждение от околните и негативни нагласи у личността, спрямо събеседника. Перцептивният набор от емоционални нагласи и възприятия у децата им въздействат, в момента на комуникация, да правят ретроспективни връзки между миналият опит и подадените вербални и невербални послания от събеседника. Негативните нагласи, към проблематичните ситуации, предизвикват гняв у децата. Практически неправилното пречупване на обратната връзка в процеса на комуникация, води до междуличностни конфликти, при децата.

Пети критерии: разясняване спецификата на агресивното поведение, тук се откроява необходимостта от конкретно, описание на агресивните изблици и анализиране на честотата на отклоненията във взаимоотношенията с околните.

Шести критерии: внедряване на превантивни образователни подходи, като основни се предлагат - мотивация за участие в предохранителни дейности и превантивна обмяна на опит.

Седми критерии: асертивни подходи, най-подходящо в предохранително отношение се оказва, превантивното подготвяне на работни теми, относно проблематични поведенчески ситуации, в които попадат децата в контекста на техните решения.

Осми критерии: превантивното консултиране и подкрепа, ще бъде по-ефективно, чрез допълнителна квалификация.

Девети критерии: обновление на дейността, по първична превенция на агресията в училище е необходимо да се основава, на нови подходи за първична превенция.

Десети критерии: взаимодействието между субектите, имащи отношение към процеса на първична превенция на агресията в училище е необходимо да се осъществи, основно, чрез навременни, постоянни и целенасочени подходи, по отношение първична превенция на агресията

Критерии и показатели за първична превенция на агресията, обвързани с теоретичната основа за „когнитивно дисмодерационното общуване” изхода на експеримента		% по показател	Подходи чрез които се установява нивото на първична превенция
Първи критерии: отношение към околните	1.1. агресивни намерения към околните;	25%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст изход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	1.2. неудовлетвореност от взаимоотношенията с околните;	44,84%	
	1.3. прояви на агресивност, породени от изтласкани преживявания;	25,20%	
	1.4. комфликтни взаимоотношения.	7,85%	
Втори критерии: причини и фактори за агресия	2.1. фрустрираност;	24,36%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност
	2.2. отношение на неуважение към околните;	11,86%	

	2.3. раздразненост поради липса на правилно разчитане на поведенческите комуникативни сигнали, получени при обратната връзка в процеса на интеракциите на децата с околните;	20,68%	при децата от начална училищна възраст изход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	2.4. физическа саморазправа, агресивни изблици.	15,72%	
Трети критерии: поведенчески реакции в дискомфортни ситуации	3.1. прояви на неразбиране поведението на околните, водещо до агресия;	9,85%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст изход на експеримента (анкетна карта за ученици)
	3.2. неприемане личността на другия;	22,25%	
	3.3. избухливост;	22,57%	
	3.4. неадекватно поведение.	15,14%	
Четвърти критерии: поведенчески дефицити	4.1. отклонения от нормалните взаимоотношения;	10,69%	Анкетна карта за установяване наличието на агресивност при децата от начална училищна възраст изход на експеримента (анкетна
	4.2. негативност;	12,52%	
	4.3. отчуждение от околните;	11,18%	
	4.4. липса на уважение към себе си и околните.	5,26%	

			карта за ученици)
Пети критерии: разясняване спецификата на агресивното поведение	5.1. конкретно описание на агресивните изблици;	11,25%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители изход на експеримента)
	5.2. честота на отклонения във взаимоотношенията с околните;	8,75%	
	5.3. контекстуални предпоставки за поведенчески дефицити;	22,5%	
	5.4. наблюдение.	57,5%	
Шести критерии: внедряване на превантивни образователни подходи	6.1. правилници за предпазване от агресивни стереотипи	7,05%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители изход на експеримента)
	6.2. мотивация за участие в предпазвателни дейности	26,14%	
	6.3. обмяна на опит	34,09%	
	6.4. технологична модификация на образователната среда	32,73%	
Седми критерии: асертивни подходи	7.1. разработване на работни теми относно проблематични поведенчески ситуации;	19,38%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители изход на експеримента)
	7.2. доброволчество;	9,65%	
	7.3. емпатия;	51,53%	
	7.4. адекватно разчитане на комуникативни сигнали.	19,65%	

Осми критерии: превантивно консултиране и подкрепа	8.1. партньорски интеракции;	14,65%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители изход на експеримента)
	8.2. осъществяване на последователен превантивен процес;	38,93%	
	8.3. обмен на информация;	16,79%	
	8.4. допълнителна квалификация.	29,65%	
Девети критерии: обновление на дейността по първична превенция на агресията в училище	9.1. нови подходи;	42,65%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители изход на експеримента)
	9.2. проучващи анкети;	27,93%	
	9.3. мотиторинг на дейността;	17,38%	
	9.4. реален набор от предохранителни индикатори.	12,15%	
Десети критерии: взаимодействие между субектите имащи отношение към процеса на първична превенция на агресията в училище	10.1. насърчаващи стратегии за емоционална регулация на поведенчески дефицити;	16,84%	Чек лист за изпълнение на препоръките относно първичната превенция (за учители изход на експеримента)
	10.2. превантивни форми и подходи;	26,67%	
	10.3. подпомагане от страна на институциите имащи отношение върху проблема с агресията;	21,84%	
	10.4. навременни, постоянни и целенасочени подходи по	34,67%	

	отношение първична превенция на агресията.		

От направеното изследване на **изхода на експеримента** се установиха следните резултати, по **първи критерии: отношение към околните**, изследваните ученици, показват значително занижаване на неудовлетвореността от взаимоотношенията с околните, това се дължи основно на превантивните стъпки в посока преодоляване на проблемите в комуникацията им.

Втори критерии: причини и фактори за агресия, при децата основно се преодолява чувството на фрустрираност, породено от взаимоотношенията с околните на базата на сблъсъкът между различните възгледи и нагласи у децата. На практика децата, започват да разчитат правилно, поведенческите комуникативни сигнали, получени, при обратната връзка в процеса на интеракциите помежду им.

Трети критерии: поведенчески реакции в дискомфортни ситуации, при изследваните децата се намаляват проявите на избухливост и проявите на неразбиране поведението на околните, водещи до агресия.

Четвърти критерии: поведенчески дефицити, у децата се наблюдава, намаляване на отчуждението, от околните и негативни нагласи у личността, спрямо събеседника. Преодоляването на негативните нагласи към проблематичните ситуации, предизвикват у децата чувство на уважение към себе си и околните. Практически се редуцира неправилното пречупване, на обратната връзка в процеса на комуникация между подрастващите.

Пети критерии: разясняване спецификата на агресивното поведение, тук се откроява, превантивната необходимост, да се работи върху преодоляването на поведенческите дефицити, във взаимоотношенията на децата с околните.

Шести критерии: внедряване на превантивни образователни подходи, като основни се предлагат - превантивна обмяна на опит и технологична модификация на образователната среда.

Седми критерии: асертивни подходи, най-подходящо в предохранително отношение се оказва, превантивното подготвяне на работни теми, свързани с емпатията и адекватно разчитане на комуникативни сигнали.

Осми критерии: превантивното консултиране и подкрепа, ще бъде по-ефективно, чрез осъществяване на последователен превантивен процес.

Девети критерии: обновление на дейността, по първична превенция на агресията в училище е необходимо да се основава на нови подходи, за първична превенция и проучващи анкети, които да идентифицират, спецификата на превантивните стъпки.

Десети критерии: взаимодействие между субектите, имащи отношение към процеса на първична превенция на агресията в училище е необходимо да се осъществи, основно чрез навременни, постоянни и целенасочени подходи, по отношение на първична превенция на агресията, както и целенасочено изграждане на основни превантивни форми на дейност. В следствие от формиращият експеримент, конфликтните взаимоотношения, при изследваните деца, значително се редуцират, те започват да проявяват повече разбиране и отношение на уважение към околните. Проявите на неразбиране, поведението на околните, водещи до агресия, при децата се редуцират, те

започват да анализират ситуациите, в които попадат, като проявяват вътрешен коректив. При тях се наблюдава засилване на чувството на уважение към себе си и околните. За реализирането на възпитателната дейност с превантивен характер е необходимо, развитието на педагогическото наблюдение. Новите превантивни подходи, изискват, акцент върху ползотворното общуване между децата и развитието на емпатията по-между им.

Проверка на хипотезата, чрез дисперсионен анализ.

1. Формулираме хипотезите:

Нулевата хипотеза гласи:

Разчитането на поведенческите, комуникативни сигнали, при интеракциите на децата, в социалното им общуване, е несъществено за прекратяването на агресивното детско поведение.

Алтернативната хипотеза гласи:

За предотвратяването на агресивното, детско поведение е необходимо правилно, разчитане на поведенчески комуникативни сигнали, при интеракциите на децата в социалното им общуване.

2. Изчисляваме средните аритметични:

Групова

$$\bar{x}_{1.1} = \frac{414.6}{6} = 69.1\%; \quad \bar{x}_{1.2} = \frac{372.6}{6} = 62.1\%; \quad \bar{x}_{2.1} = \frac{353.3}{6} = 58.9\%; \quad \bar{x}_{2.2} = \frac{101.4}{6} = 16.9\%;$$
$$\bar{x}_{3.1} = \frac{327.4}{6} = 54.6\%; \quad \bar{x}_{3.2} = \frac{100.0}{6} = 16.7\%$$

$$\bar{x}_{4.1} = \frac{206.0}{6} = 34.3\%; \quad \bar{x}_{4.2} = \frac{219.6}{6} = 36.6\%.$$

Обща средна

$$\bar{x}_o = \frac{\sum \sum x_{ij}}{\sum ij} = \frac{2094.9}{48} = 43.6\%.$$

3. Изчисляваме междугруповата дисперсия

$$\delta_M^2 = \frac{\sum (\bar{x}_i - \bar{x}_o)^2 \cdot n_i}{k-1} =$$

=

$$\frac{(69.1+43.6)^2 \cdot 6 + (62.1+43.6)^2 \cdot 6 + (58.9+43.6)^2 \cdot 6 + (16.9+43.6)^2 \cdot 6 + (54.6+43.6)^2 \cdot 6 + (16.7+43.6)^2 \cdot 6 + (34.3+43.6)^2 \cdot 6}{8-1}$$

=

$$= \frac{17519}{7} = 2502.7$$

4. Изчисляваме вътрешгруповата дисперсия

$$\delta_B^2 = \frac{\sum (x_{ij} - \bar{x}_{ij})^2}{n-k} = \frac{2247.3+4602.0+2081.9+883.6+2991.6+347.8+932.7+1986.3}{48-8} = \frac{16073.1}{40}$$

$$= 401.8$$

5. Изчисляваме емпиричната характеристика на F

$$F_{EM} = \frac{\delta_M^2}{\delta_B^2} = \frac{2502.7}{401.8} = 6.23$$

6. При равнище на значимост $\alpha = 0,05$ и степени на свобода $k-1=8-1=7$ и $n-k=48-8=40$ от таблиците за F разпределението установяваме, че $F_T = 2.34$

$$F_{EM} > F_T \quad (6.23 > 2.34)$$

И понеже емпиричната стойност е по-голяма от теоретичната, нулевата хипотеза се отхвърля и се приема алтернативната:

За предотвратяването на агресивното детско поведение е необходимо правилно разчитане на поведенчески комуникативни сигнали, при интеракциите на децата в социалното им общуване.

Подобряването на отношението към околните на базата на вътрешно личностна, корективна рефлексия, допринесе за подобряването на самоконтрола, при изследваните ученици.

Когнитивният анализ на отрицателните и положителните качества на героите, накара, децата да осмислят поведенческите, примери, влияещи на общуването им с другите. Отдиференцирането на сходни качества и поведенчески характеристики у героите, близки до реалните лица, с които общуват децата, превантивно им помогна, адекватно да анализират, взаимоотношенията с близките им хора.

Анализирането на различните, поведенчески, реакции в сходен контекст на интеракциите, показани, като проблематични, позволи на децата, психологически да преодолеят, нагласите да обвиняват, както другите, така и себе си и това да ги дистанцира, един от друг. Анализирането на взаимоотношенията, в общуването на героите, в приказката, близки в контекстуален аспект на интеракциите, между децата и реалните лица, със сходни поведенчески качества и черти им помогна, ретроспективно да осъзнаят, моментите в комуникацията си, в които са имали дисмодерационна обратна връзка и това е довело, до междуличностни конфронтации и агресия. Превантивният когнитивен анализ на проблематичната ситуация, допринесе за игнорирането на онези навици и импулси, които водят до неефективна комуникация, при изследваните ученици. **Разясняването спецификата на адекватното поведение, чрез** анализирането на постъпките на героите, повлия върху развитието на морала у децата, които спомага за развитието на добросъвестност и изграждането на способност да се преценява, значимостта на онези импулси и навици, които опитът е показал, че ни правят адекватни в социалната ни преценка. Анализирането на постъпките на реалните лица, със сходни качества, с които децата имат конфликтни взаимоотношения, превантивно допринесе за насърчаването на навици, които водят до широко изследване на ситуациите.

Правилното разчитане на обратната връзка в процеса на общуване, чрез когнитивно, превантивно взаимодействие между осъзнаването на проблематичната ситуация, водеща до агресия, чрез обективен анализ на реалната ситуация, установява, нагласа, която трябва, непрекъснато да се отнася към нови и непредвидени условия и да се приспособява, чрез бъдещи обмисляния. Усвояването от децата на когнитивни, превантивни принципи за реакция в проблематична ситуация, разширява, творческата, предвидливост у децата на вероятните, последствия от предполагаемото действие, предпазвайки, това действие от подсъзнателното му, превръщане в рутинен навик или във поведенческо отклонение. Ретроспективно, този подход, помага на децата да контролират емоциите си, които ги подтикваат към агресия и когнитивно дисмодерационното общуване (cognitive dismoderate intercourse), при тях да не се превърне в стереотип. В превантивно отношение, по този начин, техните разсъждения, аргументи, придобиват, характерът на диалог рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другият. Чрез реализирането на тази, превантивна дейност, основната причина за конфронтацията между подрастващите, неправилното и неадекватно, пречупването от обратната връзка в реализирането на когнитивните процеси, посредством, обработката на получената информация от вербалните и невербалните, интеракции между децата се разрушава.

Реализира се превантивна **модерация** за начинът, по-който децата да приемат информацията, без да се достига до неправилно разчитане на поведенчески сигнали в процеса на комуникация и интеракции по-между им. Моделирането у децата на различната гледна точка, начинът, през който, тя се пречупва, посредством аналитичните възприятия, може да придобие дисмодерационна обратна връзка, в процеса на комуникация, и

това да доведе, до междуличностен сблъсък. В резултат от превантивната дейност, децата, започват да изясняват емоциите си, по този начин, те успяват да контролират действията и постъпките си. Когато общуват помежду си, те успяват да направят ретроспективен коректив, в момента на комуникация, и да балансират, своето поведение, когато усетят ситуацията, като проблематична.

Изследването обхваща:

Изследването се проведе в периода 2016, 2019 година, като в град Кюстендил се осъществи в Шесто Основно Училище „Св. Паисий Хилендарски“. В град Благоевград изследването се проведе в СУИЧЕ „Св. Климент Охридски“. **Експерименталните групи** деца от Кюстендил са учениците от IV „а“ и IV „б“ клас. **Контролните групи** деца от Кюстендил са учениците от III „а“ и III „б“ клас. Експерименталната група от Благоевград са учениците от III „б“ клас. Контролната група деца от Благоевград са учениците от IV „в“ клас. Етап три (игрови подходи) от проектният метод е проведен, само с експерименталните групи деца, като използваните приказки не са от учебното съдържание на учениците. Практически се осъществи с експерименталните групи деца превантивно формиране на диалог-рефлексия, включващ смяна на позиции и размишления от гледна точка на другия с цел правилно разчитане на обратната връзка в процеса на комуникация.

Общо участвалите лица в изследването са представителна извадка - 220 на брой. От тях общо изследваните ученици от град Кюстендил са 80 на брой. Общо изследваните ученици от град Благоевград 42 на брой. Изследваните учители от град Кюстендил са 20 на брой. Изследваните учители от град Благоевград са 20 на брой.

Интервюираните социални работници от град Кюстендил са 8 на брой. Интервюираните социални работници от град Благоевград са 14 на брой. Интервюираните педагогически съветници от град Кюстендил са 8 на брой. Интервюираните педагогически съветници от град Благоевград са 4 на брой. Родителите взели участие в урока от двата града са общо 20 на брой. Общо изследваните ученици от град Кюстендил са 80 на брой.

От тях: 40 на брой ученици от IV „а“ и IV „б“ клас са обхванати в експерименталната група за изследване; 40 на брой ученици от Кюстендил от III „а“ и III „б“ клас са обхванати в контролната група за изследване. Общо изследваните ученици от град Благоевград са 42 на брой. От тях: 22-ма на брой ученици са от III „б“ клас и са обхванати в експерименталната група за изследване; 22-ма на брой ученици от град Благоевград от IV в клас са обхванати в контролната група за изследване. Общо изследваните **родители на ученици** от град Кюстендил са 10 на брой. Общо изследваните **родители на ученици** от град Благоевград са 10 на брой. Общо изследваните **педагогически специалисти (учители, социални работници, педагогически съветници)** от град Кюстендил са 36 на брой. (**училище** - Шесто Основно Училище „Св. Паисий Хилендарски“/**институция** – Отдел „Закрила на детето“). Общо изследваните **педагогически специалисти (учители, социални работници, педагогически съветници)** от град Благоевград са 38 на брой. (**училище** - СУИЧЕ „Св. Климент Охридски“. /**институция** – Отдел „Закрила на детето“).

Теоретико-концептуален етап - обхваща периода от септември 2016 г. до януари 2017 г. През този период се извърши задълбочен анализ на специализираната научна литература по темата на дисертационния труд; осъществиха се концептуалните уточнения, конструира се

основния фокус на научно-изследователските ни търсения и се формулира научния проблем. Диагностично-изследователски етап-обхваща периода от февруари 2017 г. до ноември 2018 г. В този период беше реализирана основната част от емпиричното изследване. Заключителен етап-обхваща периода от ноември 2018 г. до май 2019 г. На този етап се осъществи интерпретацията на получената информация, окончателното написване и оформянето на дисертационния труд.

Основни понятия

Агресията е поведение, което причинява вреда или болка и се реализира с различни средства към околните хора, тя се изразява в демонстрация на неприязън или използване на сила спрямо другите, агресията е разрушително поведение в разрез с утвърдените норми и правила на обществото, обикновено води до психическо напрежение, потиснатост, страх и болка, тълкува се по различен начин в различните страни според различните култури, философски и психологични течения. (Манчева, Р., 2012, стр. 270)

Когнитивно дисмодерационно общуване (cognitive dismoderate intercourse) е общуване при, което отсъства адекватност на разбирането за случващата се ситуация, поради неправилното пречупване на „когницията“ в комуникационния процес. „Когнитивно“ т.е. познавателно анализиране на информация, „Дис“ т.е. представка за образуване на съществителни имена със значение: нарушаване, отрицание, отсъствие на разбиране във взаимоотношенията между хората, което ги прави нехармонични, например: дисбаланс, диспропорция, дисхармония и др. „Модерационно“ (модерация това е умерена, правилна мярка, ръководеща и насочваща поведението на личността) адекватна обработка на информация между рефлексивните

представи у личността и значението на модерацията в процеса на комуникация.

Рефлексия е понятие от психологичният спектър и означава по същина, самоанализ на собствените мисли и преживявания т.е. процес, при който личността възприема и опознава своите вътрешни психически състояния и нагласи. Личността прави аналитични връзки върху онова, което се случва в нейните представи, мисловна операция и способност за самооценка на качествата на собственото мислене.

Думата идва от латинската: **reflexio**, което означава по-същество отражение и аналитичен поглед назад т.е. обръщане мисловно към миналият опит и произтичащите от него възприятия.

Перцепцията е сетивно възприятие, отражение на нещата в съзнанието чрез сетивните органи, процес на непосредствено активно отражение върху когнитивните сфери в човешкото съзнание, посредством вътрешно личностни и външни обектни, ситуации, позиции, явления и пр. (Мадолев, В. стр.121)

Синтез – обединение на съществените качества на редица познавателни образи в нов обобщен и анализиран познавателен образ.

Сравнение – съпоставка на познавателни образи по техните качества и свойства.

Анализ – разчленяване на познавателните образи на техните качества, свойства и признаци.

Първична превенция – цели да се предотврати и стопира развитие на разстройство ,поведенческо отклонение процес или проблем, които все още не са възникнали. (Попова, Сн., 2011)

Образователен проект – терминът проект произлиза от латинската дума „projectus“, която означава "настъпващ", "напредващ", проектът, това е ограничено във времето начинание, целящо постигането

на конкретни резултати, даващи възможност за формирането на умения и нови познания на участващите в него лица. (Вуцова, А., 2017, стр.64)

Препоръки:

1. Да се утвърди социално-педагогическият тренинг, реализиран на базата на проектен метод, като основен похват в превантивният спектър.
2. Да се утвърди професията на социалният педагог, като водеща в превантивният спектър.
3. Да се развият основни превантивни възпитателни стратегии, на ниво първична превенция на агресията, диференцирани от различна теоретичната основа, базирана върху процеса на „когнитивно дисмодерационно общуване” (cognitive dismoderate intercourse) между подрастващите.
4. Превантивните похвати на ниво първична превенция на агресията, при децата да се ориентират към проблематиката, обуславяща социо-когнитивните аспекти на интеракциите между децата и възрастните.
5. Да се анализира връзката между перцептивните нагласи у децата и агресивният сблъсък и да се работи в превантивно отношение върху нея.
6. Да се развият интерактивни, превантивни техники на ниво рефлексивни действия, в поведението на децата, свързани с иновациите в обучението.

Основни научни приноси на дисертационият труд:

1. Анализирани са ефективните методологични техники и похвати, за първична превенция, при агресивно детското поведение.
2. Разработен е самостоятелен авторски модел на превантивна възпитателна работа, на базата на рефлексия, с подбрани приказки, от учебното съдържание на децата, за предотвратяването на комуникативните им проблеми.
3. Експериментално се доказва, че за редуцирането на агресивното поведение, при децата е необходимо превантивно взаимодействие със социално-педагогически характер.
4. Разработен е самостоятелен авторски модел на чек-лист за изпълнение на препоръките, относно първичната превенция на агресията, като са изведени основни критерии и показатели.

Публикации по темата на дисертационият труд

1. Божкова, Весела. (2017). Методологични техники и похвати за превенция на агресията при децата от начална училищна възраст. В: Сборник научни трудове от XXVI Международна научна конференция за млади учени. Издателство „Авангард прима”, София. ISSN 1314-4669
2. Божкова, Весела. (2018). Чек лист за изпълнение на препоръките относно превенцията на агресията при децата от начална училищна възраст за учители. В: XVIII – та Международна конференция the International Journal: „THE POWER OF KNOWLEDGE”, Агия Триада, Гърция. Institute of Knowledge Management, Vol. 26.2, No.2, pp.405-708, ISSN 2545-4439; ISSN 1857-923X
3. Божкова, Весела. (2018). Превантивна комуникативна работа с приказка при децата от начална училищна възраст за преодоляване на агресията". В: XIX – та Международна конференция the International Journal: „KNOWLEDGE IN PRACTICE”, Банско, България. Institute of Knowledge Management, Vol. 28.3, No.3, pp.725-1162, ISSN 2545-4439; ISSN 1857-923X
4. Божкова, Весела. (2019). Превантивна рисунка на „несъществуващото животно” за изследване на проявите на агресията при децата от начална училищна възраст чрез отдиференцирането на симптомите съпътстващи „когнитивно дисмодерационното общуване”. В: XX – та Международна конференция the International Journal: „KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS”, гр. Врънячка Баня, Сърбия. Institute of Knowledge Management, Vol. 28.3, No.3, pp.725-1162, ISSN 2545-4439; ISSN 1857-923X